

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Gdańsk, dnia 07.11.2024 r.

Poz. 4610

UCHWAŁA NR VII/52/2024 RADY MIEJSKIEJ W SKARSZEWACH

z dnia 29 października 2024 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027.

Na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r, poz. 840 ze zm.) oraz art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 572 ze zm.) **Rada Miejska w Skarszewach uchwala, co następuje:**

§ 1. 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027, zwany dalej Programem.

2. Program, o którym mowa w ust. 1 stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Skarszew.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

Przewodniczący Rady

Stefan Troka

<p>Załącznik do UCHWAŁY NR VII/52/2024 RADY MIEJSKIEJ W SKARSZEWACH z dnia 29 października 2024 r.</p>		
 <p>DOM Biuro Urbanistyczne Kielb-Stańczuk, Jaszczuk-Skolimowska Spółka jawna ul. Chojnicka 61, 83-200 Starogard Gdański Tel. (58) 562-20-57, e-mail: pprdom@pprdom.pl</p>		
<p><i>Program opieki nad zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027</i></p>		
		
Projektant	dr inż. arch. Barbara Jaszczuk-Skolimowska <i>uprawnienia urbanistyczne nr 1540</i>	
Opracowanie	mgr inż. Marta Dąbrowska	
UMOWA	Umowa nr RPPiN.2.2021 z dnia 01.12.2021 r.	DATA OPRACOWANIA: styczeń 2023 r. – styczeń 2024 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	6
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	22
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	22
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	31
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	31
5.2.2. Krajobraz kulturowy	37
5.2.3. Zabytki nieruchome	45
5.2.4. Zabytkowa zieleni	45
5.2.5. Zabytki ruchome	47
5.2.6. Zabytki archeologiczne	48
5.2.7. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	50
5.2.8. Dziedzictwo niematerialne	51
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	52
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	57
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	58
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	61
7. Założenia programowe	65
7.1. Priorytety programu opieki	65
7.2. Kierunki działań programu opieki	65
7.3. Zadania programu opieki	66
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	69
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	70
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	71
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	74
12. Spis wykorzystanych źródeł danych	75
13. Spis stosowanych skrótów	75
14. Aneksy	76

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

RD.5120.4.2023.MST/MG

Gdańsk, dnia 20 czerwca 2023 r.

Burmistrz Gminy Skarszewy
pl. Gen. J. Hallera 18
83-250 Skarszewy

Dotyczy: wniosku z dnia 24.01.2024 r. (data wpływu 24.01.2024 r.) znak: RPIiN.411.1.2022, w sprawie zaopiniowania „Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Skarszewy na lata 2024-2027”.

Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w odpowiedzi na przedmiotowy wniosek, na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r., poz. 840)

pozytywnie opiniuje
„Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Skarszewy na lata 2024-2027”

z następującymi uwagami:

- Punkt 3 przedmiotowego Programu należy uzupełnić na następujące akty prawne:
    - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774);
    - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
    - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę;
    - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne.
  - Zabytki nieruchome oznaczone kolorem niebieskim w tabelach nr. 3a oraz 3b. przedmiotowego Programu należy ująć w oddzielnej tabeli (lub w dwóch tabelach z podziałem na miasto i gminę), opisanej jako np. „wykaz obiektów i obszarów proponowanych do włączenia do gminnej ewidencji zabytków nieruchomości Miasta i Gminy Skarszewy”.
- Uwagi w zakresie zabytków archeologicznych
- w aneksie do przedmiotowego Programu, w tabeli 4 przedstawiającej zinwentaryzowane w gminie Skarszewy stanowiska archeologiczne nie wymieniono następujących stanowisk, które widnieją w wojewódzkiej ewidencji zabytków:
    - AZP 17-43/24 Demlin 20 (osada z wczesnego średniowiecza),
    - Szczodrowski Młyn 1/NN (znaleziska luźne z wczesnego średniowiecza).

Tabelę 4 należy uzupełnić o powyższe stanowiska.

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW W GDAŃSKU
WYDZIAŁ DS. ZABYTKÓW RUCHOMYCH, REJESTRU, DOKUMENTACJI I EWIDENCJI ZABYTKÓW
ul. Dyrekcyjna 2-4, 80 852 Gdańsk, tel.: 58 301-62-67
www.ochronazabytkow.gda.pl, e-mail: gdansk@zabytki.mail.pl

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

- Ponadto w tabeli nr 4 wymienione jest stanowisko B/D (cmentarzysko grobów skrzynkowych), którego identyfikacja jest niemożliwa bez podania dodatkowych informacji (np. numer AZP, nazwa miejscowości, numer stanowiska w miejscowości), które należy uzupełnić w możliwym zakresie.

Poprawiony Program należy przesłać do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Gdańsku w formie elektronicznej (na płycie CD) oraz drukowanej (tj. papierowej) oraz elektronicznej.

Zaproszenie kierownicy
Komisji Zabytków

[Signature]

Magdalena Kosińska-Czaprowska
Kierownik Wydziału ds. Zabytków, Dokumentacji, Rejestru i Ewidencji

- Otrzymują :
- 1 Adresat / zpo
  - 2 a/a WUOZ - MG

1999 URZĄD MIEJ. SP. W SKARSZEWACH

L.dz. _____

Data wpływu _____ Podpis _____

SKIEROWANO DO REALIZACJI:

Z-CIA BURMISTRZA	☐
SEKRETARZ GMINY	☐
KARBNIK GMINY	☐
SEKRETARIAT	☐
WYDZIAŁ INWESTYCYJNY	☐
WYDZIAŁ PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO I A. EF. JCHNOŚCI	☒
WYDZIAŁ FINANSOWY	☐
REFERAT PODATKÓW I OPŁAT LOKALNYCH	☐
WYDZIAŁ ORGANIZACYJNY	☐
WYDZIAŁ FUNDUSZY EUROPEJSKICH	☐
BIURO STAN. CYWILNEGO I SPRAW WYBORSKICH	☐
SAM. STAN. DS. GOSP. MIESZKANOWEJ	☐
SAM. STAN. DS. KONTROLI I NADZORU	☐
PELNOMOCNIK DS. OCHR. INF. NIEJAWNYCH	☐
JEDNOSTKA ORGANIZACYJNA	☐

UWAGI: _____

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW W GDAŃSKU
 WYDZIAŁ DS. DOKUMENTACJI, REJESTRU, I EWIDENCJI ZABYTKÓW
 ul. Dyrkcyjna 2-4, 80-852 Gdańsk, tel.: 58 301-62-67
 www.ochronazabytkow.gda.pl, e-mail: gdansk@zabytki.mil.pl

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWO NA LATA 2024-2027

1. Wstęp

Przedmiotem niniejszego opracowania jest dziedzictwo kulturowe miasta i gminy Skarszewy w jej granicach administracyjnych. **Program Opieki Nad Zabytkami Miasta i Gminy Skarszewy na lata 2024-2027** jest dokumentem, który opisując zasób dziedzictwa kulturowego, na który składają się: zabytki nieruchome, zabytki ruchome oraz archeologiczne, ma za zadanie sformułować cele i kierunki oraz zadania służące ochronie dziedzictwa kulturowego gminy oraz jego krajobrazu kulturowego.

Gmina Skarszewy leży w województwie pomorskim, w środkowej części województwa, na terenie regionu etnograficzno-kulturowego Kociewia. Jest to gmina miejsko-wiejska – z miastem Skarszewy położonym w centralnej części gminy, stanowiącym siedzibę władz gminnych. Sieć osadniczą gminy tworzy miasto Skarszewy oraz 38 miejscowości. W skład gminy wchodzi 19 sołectw: Bączek, Bolesławowo, Bożepole Królewskie, Czarnocin, Demlin, Godziszewo, Jaroszewy, Junkrowy, Kamierowo, Kamierowskie Piece, Koźmin, Malary, Mirowo Duże, Nowy Wiec, Obozin, Pogódki, Szczodrowo, Więckowy i Wolny Dwór. Od zachodu graniczy z gminami: Nowa Karczma, Liniewo, Stara Kiszewa, od północy z gminami Przywidz i Trąbki Wielkie, od wschodu z gminami Tczew i Starogard Gdański (południowy wschód), a od południa z gminą Zblewo. Jest jedną z gmin powiatu starogardzkiego, graniczy też z powiatami kościerskim, gdańskim i tczewskim. Pod względem fizycznogeograficznym gmina Skarszewy położona jest na Pojezierzu Starogardzkim, a jej północno-zachodnie obrzeża znajdują się w zasięgu Pojezierza Kaszubskiego.

Teren gminy charakteryzuje się:

- dobrze zachowaną strukturą przestrzenną krajobrazu kulturowego, funkcjonującą w dobrych relacjach z naturalnym środowiskiem interesującym krajobrazowo środowiskiem naturalno - przyrodniczym, pradoliną rzek: Wierzycy, Więcisy;
- panoramami miasta dobrze wpisującymi się w krajobraz przyrodniczy (zwłaszcza południowa);
- bogatą tradycją historyczną związaną z rolą i znaczeniem Skarszew za czasów panowania w Polsce Jagiellonów i Wazów - antykrzyżackie zjazdy przedstawicieli miast pruskich, siedziba starostwa, sąd grodzki, związki z Józefem Wybickim;
- powstałym w średniowieczu i zachowanym do dziś układem przestrzennym miasta, wraz z dobrze zachowaną tkanką miejską (sieć uliczek, jednorodna zabudowa mieszkalna pierzei rynku, charakterystyczne elementy zabudowy poszczególnych dzielnic);
- bogatą, sięgającą XII wieku, udokumentowaną historią osadnictwa najpierw książęcego, potem joannickiego, cysterskiego i krzyżackiego. wynikiem ich działalności jest zachowana w znacznym stopniu struktura wiejskich układów osadniczych, takich jak wsie ulicowe, ulicowo placowe, owalnicowe i wielodrożne;
- zachowanymi przykładami XVII i XVIII wiecznego osadnictwa związanego z kolonizacją pustek / wsie pohutnicze / a także z germanizacyjną kolonizacją rządu pruskiego po 1772 roku – Godziszewo;
- zachowanymi przykładami osadnictwa realizowanego przez rząd polski w okresie międzywojennym - Obozin, Malary;
- zespołami pałacowo - folwarcznymi, odzwierciedlającymi strukturę historycznie wykształconej własności, gospodarczą siłę i umiejętności a także aspiracje kulturowe i polityczne dawnych właścicieli;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

- zachowaną w większości z końca XIX wieku i początków XX wieku strukturą architektoniczną poszczególnych wsi, będącą wyrazem gospodarczej kondycji i miejscowego warsztatu budowlanego;
- zachowanymi kościołami katolickimi z różnych okresów historycznych, świadczącymi o trwaniu religii katolickiej na tym terenie, pomimo znacznych nieraz wpływów religii protestanckiej;
- licznie występującymi cmentarzami, pozostałymi po zamieszkujących ten teren do 1945 roku społecznościach protestanckich - ewangelicy, baptyści a także obecnością cmentarzy epidemicznych i kirkutu żydowskiego;
- bardzo licznymi miejscami pamięci narodowej związanymi z egzekucjami wojennymi z lat 1939 - 1945, dokonywanymi na Polakach przez hitlerowskiego okupanta.

Gmina Skarszewy posiada *Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Skarszewy na lata 2014-2018*, opracowany przez Piotra Najmajera we wrześniu 2014 roku. Dokument ten został opracowany zgodnie z aktualnymi zaleceniami, zawartymi w poradniku metodycznym, opracowanym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. W obszerny sposób opisuje zasób dziedzictwa kulturowego oraz historii miasta i gminy Skarszewy i w tym aspekcie w szczególności pozostaje bardzo wartościowym źródłem informacji, dlatego w niniejszym dokumencie korzystano z informacji zawartych w poprzednim dokumencie, które nie uległy dezaktualizacji. Gminny program opieki nad zabytkami jednak, jest dokumentem opracowywanym na 4 lata. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu. Zatem *Program opieki nad zabytkami dla gminy Skarszewy na lata 2014-2018* w roku 2019 r. stracił swoją ważność. Niniejsze opracowanie ma być uaktualnieniem poprzedniego dokumentu.

Celem opracowania *Programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027* jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Skarszewy oraz opieki nad zabytkami gminy.

Zgodnie z art. 87, ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r, poz. 840) celem opracowania programu opieki nad zabytkami jest:

- 1) *(uchylony)*
- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWY NA LATA 2024-2027

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną *Programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027* jest:

- Art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840);
- Art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 572 ze zm.).

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Przy opracowaniu Programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027 uwzględniono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

Analizując zasoby dziedzictwa kulturowego gminy należy pamiętać, iż zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.).

Natomiast głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840). Poniżej przedstawiono najważniejsze przepisy powyższej ustawy, które należy uwzględnić przy opracowywaniu programu opieki nad zabytkami.

Art. 3 mówi, iż **zabytkiem** jest:

– *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*

Zgodnie z art. 4 niniejszej ustawy:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2) *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

W art. 6 natomiast stwierdza się, że:

1. *Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:*

- 1) **zabytki nieruchome** będące, w szczególności:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

- a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) **zabytki ruchome** będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) **zabytki archeologiczne** będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.
- W art. 7 ustawy zostały określone formy ochrony zabytków:
- Formami ochrony zabytków są:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

1) wpis do rejestru zabytków;

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na mocy art. 16, ust. 1:

Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Zgodnie z art. 17, ust. 1:

Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;

2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;

3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;

4) składowania lub magazynowania odpadów.

W myśl art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19.

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Art.89.

Organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Należy też pamiętać, że zgodnie z art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 572 ze zm.) wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest **ustawowym zadaniem samorządów**.

W cytowanym powyżej artykule zostały określone zadania własne gminy, w tym dotyczące dziedzictwa kulturowego:

„zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Istotne jest również uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w wielu obowiązujących ustawach, w tym w:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r., poz. 977 ze zm.),
- ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 r., poz. 485 ze zm.),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774),
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r., poz. 682 ze zm.),
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r., poz. 2556 ze zm.),
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U z 2022 r. poz. 916 ze zm.),

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2023 r., poz. 344 ze zm.),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz.U. z 2020, poz. 194),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz.U. z 2023 r., poz. 571),
- ustawie z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t. j. Dz.U. z 2023 r. poz. 70),
- ustawie z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz. U. z 2021 r. poz. 1043 ze zm.),
- ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2337),
- ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2023 r. poz. 887 ze zm.),
- ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2409),
- ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2022 r. poz. 672 ze zm.),
- ustawie z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 333).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 385),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz.U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych natomiast regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 164).

Sposoby realizacji zapisów Ustaw dotyczące dziedzictwa kulturowego zostały również określone w wielu rozporządzeniach, w tym w:

- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. nr 212 z 2004 r., poz. 2153),
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r., poz. 1609),
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia z dnia 10 września 2019 r. (Dz. U. z 2019 r., poz. 1886), zmieniające rozporządzenie z dnia 26 maja 2011 r. (Dz. U. z 2011 r., poz. 661) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 września 2022 r. (Dz. U. z 2022 r., poz. 2053), zmieniające rozporządzenie z dnia 16 sierpnia 2017 r. (Dz. U. z 2017, poz. 1674) w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1470),
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 3 lutego 2006 r. (Dz. U. z 2006 r. nr 25, poz. 181) zmieniające rozporządzenie z dnia 12 maja 2004 r. (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304) w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami",
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 75, poz. 706),
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650),
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaki informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 209),
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 r., poz. 2249),
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510),
- rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110).

Z uwagi na fakt, iż w 2003 r. Polska przyjęła Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego należy wziąć pod uwagę cele i kierunki ochrony wynikające z Konwencji, czyli potrzebę ochrony dziedzictwa niematerialnego poprzez m. in. identyfikację, badanie, dokumentowanie, promowanie i wspieranie.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Program opieki nad zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi przez krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty programowe – obowiązujące i będące w opracowaniu.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) to dokument strategiczny uchwalony przez Radę Ministrów uchwałą nr 8 z dnia 14 lutego 2017 r. Jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Strategia określa podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, regionalnym i przestrzennym w perspektywie roku 2030. Głównym jej celem jest „*Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym*”. W Strategii wyszczególniono także cele szczegółowe:

I. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną (obszary: Reindustrializacja, Rozwój innowacyjnych firm, Małe i średnie przedsiębiorstwa, Kapitał dla rozwoju, Ekspansja zagraniczna);

II. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony (obszary: Spójność społeczna, Rozwój zrównoważony terytorialnie);

III. Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu (obszary: Prawo w służbie obywatelom i gospodarce, Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem, E-państwo, Finanse publiczne, Efektywność wykorzystania środków UE)

oraz obszary wpływające na osiągnięcie celów Strategii: Kapitał ludzki i społeczny, Cyfryzacja, Transport, Energia, Środowisko, Bezpieczeństwo Narodowe.

W obszarze **Kapitał ludzki i społeczny** jako jeden z kierunków interwencji wyznaczono **4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej** argumentując, iż: *inwestowanie w ochronę dziedzictwa, rozwój i modernizację infrastruktury kultury oraz edukację kulturalną – kształcenie odbiorcy i jego kulturowych kompetencji przyczynia się do rozwijania kultury i innowacyjności.*

Wśród działań do 2030 r. zapisano:

- *Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).*
- *Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.*

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Projekty strategiczne tego obszaru związane z ochroną dziedzictwa kulturowego to:

Dziedzictwo buduje wspólnotę – utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw. Dzięki synergii uzyskanej w wyniku współdziałania w sieci możliwe będą wspólne: budowanie dostępności (np. poprzez system biletowy), promocja w kraju i za granicą, a także realizacja przedsięwzięć edukacyjnych i wystawienniczych.

Kultura/Dziedzictwo/Wspólnota – wdrożenie instrumentów wsparcia finansowego i pozafinansowego dla bibliotek, domów kultury oraz archiwów państwowych. Planowane jest uruchomienie trzech typów programów: – wspieranie projektów, które pozwolą bibliotekom funkcjonować jako lokalne centra aktywności społecznej oraz miejsca dostępu do wiedzy, jak również zdobywania umiejętności korzystania z nowych technologii; – wspieranie realizowanych przez archiwa państwowe projektów animacyjno-edukacyjnych, w ramach których wzmocniana będzie wiedza społeczności lokalnych o ich dziedzictwie historyczno-kulturowym, przy jednoczesnym uwzględnieniu rozwoju wspólnoty w oparciu o lokalne zasoby i potencjały oraz promocji regionów; – wspieranie projektów, w ramach których domy kultury będą animowały integrację lokalnych społeczności wokół kluczowych problemów lokalnych.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki Nad Zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to dokument strategiczny uchwalany przez Radę Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840).

Dokument ten określa cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na okres czterech lat. Wskazuje on także szczegółowo kierunki działań i zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób ich finansowania oraz harmonogram ich realizacji. Aktualnie dokument opracowany został na lata 2019-2022 – na ten czas nie ma nowszej wersji programu opieki nad zabytkami o randze krajowej.

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „**Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego**”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „**Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami**”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „**Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego**”, podzielony na kierunki działania:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Cel główny Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 stanowi **wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków**. Cel główny doprecyzowują trzy cele szczegółowe:

Cel szczegółowy 1: Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne;

Cel szczegółowy 2: Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;

Cel szczegółowy 3: Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju

W ramach celu szczegółowego 2, wyróżniono następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030 (SRWP 2030) przyjęta została uchwałą nr 376/XXXI/21 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 12 kwietnia 2021 roku. Jest to jeden z dwóch najważniejszych dokumentów określających na poziomie województwa politykę rozwoju. Dokument ten wskazuje kierunki rozwoju Pomorza do 2030 r.

W Strategii zauważono, że

Region charakteryzuje się dużą różnorodnością kulturową, bogatym dziedzictwem materialnym i niematerialnym oraz tradycjami morskimi. Znaczący potencjał tkwi przede wszystkim w obiektach dziedzictwa kulturowego. Działania na różnych szczeblach administracji, w ramach ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dotyczą przede wszystkim zahamowania procesów ich degradacji i poprawy stanu funkcjonowania, przy czym skala działań, w stosunku do potrzeb, jest niewystarczająca.

Analizując ofertę turystyczną i czasu wolnego, zauważono, iż:

- *Region charakteryzuje duży potencjał rozwoju turystyki i usług czasu wolnego wynikający ze zróżnicowanego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, co podnosi jego atrakcyjność. Nadmorskie położenie, różnorodność krajobrazowa, wyjątkowa historia Pomorza oraz specyficzne i unikatowe zasoby dziedzictwa kulturowego to kluczowe czynniki stawiające Pomorskie w czołówce najbardziej popularnych destynacji turystycznych w Polsce*

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

(...) Widoczne są też deficyty w budowie sieciowych produktów turystycznych (szlaków turystycznych, w szczególności w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego, np. sieć parków kulturowych, szlak zamków gotyckich itp.).(...)

Walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe tworzą na pomorskiej wsi warunki do rozwoju różnych form spędzania czasu wolnego, w tym turystyki aktywnej, krajoznawczej, wypoczynkowej i kulinarnej, zdrowotnej i agroturystyki, czy ekoturystyki. Pomorskie należy do regionów, w których liczba noclegowych obiektów turystycznych na obszarach wiejskich w ostatnich latach wzrosła najbardziej, bo ponad dwukrotnie.

W Strategii wskazano 3 cele strategiczne uszczegółowione poprzez 12 celów operacyjnych. Zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego przypisano do celu strategicznego 2. Otwarta Wspólnota Regionalna, gdzie stwierdzono, że: *Niezbędnym czynnikiem budowania wspólnoty będzie także wykorzystanie dziedzictwa (ze szczególnym uwzględnieniem **dziedzictwa kulturowego – materialnego i niematerialnego**) i tradycji Pomorza, a także działania rozwijające świadomość mieszkańców w kluczowych dla regionu obszarach, takich jak aktywność obywatelska, udział w kulturze, ochrona środowiska i klimatu, promocja zdrowego trybu życia, racjonalne zachowania komunikacyjne, cyfryzacja czy przedsiębiorczość.*

Natomiast w ramach celu strategicznego 3. *Odporna gospodarka* jednym z celów operacyjnych uznano 3.3. *Oferta turystyczna i czasu wolnego*. W przesłankach realizacji powyższego celu wymieniono została: *Wysoka atrakcyjność turystyczna, unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe, widoczna zmiana oczekiwań odwiedzających województwo związana ze skutkami pandemii COVID-19 oraz coraz większa świadomość zdrowotna i starzenie się społeczeństwa, składają się na główne przesłanki rozwoju oferty turystyki aktywnej (w szczególności rowerowej, wodnej, jeździeckiej), krajoznawczej, wypoczynkowej, prozdrowotnej, karawaningowej, kulinarnej, agroturystyki czy ekoturystyki, a także rekreacji. Kluczowe znaczenie będzie miał również rozwój wysokiej jakości oferty turystycznej i czasu wolnego pozwalającej na wydłużenie sezonu turystycznego, np. poprzez rozwój turystyki uzdrowiskowej czy biznesowej.*

Jednym z pożądaných kierunków zmian ma być *Rozszerzenie oferty czasu wolnego oraz rozwój kompleksowej całorocznej oferty turystycznej, sportowej i kulturalnej.*

Laboratorium Przestrzeni Publicznej

W dniu 29 lipca 2021 roku Zarząd Województwa Pomorskiego podjął decyzję o przyjęciu nowych regionalnych programów strategicznych. Stanowią one kluczowe narzędzie w procesie realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030, która została przyjęta przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 12 kwietnia 2021 roku. Przyjęcie tych programów zakończyło kilkumiesięczny proces konsultacji i współpracy z interesariuszami, którzy aktywnie włączali się w prace nad propozycjami zawartymi w każdym z tych programów.

W najbliższych latach w ramach Regionalnego Programu Strategicznego w zakresie edukacji i kapitału społecznego Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego będzie koordynować realizację strategicznego przedsięwzięcia Samorządu Województwa Pomorskiego realizowanego pod nazwą *Pomorskie Laboratorium Przestrzeni Publicznej*. Celem tego przedsięwzięcia jest wzmocnienie kompetencji samorządów lokalnych w zakresie wykorzystania narzędzi służących poprawie jakości i funkcjonalności przestrzeni publicznej oraz **ochrony krajobrazu** oraz promowanie oraz inspirowanie do wykorzystania dobrych praktyk projektowych w zakresie przestrzeni publicznej, które będą mogły być wdrażane zarówno na terenie miast, jak i obszarach wiejskich.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Regionalny Program Strategiczny w zakresie edukacji i kapitału społecznego

Regionalny Program Strategiczny (RPS) w zakresie edukacji i kapitału społecznego jest jednym z zasadniczych narzędzi realizacji SRWP 2030. Dokument ten został przyjęty Uchwałą nr 757/271/21 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 29 lipca 2021 r. Zakres tematyczny RPS, przedstawia działania mające na celu zwiększenie jakości usług edukacyjnych na wszystkich etapach kształcenia z uwzględnieniem potrzeb gospodarki i rynku pracy, postępu technologicznego i wyzwań cywilizacyjnych, rozwój aktywnej i świadomej wspólnoty regionalnej, wzrost identyfikacji mieszkańców z regionem, **zachowanie dziedzictwa kulturowego**, wzmocnienie poczucia więzi mieszkańców ze środowiskiem lokalnym oraz poprawę funkcjonalności i estetyki przestrzeni publicznych służących wzajemnej integracji. RPS zawiera również charakterystykę przedsięwzięć strategicznych wynikających ze zobowiązań Samorządu Województwa Pomorskiego zapisanych w SRWP 2030.

W części operacyjnej dokumentu, wyznaczono cele szczegółowe. Cel szczegółowy 2. *Kapitał Społeczny* wskazuje działania służące zwiększeniu identyfikacji mieszkańców z regionem oraz utrwalaaniu otwartości Pomorzana na różnorodność i dialog, zachowaniu dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu oraz podnoszeniu kompetencji kadr kultury i turystyki. W ramach Priorytetu 2.1 *Społeczne funkcje kultury*, wskazano zakres działań mających na celu *wzrost identyfikacji mieszkańców z regionem, zachowanie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, rozwój infrastruktury kultury, zwiększającej spójność społeczną województwa i dostępność kultury pełniącej funkcje społeczno-kulturalne oraz zwiększającej dostępność kultury, budowanie wrażliwej na różnorodność, otwartej na dialog i współpracę wspólnoty, podnoszenie kompetencji kadr kultury i turystyki/krajoznawstwa*. Ponadto zwrócono uwagę na potrzebę stałej opieki i prowadzenia systematycznych działań na rzecz zabezpieczenia obiektów zabytkowych oraz wskazano potrzebę adaptacji ich do nowej funkcji, ponieważ głównym zagrożeniem dla zachowania zabytków jest brak ich użytkowania. I tak w ramach Działania 2.1.2 *Rozwój infrastruktury kultury i zachowanie dziedzictwa materialnego* wskazano m. in. interwencje mające na celu:

- *Przeciwdziałanie procesowi degradacji zabytków oraz poprawa stanu zachowania obiektów i obszarów zabytkowych.*
- *Przywracanie wartości obiektom i zespołom zabytkowym m. in. poprzez nadanie im nowych funkcji służących celom społecznym, kulturalnym i turystycznym.*

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego 2030

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030 został przyjęty uchwałą Nr 318/XXX/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 r.

W dokumencie tym **Skarszewy** zostały wskazane jako miejscowość o warunkach do rozwoju zróżnicowanych form aktywności i zagospodarowania w zakresie turystyki krajoznawczej – wykorzystującej bogate walory historyczno-kulturowe dziedzictwa kulturowego o znaczeniu krajowym.

Jednym z działań zapisanych w PZPW 2030, w ramach kierunku 1.1. jest *Rewitalizacja obszarów zdegradowanych, w których występuje szczególna koncentracja negatywnych zjawisk społecznych, a także gospodarczych, środowiskowych, funkcjonalno-przestrzennych i technicznych* – wskazana m. in. w mieście Skarszewy.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

W ramach Kierunku polityki przestrzennego zagospodarowania województwa 2.3. **WZMACNIANIE CAŁOROCZNEJ I ATRAKCYJNEJ OFERTY TURYSTYCZNEJ W OPARCIU O ZASOBY I WALORY PRZYRODNICZO-KULTUROWE, KRAJOBRAZOWE I FUNKCJE METROPOLITALNE** Skarszewy uwzględniono na międzyregionalnej trasie rowerowej nr 12 - Trasa Zamków Polski Północnej w ramach *Zasady kształtowania ponadregionalnych i regionalnych tras rowerowych*

W działaniach służących realizacji kierunku 2.3. znalazły się Pogódki , położone na Szlaku Cysterskim oraz Czarnocin położony na Szlaku zabytków hydrotechniki – gdzie proponuje się *Wykorzystanie turystyczne zasobów i walorów kulturowych regionu przez rozwój infrastruktury turystycznej w miejscowościach położonych na szlakach kulturowych.*

W ramach celu polityki przestrzennego zagospodarowania województwa C.3. **ZACHOWANE ZASOBY I WALORY ŚRODOWISKA** został określony kierunek polityki przestrzennego zagospodarowania województwa odnoszący się bezpośrednio do krajobrazu kulturowego województwa - K.3.2. **OCHRONA OBSZARÓW O CHARAKTERYSTYCZNYM KRAJOBRAZIE KULTUROWYM LUB ZNACZENIU HISTORYCZNYM**

Określono zasady zagospodarowania przestrzennego, wskazujące sposób realizacji kierunku 3.2.:

3.2.1. *Zasada harmonijnego kształtowania zagospodarowania przestrzennego obszarów i obiektów o wartościach kulturowych i krajobrazowych oraz ich otoczenia, w szczególności wpisanych do rejestru oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków, ustanowionych pomników historii i parków kulturowych.*

3.2.2. *Zasada ochrony walorów widokowych, w tym panoram oraz przedpoli ekspozycyjnych zabytkowych wsi i miast, obiektów zabytkowych oraz dóbr kultury współczesnej stanowiących dominanty architektoniczne.*

3.2.3. *Zasada ochrony dziedzictwa archeologicznego i udostępniania stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową dla celów dydaktycznych, naukowych i turystycznych, poprzez np. tworzenie parków kulturowych dziedzictwa archeologicznego.*

3.2.4. *Zasada kształtowania w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego sieci szlaków kulturowych, wyposażonych w odpowiednią infrastrukturę towarzyszącą oraz rozpoznawalny w przestrzeni system identyfikacji wizualnej.*

3.2.5. *Zasada kształtowania otoczenia obiektów dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej w sposób kreujący przestrzeń publiczną integrującą mieszkańców, z uwzględnieniem i poszanowaniem wartości kulturowych i krajobrazowych.*

3.2.6. *Zasada stosowania tradycyjnych dla poszczególnych części regionu form architektury wiejskiej (w zakresie bryły, kształtu dachu, detalu architektonicznego i materiałów wykończeniowych).*

3.2.7. *Zasada zachowania wartościowych drewnianych obiektów dziedzictwa kulturowego in situ, a w sytuacjach, które tego wymagają, przenoszenia najwartościowszych obiektów do parków lub muzeów etnograficznych.*

3.2.8. *Zasada obejmowania ochroną planistyczną w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obiektów ujętych w gminnych ewidencjach zabytków oraz wartościowych obiektów historyczno-kulturowych nie objętych dotychczas żadną prawną formą ochrony.*

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

3.2.9. *Zasada określania w treści studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, obszarów i obiektów o wysokich wartościach kulturowych, proponowanych w Planie do objęcia ochroną w postaci pomników historii i parków kulturowych. Brak woli określenia tych obszarów wymaga indywidualnego uzasadnienia w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.*

3.2.10. *Zasada uwzględniania w gminnych dokumentach planistycznych programów opieki nad zabytkami, sporządzanych w oparciu o aktualne gminne ewidencje zabytków, a w przypadku braku programów opieki nad zabytkami i ewidencji gminnej, uwzględnianie ewidencji wojewódzkiej.*

W ramach celu polityki przestrzennej C.4. **URUCHOMIONE POTENCJAŁY ROZWOJOWE OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH**, określono następujące zasady związane z dziedzictwem kulturowym:

4.3.3. *Zasada priorytetowego podejścia do ochrony środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu na obszarach atrakcyjnych dla rozwoju funkcji turystycznych i rekreacyjnych, zwłaszcza wokół większych zbiorników i cieków wodnych.*

4.3.10. *Zasada kontynuowania wzorców architektury i budownictwa, charakterystycznych dla obszaru i wykorzystanie w działaniach kształtujących przestrzeń.*

4.3.11. *Zasada zachowania i wyeksponowania wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego jako nośnika pamięci zbiorowej i wartości wspólnych dla kultury właściwej dla danego obszaru.*

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie pomorskim na lata 2021-2024

W Programie zamieszczono charakterystykę zasobów dziedzictwa kulturowego województwa pomorskiego, sformułowano cele, priorytety i typy działań na rzecz jego zachowania.

Program opisuje najważniejsze cele i kierunki działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami zaplanowane na 4 kolejne lata. Są to zarówno działania administracyjne, jak i działania edukacyjne i promocyjne. Mają być one realizowane przez samorząd województwa pomorskiego oraz jego jednostki organizacyjne: Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego, Pomorski Zespół Parków Krajobrazowych oraz pomorskie muzea.

W dokumencie tym wymienia się przede wszystkim wsparcie konserwacji i renowacji obiektów charakterystycznych dla regionu, w tym elementów dziedzictwa morskiego, zabytków architektury sakralnej (kościół, klasztorów czy cmentarzy), zespołów dworskich i pałacowych, parków i ogrodów. Równie ważne będzie wykonywanie specjalistycznych opracowań, inwentaryzacji oraz ekspertyz, a także montaż specjalistycznych instalacji zabezpieczających obiekty zabytkowe i muzealia przed pożarem, zniszczeniem lub kradzieżą.

Natomiast w ramach działań edukacyjnych i promocyjnych przewidziano np. organizowanie konferencji, wystaw, przedstawień, festiwali i konkursów, tworzenie i oznakowanie szlaków kulturowych oraz wspieranie lokalnych organizacji kultywujących regionalne tradycje i obyczaje oraz upamiętniających wydarzenia i postaci historyczne.

Celem niniejszego dokumentu, przyjętego uchwałą nr 455/XXXVIII/21 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 listopada 2021 roku, jest podtrzymanie cel z poprzedniej edycji Programu (2016-2019):

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Wzmocnienie poziomu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym województwa pomorskiego, służące zachowaniu zabytków, budowaniu tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej regionu.

Cel ten ma być realizowany poprzez działania w ramach 2 priorytetów i 4 kierunków:

- priorytet 1: zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu:
  - kierunek 1.1: Ochrona dziedzictwa kulturowego służąca budowaniu tożsamości regionalnej;
  - kierunek 1.2: Opieka nad zabytkami
- priorytet 2: upowszechnianie i popularyzacja dziedzictwa kulturowego regionu:
  - kierunek 2.1: Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym;
  - kierunek 2.2: Wspieranie działań na rzecz zachowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Uchwała w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego

W celu zachowania wojewódzkich zasobów dziedzictwa kulturowego, Sejmik Województwa Pomorskiego podjął 8 grudnia 2014 roku uchwałę Nr 33/III/14 w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego, stwarzając możliwość realizacji dotacji celowej na prace prowadzone przy zabytkach. Dokument ten określa procedury udzielania dotacji.

Strategia Rozwoju Powiatu Starogardzkiego 2021-2027

W Strategii została określona wizja powiatu starogardzkiego:

POWIAT STAROGARDZKI MIEJSCEM ZRÓWNOWAŻONEGO I BEZPIECZNEGO ŻYCIA

W Strategii została określona również misja powiatu starogardzkiego:

Rozwijamy potencjał społeczny i gospodarczy naszego Powiatu dla dobra jego mieszkańców, przedsiębiorców, inwestorów, turystów – poprzez poprawę dostępu do infrastruktury, pełne wykorzystanie lokalnych zasobów i szans rozwojowych, umacnianie dobrego poziomu oświaty i ochrony zdrowia, dbając o środowisko przyrodnicze w myśl zasad zrównoważonego rozwoju oraz integracji społeczności lokalnej z udziałem samorządu kierującego się zasadami współdziałania i partnerstwa.

Strategia Rozwoju Powiatu Starogardzkiego 2021-2027 określa cele strategiczne, cele operacyjne i działania. W ramach **Celu operacyjnego 4.4 Ochrona i kształtowanie dziedzictwa kulturowego powiatu** zaplanowano **Działanie 4.4.1 Rozwój kompleksowej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami..**

W diagnozie dotyczącej Zasobów i Dziedzictwa Kulturowego Powiatu Starogardzkiego postawiono następujące wyzwania:

1. Zarządzanie dziedzictwem kulturowym Powiatu Starogardzkiego.
2. Ochrona krajobrazu kulturowego Powiatu Starogardzkiego.
3. Popularyzacja i dokumentacja walorów dziedzictwa kulturowego Powiatu Starogardzkiego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Program opieki nad zabytkami powiatu starogardzkiego na lata 2014-2017

Program opieki nad zabytkami Powiatu Starogardzkiego na lata 2014-2017 został przyjęty przez Radę Powiatu Starogardzkiego Uchwałą Nr XXXV/291/2014 z dnia 7 marca 2014 r. Dotychczas nie przyjęto nowszej wersji Programu.

Celem strategicznym Programu jest:

Zachowanie dziedzictwa kulturowego służące społeczno- gospodarczemu rozwojowi powiatu.

Metodą do realizacji tak określonego celu będzie:

Jakościowe i ilościowe powiększenie form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stosowanych przez władze powiatu przy wykonywaniu zadań własnych realizowanych na rzecz lokalnego środowiska: infrastruktury podstawowej, społecznej oraz lokalnej społeczności (zasobów ludzkich).

Cel ten będzie realizowany w ramach trzech Priorytetów:

I. ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POWIATU

II. OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU

III. POPULARYZACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU

W ramach Priorytetu I zostały określone kierunki działań

1. **Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych**
2. **Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami**

W ramach Priorytetu II został określony jeden kierunek działań, tj. **1. Rozszerzenie zasobu i ochrony środowiska kulturowego powiatu**

W ramach Priorytetu III zostały określone kierunki działań

1. **Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym**
2. **Promocja dziedzictwa kulturowego**

Wśród zadań w każdym z priorytetów znalazło się wspieranie i współpraca z gminami. Poza tym zarówno cele, jak i kierunki działań i zadania zawarte w Programie mają na celu ochronę dziedzictwa kulturowego i krajobrazu gminy Skarszewy – najcenniejszych obiektów i miejsc dla całego powiatu.

„Program Opieki nad Zabytkami miasta i Gminy Skarszewy na lata 2024-2027” jest zgodny z kierunkami działań zawartymi w dokumencie powiatowym.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Program opieki nad zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027 jest zgodny z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy, tj.: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Skarszewy, strategią rozwoju gminy Skarszewy na lata 2014-2022 oraz miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy) Strategia Rozwoju Gminy Skarszewy na lata 2014-2022

Wg strategii rozwoju gminy Skarszewy na lata 2014-2022, uchwalonej uchwałą nr IV/38/15 Rady Miejskiej w Skarszewach z dnia 23 marca 2015 roku r., misją gminy Skarszewy, będącą określeniem głównych kierunków rozwojowych wdrażanych poprzez realizację dokumentu, jest:

Misją Gminy Skarszewy jest tworzenie warunków do dynamicznego rozwoju gospodarczego oraz zapewnienie mieszkańcom wysokiej jakości życia za pomocą spójnego zarządzania w sferze przestrzeni i infrastruktury, gospodarki i turystyki, sferze społecznej, a także zachowania wysokich walorów przyrodniczych.

Wizja Rozwoju Gminy Skarszewy przedstawia pożądany stan gminy w przyszłości, do którego realizacji dążyć będzie odpowiednio dysponując posiadanymi zasobami.

Gmina Skarszewy miejscem o wysokich walorach estetycznych i funkcjonalnych przestrzeni publicznej, często odwiedzana przez przyjezdnych ze względu na bogactwo przyrodnicze, ciekawą historię i nowoczesną bazę turystyczną, wspierającą rozwój przedsiębiorstw lokalnych, ale również atrakcyjna dla inwestorów, wychodząca naprzeciw potrzebom mieszkańców wszystkich grup społecznych, dbająca o stan środowiska naturalnego dla dobra wszystkich.

Dokument strategii wyznacza szereg celów operacyjnych służących realizacji wyznaczonych wizji i misji. Jako cel główny określa:

Wysoka jakość życia i dynamiczny rozwój gospodarczy w gminie przy wykorzystaniu największych jej walorów: aktywnej i przedsiębiorczej społeczności lokalnej, atrakcyjnych terenów inwestycyjnych oraz wysokiego potencjału turystycznego.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Skarszewy

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Skarszewy zostało przyjęte uchwałą nr L/377/2022 Rady Miejskiej w Skarszewach z dnia 7 października 2022 roku, jako zmianę poprzedniego dokumentu z 2009 r.

W obszarze gminy ustalono następujące obszary i obiekty dziedzictwa kulturowego wskazane do ochrony:

- *wpisane do rejestru zabytków, w tym układ przestrzenny miasta Skarszewy oraz inne obiekty architektoniczne i zespoły obiektów,*
- *historyczne układy ruralistyczne miejscowości figurujące w ewidencji zabytków,*

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

- *obiekty architektoniczne figurujące w ewidencji zabytków,*
- *historyczne zespoły zabudowy figurujące w ewidencji zabytków,*
- *zielen historycznych parków i cmentarzy figurujących w ewidencji zabytków,*
- *obiekty małej architektury figurujące w ewidencji zabytków*
- *miejsca pamięci w tym: pomniki, tablice pamiątkowe, cmentarze i pojedyncze groby lub mogiły zbiorowe,*
- *inne lokalne elementy, np. elementy ekspozycji krajobrazu, historyczna zielen komponowana związana z układem komunikacyjnym,*

Ogólne zasady ochrony zasobów środowiska kulturowego przyjęte w studium są następujące:

Obszary i obiekty figurujące w gminnej ewidencji zabytków

Dla historycznych układów ruralistycznych miejscowości: Bolesławowo, Boże Pole Królewskie, Czarnocin, Czarnocińskie Piece, Demlin, Godziszewo, Jaroszewy, Junkrowy, Kamierowo, Koźmin, Malary, Mirowo Duże, Nowy Wiec, Obozin, Pogódki, Przerębska Huta, Szczodrowo, Więckowy, w obszarach historycznych granic układu przestrzennego wsi obowiązuje:

- *przedmiotem ochrony są: historyczne podziały własnościowe, historyczny układ komunikacyjny, w tym historyczne nawierzchnie (np. bruk), układ zabudowy w zagrodach, obiekty małej architektury oraz historyczna zielen związana z zabudową i układem komunikacyjnym,*
- *w obrębie zabudowy zagrodowej obowiązuje wymóg zachowania historycznych zasad zagospodarowania,*
- *ustala się wymóg ochrony historycznych rozgraniczeń nieruchomości,*
- *zabytkowa zielen wysoka w obrębie strefy wymaga ochrony,*
- *zakazuje się wprowadzania zabudowy przeskalowanej w stosunku do historycznej zabudowy i obniżającej estetykę otoczenia.*

W opracowaniach studialnych cennych układów ruralistycznych należy określić przede wszystkim:

- *szczegółowy przedmiot ochrony każdego z układów wraz ze wskazaniem wszystkich jego elementów,*
- *ograniczenia, nakazy i zakazy w użytkowaniu i zagospodarowaniu terenów,*
- *działania niezbędne dla zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,*
- *możliwości wykorzystania obiektów i zespołów zabytkowych zgodnie z ich rangą,*

Szczegółowe studia środowiska kulturowego powinny być sporządzane w fazie przedprojektowej do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w szczególności analizie powinny być poddane układy ruralistyczne wsi Malary i Czarnocińskie Piece, gdyż historycznie były to niewielkie osady, a współczesny układ przestrzenny jest wynikiem późniejszej rozbudowy zespołów zabudowy. Wyniki studiów dziedzictwa kulturowego powinny być „skonsumowane” w ustaleniach planów miejscowych. Dopiero plan miejscowy, stanowiący przepis prawa lokalnego stanowić może skuteczne narzędzie ochrony cennych walorów środowiska kulturowego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Dla obszaru miasta i gminy Skarszewy charakterystyczne są zespoły zabudowy związane z dawnymi majątkami ziemskimi, albo z rozwojem gospodarczym obszaru. Do najciekawszych zespołów zabudowy należą:

- *dwa zespoły młynów w Skarszewach, zespół młyna w Godziszewie i Szczodrowskim Młynie,*
- *zespoły zabudowy dworców kolejowych w Skarszewach, Bączku i Bolesławowie,*
- *zespoły zabudowy leśniczówek w Mestwinowie i Jastrzębcach,*
- *zespoły dworsko- parkowe lub pałacowo parkowe w Zapowiedniku, Wolnym Dworze, Szczodrowie, Pogódkach (z folwarkiem), Obozinie, Nowym Gołębiowku, Mirowie Dużym, Godziszewie, Bolesławowie (z folwarkiem) i Bączku*
- *zespół zabudowy plebanii w Pogódkach.*

Z reguły w ewidencji zabytków ujęte są zarówno zespoły zabudowy, jak i poszczególne budynki tworzące zespół. Część zespołów zabudowy lub pojedyncze obiekty w tych zespołach są objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Natomiast wśród obiektów ujętych w ewidencji zabytków przeważają budynki mieszkalne i zabudowa gospodarcza z nimi związana choć dużą grupę stanowią także obiekty związane z gospodarką (dawne: gorzelnie, młeczarnie, tartaki, piekarnie) lub związane z obsługą mieszkańców (karczmy, zajazdy, szkoły), zaś w obrębie miasta są to obiekty administracyjne świadczące o dawnej randze ośrodka miejskiego (dawny sąd czy dawny ratusz).

W zespołach zabudowy i dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (z wyjątkiem obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego oraz założeń zieleni i cmentarzy) obowiązuje:

- *przedmiotem ochrony jest historyczny układ przestrzenny, z elementami struktury: historyczną zabudową, układem komunikacyjnym i historyczną zielenią, zaś dla budynków przedmiotem ochrony są historyczne: bryła i kształt dachu, dyspozycja ścian zewnętrznych, kształt, wielkość i podziały stolarki okiennej i drzwiowej, materiały budowlane i kolorystyka obiektów, detal architektoniczny,*
- *obowiązuje nakaz kontynuowania tradycji miejsca poprzez zachowanie tradycyjnych zasad kształtowania przestrzeni, architektury i jej otoczenia przyrodniczego; kontynuowania tradycji budowlanej poprzez utrzymanie (w przypadku modernizacji) i stosowanie (w przypadku przebudowy i rozbudowy) zasad kształtowania tradycyjnej bryły i form nawiązujących do form tradycyjnych,*
- *dopuszcza się lokalizację nowej zabudowy w historycznych zespołach pod warunkiem zharmonizowania z istniejącą zabudową o wartościach historycznych, pod względem gabarytów, ukształtowania dachów, formy architektonicznej, detali, materiałów budowlanych i kolorystyki oraz usytuowania,*
- *rozbudowa budynków (zmiany w obrębie elementów chronionych wymienionych wyżej) powinna być uzgodniona / opiniowana przez właściwego terenowo Konserwatora Zabytków,*
- *obowiązuje wymóg uzgadniania projektów budowlanych z właściwym terenowo konserwatorem zabytków – zgodnie z przepisami odrębnymi,*
- *postuluje się promocję obszarów i obiektów w celu zagospodarowania i utrzymania zgodnego z ich wartością oraz wykorzystania ich w promocji gminy,*

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

- dla terenów historycznych parków towarzyszących zabudowie obowiązują zasady zagospodarowania jak dla historycznej zieleni parkowej.

Dla obszarów historycznej zieleni parków i cmentarzy; dotyczy parków wiejskich i parków w zespołach dworsko-parkowych oraz cmentarzy w miejscowościach i okolicach miejscowości:

- parki: w Bączku, Bolesławowie, Godziszewie, Mirowie Dużym, Nowym Gołębiwku Obozinie, Pogódkach, Szczodrowie, Wolnym Dworze i Zapowiedniku,
- cmentarze: w Skarszewach (4 obiekty), Bączku, Bolesławowie (2 obiekty), Bożym Polu Królewskim, Czarnocinie (2 obiekty), Czterech Włókach, Demlinie, Godziszewie (3 obiekty), Jaroszewach (2 obiekty), Junkrowych, Kamierowie, Nowym Wiecu, Obozinie, pogódkach (2 obiekty), Przerębskiej Hucie, Szczodrowie (2 obiekty), Zamkowej Górze

obowiązują następujące zasady (z wyjątkiem parków i cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków):

- przedmiotem ochrony jest historyczna zieleń komponowana, elementy małej architektury lub nagrobki, historyczne schody, ogrodzenia i słupki, historyczny przebieg i nawierzchnia dróg i ścieżek,
- nakaz ochrony i zachowania historycznego starodrzewu – dopuszcza się zabiegi pielęgnacyjne, wycinka możliwa jedynie ze względu na zły stan fitosanitarny (w przypadku wycinki stosować zasadę kompensacji przyrodniczej z zastosowaniem szlachetnych gatunków liściastych i uwzględnieniem warunków siedliskowych)
- postuluje się rehabilitację i przekształcenia parków i cmentarzy w ich historycznych granicach z zachowaniem wartościowego starodrzewu zieleni wyznaczającej układ kompozycyjny,
- postuluje się wykorzystanie parków jako tereny zieleni ogólnodostępnej oraz zieleni wzbogacającej osnowę ekologiczną gminy.

Dla obiektów małej architektury, które najczęściej reprezentowane są w gminie przez małe obiekty sakralne krzyże i kapliczki przydrożne, np. kapliczka – figura Matki Bożej w Bolesławowie, kapliczki przydrożne w Czarnocinie, kapliczka i krzyż w Demlinie, kapliczki przydrożne w Jaroszewach, kapliczka – figura Matki Bożej w Pogódkach, krzyż na rozstajach dróg w Szczodrowie czy kapliczka z figurą Matki Boskiej z Dzieciątkiem, a także pojedyncze groby – grób Piotra Szturmowskiego w Pogódkach czy obelisk przy cmentarzu wojennym w Skarszewach obowiązują:

- przedmiotem ochrony jest: forma architektoniczna i lokalizacja oraz historyczne materiały,
- nakaz ochrony lokalizacji obiektów w miejscach ich historycznego występowania.

Inne elementy małej architektury to ogrodzenia ważnych obiektów: kościołów lub cmentarzy, gdzie obowiązuje ochrona historycznych elementów słupków, przęseł oraz bram w zakresie kształtu i materiałów budowlanych.

Miejsca pamięci

Na obszarze gminy znajduje się licznie miejsca pamięci, w szczególności mogiły z czasów II wojny światowej. Na wyróżnienie zasługuje 13 miejsc pamięci, które stanowią lokalną wartość historyczną i są także świadectwem dziedzictwa niematerialnego obszaru; są to:

- mogiła zbiorowa w lesie nad jez. Borówno w Skarszewach,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

- *mogiła zbiorowa w lesie probowskim w Skarszewach,*
- *pomnik na skrzyżowaniu ulic Sikorskiego i Młyńskiej w Skarszewach,*
- *płyta upamiętniająca na skrzyżowaniu ulic Kościuszki i Rzecznej w Skarszewach,*
- *pomnik na skrzyżowaniu ulic Dworcowej i Młyńskiej w Skarszewach,*
- *tablica na budynku szkoły przy ul. Dworcowej w Skarszewach,*
- *cmentarz w Pogódkach,*
- *mogiła w lesie w Pogódkach w kierunku Kobyła,*
- *pomnik z tablica w lesie w Jaroszewach,*
- *cmentarz w Nowym Wiecu,*
- *mogiła (w polu) w Bożym Polu Królewskim*
- *mogiła zbiorowa przy drodze wojewódzkiej nr 224 w Więckowych,*
- *pomnik w Czarnocinie, w lesie na trasie Czarnocin-Bączek.*

Przedmiotem ochrony jest lokalizacja elementów zagospodarowania; obowiązuje nakaz zachowania istniejących pomników, nagrobków i elementów małej architektury składających się na upamiętnienie miejsca kaźni z możliwością ich przebudowy i budowy nowych elementów zagospodarowania w celu wyeksponowania historii miejsca. Niektóre z tych obiektów są objęte ochroną przez ujęcie w ewidencji zabytków.

Historyczna zieleń komponowana związana z układem komunikacyjnym

W obszarze gminy Skarszewy dobrze zachował się historyczny układ drożny, a także towarzysząca mu zieleń. Dla alei drzew przydrożnych i szpalerów obowiązują następujące zasady:

- *przedmiotem ochrony jest historyczna zieleń w postaci alei przydrożnych lub szpalerów drzew,*
- *obowiązuje wymóg zachowania ich ciągłości i ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych*
- *pielęgnacja i wzmocnienie zieleni komponowanej związanej z układem komunikacyjnym pozwoli na zachowanie charakterystycznego krajobrazu Kociewia, z alejami drzew wyróżniającymi się z otoczenia.*

Elementy ekspozycji krajobrazu

W obszarze gminy występują otwarcia widokowe z głównych ciągów komunikacyjnych. Są one najczęściej związane z przyrodniczymi walorami krajobrazu i stanowią np. otwarcie widoku na część miejscowości położonej w dolinie. Otwarcia widokowe związane są również z widokiem panoramy wsi – tu ochronie powinno podlegać także przedpole ekspozycyjne.

Ekspozycja krajobrazu kulturowego, w tym cennych historycznie panoram wsi: Demlin, Pogódki i Godziszewo od strony ciągów komunikacyjnych, a także tło widoku podlegają ochronie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Należy dążyć do uwolnienia tego obszaru od elementów dysharmonizujących, do rekultywacji fragmentów zniszczonych oraz do wprowadzenia

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

nowych elementów krajobrazowych, podnoszących estetyczne wartości tych terenów i podkreślających ich związek przestrzenny z historycznym założeniem ruralistycznym. Lokalizacja obiektów wysokich lub o znaczącej powierzchni (w szczególności paneli fotowoltaicznych) wymaga opracowania analiz krajobrazowych. Szczegółowe analizy dotyczące lokalizacji tych obiektów należy wykonać po ustaleniu charakterystycznych parametrów planowanych urządzeń na etapie sporządzania planów miejscowych lub określania uwarunkowań lokalizacyjnych w decyzjach środowiskowych.

Inne lokalne wartości dziedzictwa kulturowego

W krajobrazie kulturowym gminy wyróżniają się elementy zagospodarowania typowe dla regionu Kociewia, tj. występowanie siedlisk luźno rozlokowanych w gruntach rolnych (zabudowa rozproszona) w pofałdowanym krajobrazie otwartym czy nasadzenia alejowe wzdłuż ciągów komunikacyjnych. Elementy te podlegają ochronie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w szczególności o ile nie zostały wcześniej ujęte w ewidencji zabytków.

We wszystkich miejscowościach występują obiekty o wartościach historyczno-kulturowych, które zachowują tradycję budowlaną regionu Kociewia, tj.: proporcja rzutu budynków w kształcie prostokątnym, kształt dachu w formie wysokiego, symetrycznego dachu dwuspadowego. Obiekty te należy poddać ochronie na poziomie przepisów lokalnych – objąć ochroną ustaleniami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie w zakresie historycznych: bryły budynków i kształtu dachu, zachowanego detalu architektonicznego. Wskazanie tych obiektów na poziomie całej gminy jest niemożliwe, gdyż wymaga szczegółowego rozpoznania w każdej miejscowości, które będzie możliwe na etapie analiz planistycznych – studiów dziedzictwa kulturowego poszczególnych miejscowości do opracowanych planów miejscowych.

Ochrona zabytków archeologicznych

Ogólne zasady ochrony dla obiektów archeologicznych są następujące:

w granicach stref ścisłej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, a także w strefie pełnej ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego ujętego w ewidencji zabytków (Pogódki 12 – gródek stożkowaty) o własnej formie terenowej obowiązują przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, w szczególności obowiązują: zakaz zabudowy i zakaz prowadzenia działalności inwestycyjnej i gospodarczej związanej z naruszaniem struktury gruntu, w szczególności zakaz prowadzenia orki i wydobycia surowca, zakaz karczunku i zakaz wprowadzania nasadzeń zieleni średniej i wysokiej, dopuszcza się prowadzenie prac porządkowych, zabezpieczających, konserwujących, rewaloryzacyjnych (także związanych z pracami naruszającymi strukturę gruntu, jeżeli jest to konieczne dla bezpieczeństwa zabytku lub bezpieczeństwa publicznego)

w granicach stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych (płaskich) ujętych w ewidencji zabytków obowiązuje współdziałanie w zakresie zamierzeń inwestycyjnych z właściwym organem do spraw ochrony zabytków - roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na obszarze występowania zabytków archeologicznych, mogące doprowadzić do ich przekształcenia lub zniszczenia, wymagają przeprowadzenia badań archeologicznych poprzedzających proces zainwestowania terenu, zgodnie z zasadami wynikającymi z przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

tereny płaskich stanowisk archeologicznych, nie wpisanych do rejestru zabytków mogą być przeznaczone pod zagospodarowanie po przeprowadzeniu archeologicznych badań ratowniczych i sporządzeniu dokumentacji archeologiczno-konserwatorskiej;

miejsowości o historycznej metryce winne być objęte strefami ochrony archeologicznej z wymogiem prowadzenia ratowniczych badań archeologicznych,

w folderach i przewodnikach turystycznych należy umieścić informacje o zabytkach archeologicznych, uzyskanych w trakcie prac wykopaliskowych.

Dokument studium odnosi się również do miejsc o wysokim potencjale kulturowym i krajobrazowym gminy. Planuje się inwestycje, mające na celu stworzenie miejsc rekreacji wykorzystujących potencjał kulturowy i krajobrazowy gminy, tj.:

- zagospodarowanie i przystosowanie dla turystów obszaru Zamkowej Góry w rejonie m. Zamkowa Góra,
- zagospodarowanie terenu dla organizacji imprez masowych w rejonie Czaplej Góry w Godziszewie,
- wykorzystanie potencjału obiektu dawnego kościoła ewangelickiego w Pogódkach.

Plan Ogólny Gminy

Nowelizacja Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która weszła w życie dnia 24 września 2023 r. (ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw), nakłada na gminy obowiązek wykonania do dnia 1 stycznia 2026 r. Planu Ogólnego, który zastąpi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (dokument ten zachowa moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego, jednak nie dłużej niż do dnia 31 grudnia 2025 r.). Zgodnie z zapisami ustawy, plany ogólne sporządza się dla obszaru gminy, z wyłączeniem terenów zamkniętych, innych niż ustalone przez ministra do spraw transportu. W planie ogólnym określa się strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne – można również określić obszary uzupełnienia zabudowy i obszary zabudowy śródmiejskiej. Ustalenia planu ogólnego uwzględnia się przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz stanowią podstawę prawną decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu.

W planie ogólnym należy uwzględnić m. in. zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, lub ujęte w wojewódzkiej, lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.

Gminny Program Rewitalizacji na lata 2015-2025

Gminny Program Rewitalizacji na lata 2015-2025 przyjęty został Uchwałą Nr XIV/125/2019 Rady Miejskiej w Skarszewach z dnia 28 października 2019 r. stanowi aktualizację Gminnego Programu Rewitalizacji na lata 2015-2025 (GPR), przyjętego Uchwałą Nr XXXVI/335/17 Rady Miejskiej w Skarszewach w dniu 28 grudnia 2017 r., pod kątem aktualności zapisów dokumentu.

W Programie sformułowano wizję wyznaczonych obszarów problemowych po rewitalizacji:

Oba podobszary: Stare Miasto i Dworzec PKP w 2025 r. zamieszkiwane będą przez mieszkańców aktywnie uczestniczących w realizacji wspólnych przedsięwzięć lub inicjujących własne pomysły na

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

rzecz poprawy warunków życia. Na obszarze umiejscowione będą odpowiednio wyposażone obiekty użyteczności publicznej, gdzie nie tylko jednostki, ale całe rodziny będą mogły korzystać z adekwatnie dobrej oferty usług społecznych i poszerzać swoje zamiłowania i pasje. Funkcjonowanie podmiotów na obszarze skutkować będzie w dużym stopniu zmniejszeniem zjawiska wykluczenia społecznego, a poziom ożywienia zawodowego wśród mieszkańców znacząco wzrośnie. Na obszarze rozrastać się będzie przedsiębiorczość, a mieszkańcy obszaru chętnie będą podejmować zatrudnienie. Mieszkańcy obszaru będą mieli warunki do korzystania z miejsc wspólnej integracji, co przyczyni się do poczucia wspólnoty. Wzrośnie również jakość życia mieszkańców poprzez działania zwiększające komfort użytkowania budynków mieszkalnych, ich otoczenia oraz budynków użyteczności publicznej.

Podobszar Stare Miasto położony jest w granicach układu urbanistycznego miasta wpisanego do rejestru zabytków – Strefa A – Ścisłej ochrony konserwatorskiej. Drugi podobszar położony jest w Strefie E – ochrony ekspozycji, która obejmuje teren umożliwiający ekspozycję przestrzenną układu urbanistycznego miasta Skarszewy. W granicach obszaru rewitalizacji zlokalizowane są obiekty i obszary o walorach kulturowych figurujące w rejestrze zabytków.

Jako, że wyznaczone w GPR obszary rewitalizacji położone są w granicach obszaru wpisanego do rejestru zabytków, zapisane w Programie zadania dotyczą również ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zadania te służą zarówno poprawie stanu obiektów zabytkowych, jak np. zadanie nr 1P: „Adaptacja budynku przy ul. Dworcowej 9 na Centrum Wspierania Rodziny wraz z zagospodarowaniem terenu”, ale również wiążą działania renowacyjne z edukacją społeczną, jak np. zadanie nr 4P: „Adaptacja średniowiecznych murów obronnych na cele edukacyjno-kulturalne”.

Lokalne regulacje dotyczące stanu obiektów zabytkowych oraz krajobrazu miasta, w tym reklam, ogrodzeń, małej architektury

W związku z ustawą z dnia 24 kwietnia 2015 roku o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. 2015 poz. 774), zwaną „ustawą krajobrazową”, przyznającą radom gmin kompetencje do ustalania w formie samodzielnego aktu prawa miejscowego zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, Rada Miejska w Skarszewach ma prawo do przygotowania projektu uchwały ustalającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzajów materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane na terenie miasta Skarszewy.

Jest to o tyle istotne, ponieważ obecnie nie można regulować tych zagadnień w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Jednak dotychczas (styczeń 2023 r.) Uchwała o Zasadach nie została podjęta.

Realizacja uchwały krajobrazowej oraz jej wdrożenie mają duże znaczenie w szczególności dla obszaru zabytkowego miasta.

W 2021 roku Wydział Funduszy Europejskich Urzędu Miejskiego w Skarszewach opracował projekt uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych w granicach administracyjnych Gminy Skarszewy.

Uchwała ta do tej pory nie została podjęta.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

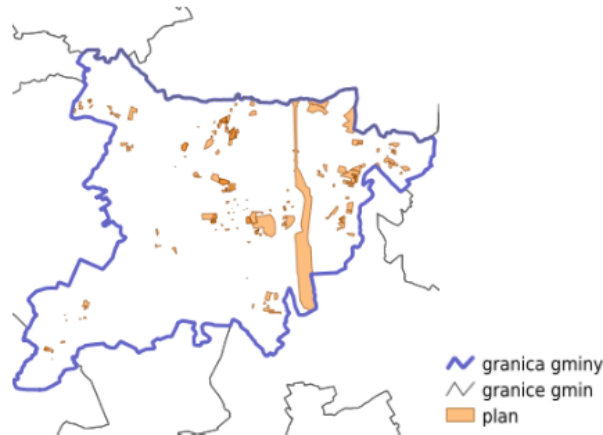
Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Skarszewy na lata 2014-2018

Nie wszystkie zadania ujęte w poprzednim Programie udało się zrealizować. Niektóre z nich zostały zapisane również w Gminnym Programie Rewitalizacji na lata 2015-2025. Realizację tych zadań, które z jakichś powodów nie zostały zrealizowane lub dokończone należy kontynuować.

Do wielu z planowanych zadań poprzedniej edycji Programu Opieki nad Zabytkami zrealizowanych lub nie, znajdują się odniesienia w niniejszym dokumencie.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Gmina Skarszewy posiada dość niski stopień pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego – ok. 6% obszaru posiada obowiązujące plany. Plany miejscowe są liczne, natomiast charakteryzują się dużym rozdrobnieniem. Aktualnie uchwalone są 82 plany. Miejscowe plany zagospodarowania. Plany te dotyczą niewielkich obszarów, poza dawnymi układami miejscowości raczej, konkretnych, nowych inwestycji, czyli obszarów na których nie znajdują się zasoby dziedzictwa kulturowego: obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Uwzględniają natomiast strefy ochrony zabytków archeologicznych oraz układu urbanistycznego miasta Skarszewy.

Ryc. 1. Pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego obszaru gminy Chmielno (źródło: <https://skarszewy.e-mapa.net/>).

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ustalenia ochrony zawarte w miejscowym planie są prawną formą ochrony zabytków. Sformułowane zasady w planie miejscowym posiadają rangę prawa miejscowego. Art. 19 niniejszej ustawy nakazuje uwzględnić ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy**5.2.1. Zarys historii obszaru gminy**

Osadnictwo, w kształcie zbliżonym do rozmieszczenia współczesnych miejscowości, rozpoczęło się w wiekach średnich. Rozwój wielkiej własności feudalnej na Pomorzu przypada na okres od XI do XII wieku i wiąże się z akcją kolonizacyjną książąt pomorskich. Najstarsze, znane z dokumentów, nadania książęce na obszarze gminy, dotyczą zakonu rycerskiego Joannitów i klasztoru cystersów. Joannici zostali sprowadzeni na Pomorze przez księcia Grzymiśława świeckiego w 1198 roku i obdarzeni Starogardem oraz rozległymi ziemiami nad Wierzycą, ciągnącymi się na północ i na północny zachód od Starogardu aż po Skarszewy.

W 1258 roku książę lubiszewsko-tczewski Sambor II sprowadził do Pogódek, leżących na starym szlaku handlowym, cystersów Doberanu w Meklemburgii. Dokument fundacyjny mówi o 600 włokach ziemi nadanej klasztorowi. W skład klucza pogódzkiego, oprócz Pogódek jako siedziby opata: Godziszewo, wchodziły: Jaroszewy, Jezierce, Kleszczewo, Koźmin, Więckowy, Malary Głodowo, Junkrowy, Kobyle, Czernikowy, Kowalikowo, Brzęczek, Ryla i Deka. Po kilkunastu latach pobytu, cystersi otrzymali nowe nadanie i przenieśli się do Pelplina (1276 r.), zatrzymując w swych rękach dobra klucza pogódzkiego.

Po zajęciu Pomorza przez Krzyżaków, Joannici przenieśli swą główną siedzibę z Lubiszewa do Skarszew, rozwijając wokół nich akcję osadniczą. Do założonych przez nich wsi należą między innymi: Obozin, Czarnocin i Boże Pole. W 1370 roku Zakon Joannitów został zmuszony do odsprzedania swych ziem Krzyżakom, a w rezultacie do wycofania się Pomorza. Ekspansywna polityka Zakonu NMP doprowadziła do przejścia po 1309 roku również własności książęcej na Pomorzu.

Wielka własność feudalna, jaka wytworzyła się z nadań książęcych w XII i XIII wieku, popierała, co zrozumiale, te formy gospodarowania, które przynosiły większy zysk. Proces zaludniania pustych terenów realizowany w XII wieku na prawie polskim, uległ nasileniu pod wpływem form ustrojowych, jakie przyszły z zachodu i pod nazwą prawa niemieckiego rozpowszechniły się na terenie ziem polskich. Korzyści płynące z nowego systemu, to przede wszystkim unormowanie praw chłopów (prawo dziedziczenia, własne sądownictwo i samorząd), przemiana licznych świadczeń w naturze i usługach na czynsz pieniężny i zbożowy, wprowadzenie systemu trójpolowego. Doprowadziło to w rezultacie do nowego podziału pól, powiększanie terenów upraw i powstania nowych osiedli na terenach dotąd niezamieszkałych. Początki wprowadzania prawa niemieckiego na Pomorzu sięgają XIII wieku, ale największe nasilenie tego procesu lokacji nastąpiło w wieku XIV.

Najbardziej aktywny był tu zakon krzyżacki i klasztory, słabiej proces ten postępował w dobrach rycerskich. Trzeba jednak zauważyć, że do XV wieku, do roku 1476 kiedy to król Kazimierz Jagiellończyk zniósł różnice w prawach, egzystowały równoległe osady na prawie polskim i niemieckim. W przypadku wsi takich jak Jaroszewy i Koźmin znana jest data jego zamiany. Polityka Zakonu zmierzała do podporządkowania sobie wszystkich dziedzin życia gospodarczego a w szczególności handlu. Na tym tle powstał między innymi konflikt między miastami, a władzami zakonu. W 1410 roku w Skarszewach odbył się zjazd przedstawicieli miast, którzy w 1440 r. zorganizowali się w tzw. związek Pruski i w lutym 1454 roku wypowiedzieli posłuszeństwo Zakonowi.

Po Pokoju Toruńskim, w 1466 roku posiadłości krzyżackie przeszły na własność Rzeczypospolitej i jako dobra koronne były zorganizowane w klucze zwane starostwami. Nan ogół wydzierżawiano je szlachcie, lub oddawano miastom, bądź rycerstwu za pożyczki udzielane królom. Skarszewy zostały siedzibą starostwa, które obejmowało swym zasięgiem 67 osad i 4 dobra szlacheckie. Nie należało

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

więc do dużych ani bogatych. Trzonem dóbr były wsie: Szczodrowo, Boże Pole, Trzepowo, Kamierowo, Nygut i Demlin. Do starostwa należały też 3 wsie w południowej jego części: Linowiec, Żabno i Czarnocin. Na zamku w Skarszewach miał też swą siedzibę sąd grodzki. W XVI wieku własność rycerska uległa dużemu powiększeniu, gdyż szlachta przejęła niejednokrotnie majątki kościelne i klasztorne. W tym okresie dokonał się istotny wzrost liczby folwarków. O ile w czasach krzyżackich chłopci danej wsi płacili w zasadzie ten sam czynsz i dawali takie same daniny w naturze z ładu o tyle w gospodarce folwarczej istotną stała się renta odrobkowa. Jej wymiar z czasem coraz bardziej się zwiększał. Na terenie Pomorza proces zakładania folwarków i zwiększania pańszczyzny przebiegał wolniej niż w innych częściach Rzeczypospolitej, niemniej jednak – zaczął się. Nastąpił proces ekonomicznego rozwarstwiania się stanu chłopskiego i trwał przez XVII i XVIII wiek. Powstała grupa gburów (kmienci) odrabiających pańszczyznę - tych zwano szarwarkowymi i grupa tych, którzy przynależni im powinności opłacali pieniędzmi - czynszownikami. Skutki zniszczeń wojennych XVII i XVIII wieku stan chłopski odczuł bardzo dotkliwie. Wsie wyludniały się, niejednokrotnie były doszczętnie zniszczone, a chłopcy nie posiadali ani narzędzi ani inwentarza. Aby nie dopuścić do wyludnienia, dwory niejednokrotnie zaopatrywały chłopów w inwentarz oraz zboże na siew. Ogrom strat jakie poniosła gospodarka w pierwszej wojnie szwedzkiej (1626-1635) obrazują liczby gburów, np. w Bolesławowie i w Mirowie było 12 a zostało 0, w Szczodrowie było 7, w Demlinie 12, a zostało po 1. Po takich stratach trudno było podnieść gospodarkę. O folwarkach starościńskich we wsiach Kamirowo, Czarnocin czy Nygut lustracje XVII wieczne piszą na ogół, iż leżą odłogiem. Można więc powiedzieć, że wojny szwedzkie podkopały również byt dawnych folwarków pańszczyźnianych. Po zakończeniu pierwszej wojny szwedzkiej, starostowie zaczęli sprowadzać osadników z Pomorza Zachodniego. W momencie gdy zaczęto odczuwać pozytywne skutki akcji osadniczej rozpoczął się Potop szwedzki. W 4 lata po jego zakończeniu przeprowadzono lustrację, która wykazała, że tym razem straty wyniosły około 70 %.

Gospodarka po kolejnych zniszczeniach podnosiła się z trudem. Rozpoczęto kolejną akcję osiedleńczą. Warunki dla osadników były dość korzystne. Płacili tylko czynsz lub w innych warunkach zobowiązani byli do czynszu i odrobku w wymiarze nie większym niż 12 dni w roku. W XVII wieku miała też miejsce druga fala kolonizacji terenów uzyskanych dzięki wykarczowaniu lasów. Zagospodarowanie tzw. pustek odbywało się już znacznie wcześniej, ale dopiero teraz przybrało na sile. Akcje wypalania węgla drzewnego, smoły, potasu i szkła organizowano zarówno w dobrach królewskich, kościelnych jak i rycerskich. W 1682 roku w wizytacjach kościelnych zaczęły pojawiać się nazwy nowych osad, które uwzględniają szczegóły położenia topograficznego, czasem powtarzają nazwę wsi, do której dana osada należała, z dodatkiem "huta" lub "piec". Akcja ta, dzięki której powstało wiele miejscowości, trwała do pierwszego rozbioru. Uczestniczyli w niej również osadnicy z Pomorza Zachodniego i jak twierdzą historycy, ludność ta przez długi czas nie asymilowała się i stanowiła grupę etnicznie obcą. Jednym z przykładów wsi pohnutniczej w gminie Skarszewy jest Przerębska Huta, która tak jak większość osad tego typu charakteryzuje się nieregularnym, bezplanowym kształtem z jądrem placowym po środku i dośrodkowym układem dróg, które zbiegają się z różnych stron do osady.

Pomimo zniszczeń wojennych po najazdach Szwedów i stosunkowo słabych ziem, teren starostwa skarszewskiego musiał być atrakcyjny gospodarczo dla nowych, licznie napływających osadników. Duża fala osadnictwa spowodowała z czasem, że z terenu starostwa skarszewskiego zniknęła grupa gburów pańszczyźnianych i szarwarkowych, zostali czynszownicy. Niżsi w hierarchii zagrodnicy i komornicy pracowali zarówno dla chłopów jak i dla właścicieli majątków, zaś zagrodnicy dworscy stanowili czeladź folwarczną. Na początku XVIII wieku przez teren Pomorza przetoczyła się kolejna wielka wojna - wojna północna (1700-1721). Do jej zniszczeń dołożyła się jeszcze klęska nieurodzaju lat 1710/11. Wszystko to spowodowało duże zubożenie chłopów i odbiło się na gospodarce. Z jednej strony powstała nieliczna warstwa bogatych chłopów, z drugiej zaś bardzo liczna biedota.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

W drugiej połowie XVIII wieku rozpoczął się w Prusach Królewskich proces zwolnień z poddaństwa. Często za wysoką opłatą chłop pańszczyźniany kupował sobie i swojemu potomstwu wolność od tego momentu dotychczasowe stosunki społeczne zaczęły ulegać zmianie. Chłopi zaczęli walczyć o swoje prawa. Pod koniec XVIII wieku większość dóbr starych rodów pomorskich zmieniła właścicieli. Zazwyczaj nowymi nabywcami byli junkrowie niemieccy, bądź niemieccy kupcy. Proces wycofywania się szlachty polskiej z Pomorza pogłębił się po pierwszym rozbiore Polski (1772) i przyłączeniu tych ziem do Prus. Zrujnowana szlachta polska przegrywała w konkurencji z napływającym kapitałem niemieckim. Jednocześnie posunięcia gospodarcze i polityczne Państwa Pruskiego osłabiały pozycję polskiego właściciela.

Po 1772 roku dokonano kasaty zakonów, a dobra klasztorne w 1823 roku znalazły się w rękach rządu pruskiego. Skonfiskowane majątki kościelne i królewskie zorganizowano domenę skarszewską z siedzibą w Pogódkach. Ludność niemiecka, sprowadzana na Pomorze po pierwszym rozbiore w celach germanizacyjnych, nie tworzyła nowych osad, lecz zaludniała opustoszałe wsie lub powiększała już istniejące. Dla przykładu do wsi Nygut przybyły w tym okresie 4 a do Godziszewa i Siwiałki aż 34 rodziny wirtemberskich kolonistów. Pruska ustawa z 1790 r. i późniejsze z lat 1807 i 1810 rozpoczynały proces uwłaszczania chłopów, którzy otrzymali wolność i ziemię z gospodarstwem. Nadania te nie były równe dla wszystkich rodzin chłopskich, lecz zależały od przedstawienia historycznych praw do dziedziczenia ziemi i gospodarstwa. Gospodarstwa uwłaszczone musiały być dostatecznie duże, aby prowadzić samodzielną gospodarkę i utrzymać parę koni. Na skutek tych regulacji nastąpiło zmniejszenie własności chłopskiej na rzecz folwarcznej, gdyż część niepełnych gospodarstw, którym odmówiono uwłaszczenia włączono do wielkich majątków. Rząd pruski idąc na rękę junkrom, sprawił, iż chłopci płacili za otrzymaną ziemię, a środki te wpływały do rąk właścicieli ziemskich. Taki napływ gotówki pozwolił na nowo zorganizować gospodarkę folwarczną opartą zasady kapitalistyczne najemną siłę roboczą. Poczynania junkrów niemieckich wspierane były przez banki a pod koniec XIX wieku fundusz rozwoju tych ziem zasiliły kwoty z kontrybucji wojennych ściągniętych z Francji.

Władze pruskie wiedząc, że Skarszewy jako gród pomorskich wojewodów były ważnym ośrodkiem życia politycznego, wyznaczyły temu miastu całkiem inną rolę. W porozbiorowej rzeczywistości Skarszewy weszły do powiatu starogardzkiego a z nim do regencji gdańskiej, później 1818 do powiatu kościerskiego. W 1885 roku włączono Skarszewy do sieci kolei. Na Pomorzu do większych majątków doprowadzono bocznicę kolejową lub linie lokalne. Rozwój sieci połączeń kolejowych pozwolił wywóz produktów rolnych na zachód Europy. Skarszewy nie pełniły żadnej funkcji administracyjnej i jako małe prowincjonalne miasto weszły w XX wiek.

Dnia 30 stycznia 1920 roku Skarszewy wraz z okoliczną ziemią powróciły do Polski. W okresie międzywojennym ziemia skarszewska znalazła się w kręgu zainteresowań władz polskich. W drugiej połowie lat trzydziestych rząd polski prowadził akcję osadniczą we wsiach Malary, Bączek, Obozin. Powstawały stosunkowo duże gospodarstwa, na których osiedlali się rolnicy z centralnych, południowych i południowo - wschodnich ziem Polski. 1 września 1939 wraz z wybuchem wojny ziemia skarszewska znów znalazła się pod panowaniem niemieckim. W marcu 1945 roku miasto i okolica zostały wyzwolone spod okupacji hitlerowskiej.

Miasto Skarszewy

Początki miasta wiążą się z zaginioną wsią Równino oraz istnieniem w rejonie dzisiejszego miasta grodu o nazwie Grosna. Lokacja miasta z całą pewnością wiąże się ze sprowadzeniem w 1198r na te tereny Zakonu Joannitów. W tym czasie miasto zwane było Schöneck i taką nazwę posiadało także w czasach pruskich; tłumaczyć ją można jako zestawienie słów schön – piękny i die Ecke -kąt, czyli Piękny zakątek.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

W 1198 roku książę pomorski Grzymisław wystawił akt darowizny, w którym nadał Zakonowi Joannitów gród Starogard z przyległymi dobrami aż po Skarszewy. Po przybyciu na nowe tereny Joannici budowali najpierw swoją siedzibę a później organizowali osadnictwo. Zamek skarszewski powstał przed 1305 rokiem, gdyż od tego czasu był już siedzibą baliwatu - okręgu administracyjno - wojskowego. Akt lokacji miasta został wydany w okresie późniejszym. W literaturze pojawiają się daty 1305 i 1320. Faktycznie znany jest dokument lokacyjny z 1341 roku, w którym mówi się o ziemi nadanej miastu przed 20 laty, stąd data 1320 może 1321 uchodzić może za datę pierwszej lokacji miasta. Dokument wspomnianej już powtórnej lokacji na prawie chełmińskim wystawił komtur Joannitów w Skarszewach Adolf von Schwalenberg. Określony w nim został majątek miasta oraz prawa i obowiązki mieszkańców wobec Zakonu i Kościoła. Obszar ziemi nadany miastu wynosił 110 włók, z których 6 należeć miało do Kościoła. Miasto mogło wybudować łaźnię, jatki rzeźnicze, piekarskie, szewskie oraz inne. Zakon zobowiązał się pokryć połowę kosztów ich budowy w zamian za połowę zysków. Wyłącznie do Zakonu należało sądownictwo, rybołówstwo na określonym odcinku Wietcisy i prawo budowy młynów. Przypuszcza się, że u podnóża zamku, po północnej stronie wzgórza, w zakolu rzeki istniało podzamcze gospodarcze. W pierwszej połowie XIV wieku Zakon bardzo podupadł, ponadto zaciągnięte długi i niekorzystna gospodarka spowodowały jego gospodarczy upadek. W 1366 roku kapituła Generalna Zakonu w Avinionie podjęła decyzję o sprzedaży Krzyżakom części posiadanych dóbr, na pokrycie długów.

W 1370 roku Skarszewy i reszta ziem joannickich przeszła na własność bardziej ekspansywnego w tym okresie Zakonu Krzyżackiego. W tymże samym roku Wielki Mistrz Zakonu Krzyżackiego

potwierdził mieszkańcom Skarszew wszystkie dotychczasowe przywileje i prawa. Późniejsze źródła wykazują, że pod rządami Krzyżaków miasto stopniowo się rozwijało. większą rolę zaczął odgrywać handel i rzemiosło. Miasto obsługiwało stosunkowo duży teren. Z dokumentów krzyżackich z pierwszej połowy XIV wieku wynika, że do obwodu miejskiego należało 12 jatek rzeźniczych, 12 piekarskich i 15 szewskich. Ponadto: folwarki - zamek skarszewski, Strzepowo, Nowy Dwór dobra lenne - Krąg, Gnosna tj. Junkrowy, Głodowo, Jaroszewy, Lindenberg, Lubieszyn, Płachty, Szumlis, Pogódki, Stary Wiec, Wartenberg, Więckowy, Wysin, wsie czynszowe - Pawłowo, Szczodrowo, Demlin, Nygut, Sinowiec, Mirowo, Schebin, Tomaszewo Skutki przegranej przez Krzyżaków wojny z Rzeczpospolitą w 1410 roku nie miały większego wpływu na rozwój gospodarczy miasta. Dopiero w 1433 roku, podczas napadu Husytów miasto zostało zniszczone i splądrowane.

Plan miasta z 1810 r. Źródło: Archiwum Państwowe w Gdańsku

W okresie Wojny Trzynastoletniej Skarszewy były miastem niejednokrotnie zdobywanym przez wojska obu walczących stron. Podpisanie Pokoju Toruńskiego w 1466 roku spowodowało przyłączenie Skarszew do Państwa Polskiego. W mieście utworzone zostało starostwo skarszewskie w ramach województwa malborskiego. Pierwszym starostą został Jan Bażyński - przywódca Związku

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Jaszczurczego na Pomorzu. W skład starostwa wchodziło 67 osad, 4 dobra szlacheckie: Bączek, Obozin, Pawłowo i Pawłówko. Był to okres bardzo pomyślny dla miasta. Wzrosło jego znaczenie administracyjne, a co za tym idzie i gospodarcze. Przez okres bez mała stu lat panował względny spokój. Miasto nie przeżywało żadnych poważniejszych klęsk. Dopiero czasy reformacji zachwiały miejscową stabilizację. Do tego czasu pozycja Kościoła katolickiego w mieście była bardzo silna. Posiadał on w zasadzie całą północno-zachodnią część miasta, mieszczanie zamieszkujący ją byli wyłączeni spod jurysdykcji miejskiej i podlegali miejscowemu proboszczowi.

Nie korzystali tym samym z pełni praw miejskich a uprawiając rzemiosło nie mogli należeć do cechów i innych organizacji miejskich. Po wybuchu reformacji protestanci opanowali kościół parafialny i szpitalny oraz jego posiadłości i pozostały w ich władaniu do 1594 roku. W tymże roku w mieście przebywał król Zygmunt III Waza. Potwierdzając dotychczasowe przywileje dla miasta, król sprawił, że katolicy odzyskali swoje kościoły. Przez pewien czas protestanci dla celów kultowych używali pomieszczeń jednej z baszt w południowym ciągu murów obronnych. XVI wiek był także czasem, w którym miasto nawiedziły poważne klęski. W 1564 roku wybuchła dżuma a podczas walk króla Stefana Batorego z Gdańskiem, mieszkańcy Skarszew mocno ucierpieli od głodu.

Ważnym administracyjnym wydarzeniem było utworzenie w Skarszewach w 1613 roku Sądu Grodzkiego z siedzibą na zamku. Sędzią grodzkim był urzędujący starosta - w jednej osobie wojewoda pomorski a podlegali mu: burgrabia, sędzia, podsędzin i notariusz. Archiwum sądowe przechowywane było na zamku. Wojny szwedzkie nie ominęły Skarszew. W 1629 roku, podczas przemarszu wojsk Gustawa Adolfa, miasto zostało splądrowane, zniszczono zamek i spalono okoliczne dwory szlacheckie. Zniszczenia były tak dotkliwe, że Rada Miasta zwróciła się do Gdańska o pomoc materialną dla miasta: zmniejszenie obciążeń w daninach i darowanie drewna z lasów królewskich na odbudowę domów. W dokumentach z tego okresu wymieniane są: młyn pod zamkiem, tartak i folusz. W 1677 roku przywileje Skarszew potwierdził Jan III Sobieski.

Niewiele informacji z XVII wieku, nie pozwala nam bliżej scharakteryzować jego gospodarki. Na początku XVIII wieku miasto nawiedziło szereg pożarów, kolejno w 1708, 1714, 1731 roku niszcząc je poważnie. Niepokoje religijne pomiędzy katolikami a protestantami trwały przez cały czas. W 1741 roku protestanci w ciągu jednej nocy wybudowali kościół z gotowych, drewnianych elementów przywiezionych z Gdańska. Katastry kontrybucyjne wykonane w latach 1771 - 1773 dla potrzeb rządu pruskiego bliżej określają miasto, jego zaludnienie i gospodarkę. Skarszewy po pierwszym rozbiore weszły w skład Państwa Pruskiego. W tym czasie miasto liczyło 573 mieszkańców, przedmieścia za Bramą Gdańską i Chojnicką zamieszkiwało 280 osób, z czego na Gdańskie przypadało tylko 25. Około 25% ludności zajmowało się rolnictwem. Wśród zawodów wymieniano: pastora, rektora szkoły ewangelickiej, notariusza, winiarza, aptekarza, kupca korzennego, szynkarza i dwóch kowali. Wśród rzemieślników byli: szewcy, tkacze, stolarze, piekarze, rzeźnicy, krawcy, zduni i jeden murarz. W mieście nie wymieniano cegielni, z czego można wnioskować, że zabudowa była głównie drewniana. Rzemieślnicy nie należeli do najbogatszych, nie posiadali czeladników, zawód wykonywali sami. Ludność miasta była w większości polska i katolicka.

Na początku XIX wieku liczba jej wzrosła znacznie do 2492 osób. Miasto nadal pozostawało ośrodkiem zaspakajającym potrzeby okolicznych wsi i folwarków. Po wcieleniu do Prus, Skarszewy w dokumentach wymieniane są jako jeden z ważniejszych ośrodków okręgu starogardzkiego. Podczas wojen napoleońskich liczba mieszkańców znacznie zmalała i w 1807 roku wynosiła 1582 osoby. W mieście znajdowało się wówczas 196 domów, 73 stodoły, 50 działek niezabudowanych, 7 browarów i 2 gorzelnie. W 1848 roku Skarszewy liczyły 2 tysiące mieszkańców, wśród których było 1005 ewangelików, 832 katolików, 252 Żydów i 1 Menonita. Poza kościołem katolickim i ewangelickim była w mieście synagoga, sąd, młyn, tartak i 2 farbiarnie. Generalnie pierwsza połowa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

XIX wieku była dla miasta niekorzystna, można w skrócie rzec - panowała bieda. Liczne są podania o pracę a ludność zdaniem publicystów gazet gdańskich żyła w nędzy i strachu przed powtarzającymi się licznie włamaniami, kradzieżami i rabunkami.

Sytuacja gospodarcza miasta poprawiła się dopiero nieznacznie po wybudowaniu w 1856 roku drogi Kościerzyna - Gdańsk -Tczew i Starogard - Skarszewy oraz linii kolejowej Pszczółki - Skarszewy, Starogard - Skarszewy w 1885 roku. W mieście powstały wówczas nowe budynki młyna, mleczarnia (1894), nowa gorzelnia, elektrownia wodna na Wierzycy (1906), fabryka cegły wapienno-piaskowej.

Działało tu kilka hoteli i restauracji. Stan gospodarczy miasta znalazł odbicie w zabudowie z tego okresu: budynki w zespole dworca kolejowego, nowy gmach poczty, szkoła i domy mieszkalne.

30 stycznia 1920 roku wkroczył do Skarszew I batalion Hallerczyków i rozpoczął się nowy okres w życiu miasta. Pierwszą Radę Miejską powołał wojewoda pomorski, druga z kolei ukonstytuowana 10 października 1921 roku pochodziła już z wyboru. Zasiadało w niej 18 radnych w tym 4 przedstawiciele mniejszości niemieckiej.

Pierwszy spis ludności przeprowadzony we wrześniu 1921 roku wykazał, że Skarszewy liczyły 3042 mieszkańców w tym 2135 Polaków, 869 Niemców i 38 Żydów. Władze polskie zajęły się na początku problemem szpitalnictwa. Wykupiono na ten cel nowoczesny hotel przy Dworcowej 5. W latach dwudziestych starano się pozyskać jak najwięcej budynków będących niegdyś w rękach niemieckich (kamienica przy Rynku nr 16). Aby choć w części zaspokoić rosnące potrzeby mieszkaniowe, zbudowano dom robotniczy mieszczący 11 rodzin. w tym okresie zorganizowano też park miejski nad Wietcisą z okazałym pawilonem muzycznym, boiskiem sportowym i placem tenisowym. Obsadzono drzewami ulice Młyńską i Chojnicką, w 1923 roku przebrukowano Rynek, ulicę Kościerską a w następnych latach ulice Górną, Wodną, Małą i Chojnicką. W związku z utworzeniem parku, przeniesiono targowisko miejskie na obszerny plac przy dworcu. w mieście działało sporo organizacji społeczno-kulturalnych takich jak Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół", Towarzystwo Ludowe, zespół śpiewaczy "Lutnia". W 1934 roku władze polskie zezwoliły na otwarcie w Skarszewach szkoły podstawowej - Goetheschule z niemieckim językiem wykładowym (dziś ul. Tczewska 2). Przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego Skarszewy pozostały niewielkim miasteczkiem rzemieślniczo - rolniczym o liczbie mieszkańców mieszczącej się w przedziale między 3000 - 5000 osób. Bliskość granicy z Wolnym Miastem sprawiała, że kwitł tu również przemysł.

Wybuch wojny we wrześniu 1939 roku rozpoczął się w Skarszewach od licznych egzekucji na obywatelach polskich najbardziej zaangażowanych w działalność patriotyczną w minionym okresie. Głównymi ośrodkami faszystów były dwa okoliczne majątki ziemskie Modrowów. Zimą 1945 roku wycofujące się oddziały niemieckie wysadziły wszystkie mosty na linii kolejowej oraz most przy Śluzach młyńskich, częściowo uszkodzono także most przy ul. Kościerskiej. W tym okresie wysadzono też w powietrze wieżę ciśnień i skład amunicji przy torach kolejowych, w ich wyniku spłonął czworobok domów w Rynku i część południowej pierzei ul. Hallera (obecnie ul. Kościuszki). Zniszczenia tego okresu szacowano na 40 %.

(źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Skarszewy, na podst. opracowania: „Rozpoznanie wartości środowiska kulturowego do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Skarszewy”, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Gdańsku, 1996 r.)

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Definicja krajobrazu kulturowego jest zawarta w art. 3 pkt. 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. **Krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.**

Krajobraz obszaru Pojezierza Starogardzkiego, którego częścią jest teren gminy Skarszewy, budują trzy podstawowe zespoły form morfologicznych: wysoczyzna, zbocza dolin oraz dna dolin. Obszary wysoczyzn dla osadnictwa pradziejowego nie były preferowane i jak się wydaje zarejestrowane stanowiska archeologiczne w tej strefie powiązane są z lokalnymi źródłiskami. Większość stanowisk archeologicznych (95%) zajmuje obszary krawędzi i zboczy dolin a szczególnie teras nadzalewowych wcinających się w dna dolin. Wykorzystanie w tym zakresie den dolinnych w zasadzie ogranicza się do zasiedlenia niewielkich izolowanych wyniesień (kępy, tachy). Potwierdzają to dokumenty historyczne gdzie najstarsze miejscowości wymieniane w tych źródłach położone są (były) przede wszystkim na zboczach i w dolinach rzek Wietcisa i Wierzyca.

Główny cel ochrony krajobrazu kulturowego zobrazowały Pawłowska i Swaryczewska (2002)¹ w słowach: „*Na współczesny krajobraz kulturowy składa się większa lub mniejsza liczba elementów odziedziczonych po przodkach. Można powiedzieć, że krajobraz, zwłaszcza gdy zawiera wiele pamiątek przeszłości, jest formą zapisu tradycji miejsca. Przez taki historyczny krajobraz zyskujemy informację o stanie miejsca w przeszłości, dzięki autentycznej scenarii łatwiej potrafimy wyobrazić sobie dawne wydarzenia. W ten sposób nawiązujemy łączność z poprzednimi pokoleniami. Powinniśmy pamiętać, że w „księdze krajobrazu” zapisujemy także nasz przekaz dla następnych pokoleń.*”

Bączek – wieś rycerska. Po Pokoju Toruńskim w 1466 weszła w skład starostwa skarszewskiego jako majątek szlachecki. w 2 poł. XVII wieku jej właścicielem był Jan Jerzy Wenda, od roku 1694 Andrzej Bystram i jego dzieci, w latach 1757-1815 Lewińscy jako spadkobiercy, następnie Ignacy von Rautenberg-Kliński. Jako ostatni, w końcu XIX wieku, weszli w jej posiadanie Modrowowie. Ostatni właściciel tutejszego folwarku Ernst Guenter w czasie okupacji był starostą Kościerzyny i jako zagorzały hitlerowiec zapisał się niechlubnie

w miejscowej tradycji. Do miejscowości prawdopodobnie przynależał także dawna osada -folwark Zapowiednik z okazałym dworem.

Bolesławowo – ziemie te w XIII wieku należały najprawdopodobniej do Zakonu Joannitów, po nich dostały się w ręce Krzyżaków. Po Pokoju Toruńskim w 1466 roku, jako dobra królewskie przeszły w ręce starostów. skarszewskich, którzy tu rezydowali. Od XVI wieku istniała tu karczma a od XVII wieku stacja pocztowa. Od 1782 roku wieś

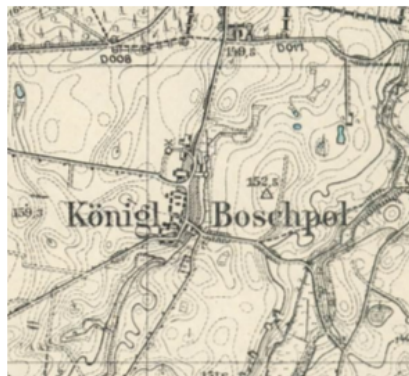

¹ K. Pawłowska, M. Swaryczewska, „Ochrona dziedzictwa kulturowego. Zarządzanie i partycypacja społeczna”. Kraków, 2022.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

znajdowała się w rękach prywatnych. Przed 1886 rokiem w wyniku przymusowej sprzedaży przeszła na własność Ziemskiego Banku Kredytowego w Berlinie. Około 1890 roku nabył ją na własność Georg Modrow, po nim majątek przejął syn Werner, który zapisał się niechlubnie w historii całej okolicy jako zbrodniarz hitlerowski. Po wojnie powstał we wsi PGR, a nazwa została przemianowana na Bolesławowo (na cześć Bolesława Bieruta).

Bożepole Królewskie - wieś powstała w wyniku osadnictwa joannickiego, najprawdopodobniej w I połowie XIV wieku na prawie niemieckim. Po 1370 roku przeszła w ręce Krzyżackie. Po Pokoju Toruńskim była wsią folwarczną, należącą do starostwa skarszewskiego, oddawaną w dzierżawę.

Czarnocin – W 1198 roku jako ziemie księcia świeckiego Grzymistawa darowana Joannitom. W pierwszej połowie XIV wieku Joannici dokonali lokacji wsi na prawie niemieckim. Od 1370 należała do Zakonu Krzyżackiego, po 1466 była wsią folwarczną w starostwie skarszewskim. W roku 1772 przeszła na własność skarbu pruskiego. w roku 1828 oddano ją włościanom w dzierżawę wieczystą.

Czarnocińskie Piece – Grunta wsi początkowo należały do Czarnocina. Początkowo prawdopodobnie folwark, który w 1831 roku został wydany na własność włościanom. Majątek ziemski w okresie międzywojennym należał do obywatela belgijskiego. Prowadzono tu uprawę ziemniaków, które eksportowano na zachód Europy.

Demlin – W 1198 roku dobra te otrzymali Joannici, którzy wybudowali tu drewniany kościół p.w. Św. Małgorzaty, zniszczony w XVII wieku. W 1326 roku na mocy przywileju wieś została oddana w dzierżawę włościanom. Następnie przejęli ją Krzyżacy. Od 1466 roku wieś była własnością starostów skarszewskich. W 1766 roku przywilej królewski dany w Warszawie potwierdził pierwsze nadanie dla włościan z 1326 roku.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Godziszewo – W 1258 roku wieś została nadana przez Sambora II cystersom z Pogódek. W 1301 odstąpiona biskupowi kujawskiemu Gerardowi. W 1328 roku, drogą wymiany za inne dobra, przeszła na własność klasztoru cysterskiego w Łądzie.

W 1330 roku klasztor dokonał najprawdopodobniej powtórnej lokacji wsi na prawie niemieckim. Jako wieś klasztorna istniała Godziszewo do 1772 roku, następnie przejął wieś skarbnik pruski i wydał na własność włościanom. Wieś mocno ucierpiała podczas wojny trzynastoletniej - została całkowicie zniszczona w latach 1454-1457. W 1627 podczas napadu Szwedów spaliła się cała oprócz kościoła. W 1657 znów została spłądrowana przez Szwedów, którzy spalili ją ponownie w 1710.

Jaroszewy – wieś wzmiankowana w dokumencie rezydującego w Świeciu księcia pomorskiego Grzymisława z 1198 roku. W 1258 roku darowana przez Sambora II klasztorowi cystersów z Pogódek, do których należała przez cały okres istnienia klucza pogódzkiego. W 1354 roku opat Eberard nadał wsi przwilej zmieniający dotychczasowe prawo polskie na tzw. prawo chełmińskie. W 1378 roku otrzymała przywilej na karczmę. W XVII wieku jej budynek stał nad samą Wierzycą i nosił nazwę "Barska

Karczma" zapewne od nazwiska dzierżawcy. W 1624 roku dzierżawił Jaroszewy Krzysztof Rembowski. W 1741 roku opat Leski wystawił gospodarzom wspólny kontrakt, według którego mieli płacić po 12 złotych od włóki i składać się po równo na kontrybucje wojenne. W 1772 roku wieś i dobra klasztorne zostały przejęte przez administrację pruską, poczym oddane włościanom w indywidualne dzierżawy wieczyste. W latach osiemdziesiątych XIX wieku wieś liczyła 476 katolików, 232 ewangelików i 9 baptyistów w tym 34 włościan i 43 zagrodników; domów mieszkalnych 82. W końcu XIX wieku powstała we wsi społeczno-narodowa organizacja "Straż".

Junkrowy – Wieś powstała prawdopodobnie na obszarze grodu Gnosna. W 1258 roku książę Sambor II przekazał wieś klasztorowi cystersów z Pogódek. Klasztor oddawał ją w dzierżawę. W 1599 roku dzierżawił wieś mieszczanin gdański Jerzy Beyerlingk, po nim Krzysztof Czarliński i Stanisław Bartliński.

W 1619 roku w Junkrowach było 6 chałup i nowy dzierżawca zobowiązał się zbudować 4 nowe i dokończyć dwór rozpoczęty przez

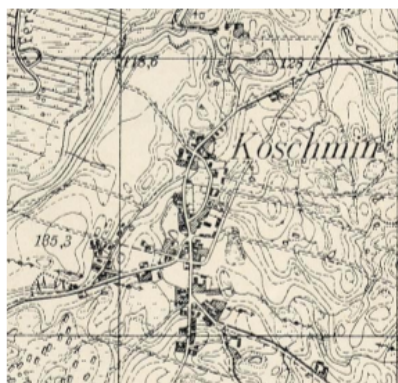
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Beyerlingka. Pierwsza wojna szwedzka doszczętnie zniszczyła wieś, a włości junkrowskie przez 10 lat leżały odłogiem. W 1638 roku opat Rembowski wystawił nowy przywilej lokacyjny dla wsi, 1646 roku zbudowano karczmę. W 1672 roku było we wsi 7 gospodarzy. W 1753 roku nabył opróżnione sołectwo rybak klasztorny Marcin Wojewódka na 3 pokolenia. Po kasacie klasztoru przez władze pruskie w 1819 wieś nadano włościom.

Kamierowo – W 1198 książę Grzymisław podarował te ziemie joannitom, którzy w 1290 roku toczyli spór o dziesięciny biskupie z tej wsi. Po 1370 roku wieś należała do Krzyżaków. Po Pokoju Toruńskim, jako wieś folwarczna do starostów skarszewskich. W 1765 roku w Warszawie nadany został ostatni w czasach polskich przywilej dla wsi. W 1826 roku w Gdańsku wydano dokument nadający włościom prawa własności. W latach 80 -tych XIX wieku było we wsi 23 gburów, 29 zagrodników; 115 katolików, 417 ewangelików.

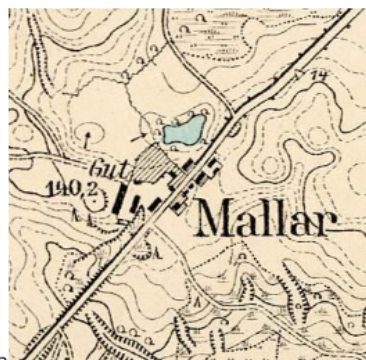
Kamierowskie Piec – Nazwa wsi wskazuje, iż powstała zapewne w wyniku XVIII kolonizacji pustek jako osada smolarzy lub węglarzy. Następnie niewielka wieś włościńska. Prawo własności zostało nadane w Gdańsku 19 czerwca 1822 roku. W końcu XIX wieku było we wsi 14 gburów, 5 zagrodników; 21 katolików, 166 ewangelików. Po 1945 roku we wsi utworzono PGR.

Koźmin – Wieś położona początkowo na lewym brzegu Wierzycy. Należała do książąt pomorskich, lokowana była na prawie polskim. Od 1258 należała do cystersów z Pogódek, którzy zbudowali tu kościół. Po przeniesieniu opactwa do Pelplina pełnił on funkcje parafialne dla mieszkańców Pogódek. Wieś miała młyn i wiatrak. W 1350 roku cystersi przenieśli ją na prawy brzeg rzeki a opat Eberard nadał jej nowy przywilej chełmiński. W 1405 wieś miała swoją karczmę. W 1407 roku kościół leżał w gruzach, następnie został odbudowany.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Malary – W 1258 roku dobra darowane przez Sambora II klasztorowi cystersów z Pogódek. Nazwa pochodzi od pierwszego dzierżawcy, prawdopodobnie Moellera, który pod koniec XVI wieku wystawił zabudowania gospodarcze na czterech włókach należących do Więcków. W 1636 roku dzierżawcą był dawny krawiec Szymon Burchard z żoną Dorotą. Zabudowania folwarku spaliły się w 1647 roku. Wojna szwedzka przeszkodziła w ich odbudowie. W 1661 roku opustoszałe ziemie klasztor wydzierżawił na 6 lat Janowi Loechl, który po pół roku zrezygnował z dzierżawy. W 1662 roku na 10 lat wydzierżawił folwark Jan Bartels.

W 1680 dzierżawę przejął nieznany z nazwiska owczarz a potem w latach 1691-1701 Joachim Repki. Po sekularyzacji dóbr klasztornych folwark przeszedł na własność skarbu pruskiego i od 1772 należał do domeny skarszewskiej.

Mirowo – Wieś rycerska, lokowana na prawie niemieckim ok. połowy XIV wieku. Wzmiankowana w 1790 roku jako dobra Jana Dawida Johannota von Chagnian. Później należała naprzemian do rodziny Rumińskich i von Chagnian. Od roku 1829 ostatnią spadkobierczynią majątku była Albertyna Zofia Wilhelmina von Chagnian. W latach 1915-1945 właścicielem wsi był Paul Hering.

Nowy Wiec – Dobra rycerskie. Lustracja pruska z 1772 r. określała wieś jako dobra szlacheckie Wyczechowskich, na których gospodarowali: Jakuba Wyczechowskiego na 2 folwarkach sam i gospodarze Wawrzyniec Rybiński, Maciej, Andrzej i Wawrzyniec Wieccy. Ci ostatni zajmowali się też wożeniem drzewa do Gdańska. We wsi była karczma i kuźnia. W 1780 roku było 99 tu katolików i 10 ewangelików. W 1885 roku we wsi istniała szkoła katolicka; 14 domów, 23 dymy; 107 katolików i 12 ewangelików.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Obozin – Wieś powstała w wyniku osadnictwa joannickiego, w 1335 r. lokowana na prawie niemieckim z 8 letnim zwolnieniem od powinności. Była dużą wsią liczyła 60 łanów. Po 1370 przeszła w ręce Krzyżaków, zaś po Pokoju Toruńskim w 1466 jako dobra szlacheckie należała do starostwa skarszewskiego. Dawna nazwa wsi Lokken pojawiła się w drugiej połowie XVI wieku od nazwiska jej ówczesnego właściciela Jana Locki. W 1772 roku wieś wraz z 15 zagrodnikami należała do Narzymskich. Wśród nich byli: karczmarz, kowal, młynarz,

pisarz i stajenny. Do Narzymskich należał także folwark i trzy pustkowia, na których osadzonych było 13 zagrodników. Następnie folwark dzierżawił Józef Łyskowski. W 1861 we wsi mieszkało 175 osób i znajdowała się szkoła.

Pogódki – Wzmiankowana w 1198 roku w dokumencie księcia świeckiego Grzymiśława jako wieś graniczna. W XII i XIII wieku przebiegał tędy szlak handlowy z południa przez Kiszewę do Skarszew i Gdańska. W 1258 roku książę Sambor II sprowadził do Pogódek zakon cystersów z Doberanu. 10 lipca 1258 został wystawiony w Tczewie dokument, na mocy którego książę przyznał zakonowi 600 łanów ziemi z lasami, pasiekami, wodami, prawem do polowań i rybołówstwa. Należały więc do klasztoru oprócz Pogódek jako siedziby opata i władz administracyjnych klucza: Jaroszewy, Jezierce, Kleszczewo, Koźmin, Więckowy, Malary, Junkrowy, Kobyle, Czernikowy, Kowalikowo, Brzęczek, Ryla i Deko.

Sambor był też fundatorem kościoła, którego budowę rozpoczęto w 1258 roku. Klasztor, określane też jako "Samburia" lub "Novum Doberanum", w 1267 roku podniesiono do rangi opactwa. Po kilkunastu latach pobytu, cystersi postanowili zrezygnować z Pogódek, ze względu na małodrodzajne gleby i malaryczne powietrze. W 1274 roku otrzymali od księcia Mszczuja II nowe nadanie - Pelplin. W 1276 roku zakonnicy opuścili Pogódki, nie rezygnując z majątku, który zostawili w rękach swych administratorów. Niebawem przestał działać kościół klasztorny, a parafian przyłączono do kościoła w Koźminie. w 1371 roku we wsi wzmiankowana jest karczma. Od 1407 roku wieś jako folwark cysterski zaczęto oddawać w dzierżawę. w XVII wieku we wsi powstała cegielnia, reaktywowano też parafię, gdyż kościół w Koźminie popadł w ruinę. W 1701 roku przystąpiono do budowy nowego murowanego kościoła, który poświęcono dopiero w 1767 roku. Od 1710 działała szkoła parafialna. W XVIII wieku we wsi istniał młyn z tartakiem, dwa browary i gorzelnia. Dobra klucza pogódzkiego były w posiadaniu cystersów do czasu konfiskaty majątku klasztornego przez władze pruskie, następnie wraz z dobrami królewskimi zorganizowano je w tzw. domenę skarszewską. Pogódki stały się siedzibą intendenta tej domeny. W 1780 roku we wsi mieszkało 144 osoby w tym 123 katolików

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

i 20 ewangelików. Od 1823 roku dzierżawcą domeny był Friedrich Wilhelm Engler potem jego syn Robert i w trzecim pokoleniu wnuk Rudolf. W 1887 roku we wsi istniała poczta, szkoła ewangelicka, 2 młyny, 2 karczmy i gorzelnia. Pod koniec wieku osuszono jezioro Popówko i osiedlono kilka rodzin kolonistów niemieckich. W 1899 roku zbudowano we wsi kościół ewangelicki, jego pierwszym pastorem do 1924 roku był Ernst Frantz. Od 1916 do 1921 roku dzierżawcą Pogódek był Max Neuman z Czernikowa.

Przerębska Huta – W 1767 roku starosta kościerski nadał Christianowi Englerowi zniszczony przez burzę las, kawał ziemi i prawo do zbudowania nad Przeręblą tartaku wodnego. W 1817 dobra puszczone w wieczystą dzierżawę.

Szczodrowo – W 1198 roku książę Grzymisław darował wieś zakonowi Joannitów, po nich w 1370 przeszła w ręce Krzyżaków, którzy w 1428 roku nadali wsi przywilej lokacyjny (chełmiński). W 1466 roku wieś weszła w skład Państwa Polskiego. Była wsią należącą do starostów skarszewskich. W XV wieku był tu kościół, karczma i młyn. Duże

zniszczenia miały miejsce podczas wojen szwedzkich. W 1748 wieś otrzymał szambelan Narzyski od swego ojca starosty skarszewskiego na 30 lat. W 1779 roku folwark szczodrowski nabył dotychczasowy dzierżawca Józef de Rembliński. w 1886 roku sprzedano folwark i młyn za 36 tysięcy marek, jego właścicielem został Gustaw Lehmann.

Więckowy – Najstarsza wzmianka pochodzi z 1241 roku, wieś powstała zapewne w wyniku kolonizacji książęcej. Leżała na szlaku handlowym biegnącym z południa przez Pogódki i Skarszewy do Gdańska. Od 1258 roku należała do cystersów pogódzkich, którzy wybudowali kaplicę. w 1405 roku wieś otrzymała przywilej na prowadzenie karczmy i była przez opatów wielokrotnie oddawana w dzierżawę. Lustracja pruska z 1772 roku podaje, iż mieszkańcami wsi są sami katolicy, utrzymujący się nie tylko z rolnictwa ale i z handlu drzewem. W 1819 roku po konfiskacie majątków klasztornych nastąpiło uwłaszczenie chłopów.

W 1823 roku osuszono jezioro Gost. Powstały na jego miejscu łąki, których akty przekazania sporządzono w języku polskim. W 1829 wybudowano szosę biegnącą przez północną część wsi. W 1863 roku spłonęła 1/4 zabudowy. W 1884 Więckowy otrzymały połączenie kolejowe

(źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta i gminy Skarszewy, źródła map: Messtischblatt zebrane na stronie <http://www.mapy.eksploracja.pl/>.)

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Na terenie gminy Skarszewy występują poniższe typy zabytków:

a) **zabytkowe układy: urbanistyczny miasta Skarszewy i ruralistyczne:** Miasto Skarszewy zachowało czytelną strukturę przestrzenną funkcjonującą w dobrych relacjach z naturalnym środowiskiem. Szczególnie wyróżniającą się formą są elementy średniowiecznego układu, tj.: zachowany w dużym stopniu XIII-wieczny system obwarowań miejskich, wzgórze zamkowe z Zamkiem Joannitów, XIV-wieczny kościół p.w. św. Michała Archanioła. Panoramy miasta dobrze wpisują się w krajobraz i są czytelne, zwłaszcza od strony południowej. Dobrze zachowana jest sieć uliczek z charakterystyczną zabudową w poszczególnych częściach miasta. Szczególnie zabudowa pierzei Rynku oraz przyległych do niego uliczek zachowała jednorodny wyraz. Na terenie gminy Skarszewy struktura architektoniczna wsi zachowała się dość dobrze. W większości z nich skala i charakter zabudowy utrzymały się i nadal są czytelne w krajobrazie miejscowości. Zmienił się w części wygląd architektoniczny w tym szczególnie detal. Powojenne modernizacje, bieda, brak materiałów budowlanych i często przypadkowe, doraźne remonty spowodowały zmianę wyglądu budynków. Największym zmianom uległa zabudowa gospodarcza, w dużej mierze się zdekapitalizowała i szybciej musiała sprostać nowym wymogom. Powstały nowe większe stodoły, zazwyczaj drewniane. Nową grupę zabudowy stanowią budynki współczesne wzorowane czasem na zalecanych w latach 70 i 80-tych typowych projektach. Większe od historycznych, z dachami o mniejszym kącie nachylenia. Sposób zabudowy historycznych działek pozostał tradycyjny. Dom mieszkalny usytuowany od frontu i budynki gospodarcze rozłożone wokół Podwórza gospodarczego. W niektórych wsiach wprowadzono nową zabudowę o tradycyjnej skali i formach, wykorzystującą współczesne nam materiały. Domy te nieźle wpisują się w krajobraz kulturowy wsi, np. Demlin, Obozin, Jaroszewy. W niektórych przypadkach pojawiły się obiekty wybitnie dysharmonijne, przekraczające swoją skalą i charakterem zabudowy najbliższe otoczenie. Domy pretendujące do miana miejskich właśnie poprzez swą skalę, charakter architektury a także zastosowany zestaw elementów architektonicznego wystroju, są najczęściej bardzo odległe od miejscowej tradycji. Wpływają one niekorzystnie a nawet szpecą istniejący krajobraz, np. we wsiach Czarnocin, Pogódki, Koźmin.

b) **działa architektury i budownictwa:** najczęściej występujące w obszarze gminy Skarszewy są budynki mieszkalne wraz z gospodarczymi, tworzące zagrody. Najbardziej wyróżniające się, są budynki rezydencji z dawnych założeń folwarcznych, w tym wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego założenie folwarczne w Bolesławowie, Bączku czy Zapowiedniku. Innym najczęściej występującym typem zabytków są obiekty sakralne, w tym przede wszystkim kościoły, ale również kapliczki i cmentarze. Szczególne znaczenie mają: kościół parafialny p. w. Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Szczodrowie, kościół filialny pw. św. Michała Archanioła w Obozinie, kościół parafialny pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła w Pogódkach, kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła w Skarszewach oraz kościół parafialny pw. św. Jana Nepomucena w Godziszewie. Obiekty te wpisane są do rejestru zabytków województwa pomorskiego – również ich wyposażenie wpisane jest do rejestru zabytków ruchomych.

c) **zieleń zabytkowa:** w szczególności parki, będące częścią dawnych założeń dworsko-folwarcznych oraz zabytkowe cmentarze, charakteryzujące się grupą starodrzewu położoną na wzniesieniu wśród pól. Trzy parki z terenu gminy Skarszewy wpisane są do rejestru zabytków województwa pomorskiego, parki te są częścią, lub pozostałością dawnych założeń dworsko-parkowych i wpisane do rejestru jako część zespołu dworsko-parkowego.

e) **zabytki archeologiczne:** na terenie gminy Skarszewy znajdują się zinventaryzowane stanowiska archeologiczne, 13 z nich wpisanych jest do rejestru zabytków archeologicznych województwa pomorskiego. Zabytki archeologiczne opisane zostały w rozdziale 5.2.6. Ich spis znajduje się w tabeli 4 rozdziale 14. Aneksy.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Najbardziej zagrożonymi obiektami są domy mieszkalne wraz z budynkami gospodarczymi. Zagrożeniem jest zarówno brak bieżących napraw czy remontów, jak i remonty przeprowadzane bez dbałości o charakter zabytkowy. Domy mieszkalne oraz budynki gospodarcze dostosowywane są do potrzeb użytkowników często bez poszanowania ich wartości zabytkowych, wykonywane są np. ocieplenia elewacji, czy nadbudowy budynków. Obiekty opuszczone, bez funkcji zagrożone są natomiast zawaleniem czy dewastacją. Obiekty sakralne, w szczególności kościoły, są raczej w dobrym stanie.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Na terenie gminy Skarszewy znajdują się zabytki nieruchome:

- wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego – 23 obiekty i obszary (niektóre tworzą zespoły),
- wpisane do rejestru zabytków archeologicznych województwa pomorskiego – 13 obiektów,
- zabytki ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków – 570 obiektów (wymaga weryfikacji),
- figurujące w gminnej ewidencji zabytków gminy Skarszewy – 585 obiektów (188 z terenu miasta Skarszewy i 397 z terenu gminy) – jest w trakcie aktualizacji.

Zostały one opisane w kolejnych podrozdziałach.

Zestawienia zabytków nieruchomych z terenu gminy Skarszewy zostały zawarte w rozdziale 14. Aneksy.

5.2.4. Zabytkowa zieleni

Jedną z form zabytków nieruchomych jest zieleni zabytkowa w postaci: zieleni zespołów dworsko-parkowych, zieleni cmentarzy, zieleni towarzyszącej obiektom sakralnym, a także zieleni występująca w zagrodach czy w postaci alei i szpalerów przydrożnych oraz zieleni towarzyszącej krzyżom czy kapliczkom przydrożnym.

W krajobrazie gminy Skarszewy szczególnie wyróżnia się zieleni komponowana w postaci założeń parkowych, stanowiących część dawnych założeń folwarczno-dworskich oraz grupy zadrzewień dawnych cmentarzy położonych często na niewielkich wzniesieniach wśród pól.

Trzy podworskie parki wpisane są do rejestru zabytków. Są to parki w Bolesławowie, Bączku i Zapowiedniku. Są one elementem zespołu i jako zespół chronione są w całości wpisem do rejestru. Pozostałe parki są w różnym stanie – niektóre z nich zostały mocno zdewastowane i pozostało tylko niewielki zadrzewienie. Świetność parków, tak jak całych założeń dworsko-folwarcznych, została zaburzona w trakcie II Wojny Światowej. Wiele obiektów uległo zniszczeniu i nigdy nie odzyskała swojej atrakcyjności. Po zakończeniu II Wojny Światowej parki wiejskie uległy dalszej degradacji, m.in. wskutek pozyskiwania materiału drzewnego na opał. Wycinano cenne drzewa z tych obiektów. Kolejnym trudnym okresem dla założeń dworsko-parkowych, był okres kiedy powstały PGR-y, często lokowane w dawnych założeniach folwarcznych. W tym czasie przystosowano te zabytkowe obiekty do działalności usługowo-rolniczej, co miało wpływ na zniszczenie istniejącej historycznej kompozycji. Dewastacji uległy zarówno dwory (często zasiedlane przez pracowników PGR-ów), jak również część parkowa. Aktualny status własności parków wiejskich jest zróżnicowany. Pomimo braku pielęgnacji, nadal są to obiekty o wysokich walorach przyrodniczych, historycznych i estetycznych. Budują też krajobraz kulturowy terenu odznaczając się w panoramach wsi.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Zadrzewienia dawnych cmentarzy, często nieużytkowanych i zapomnianych, również widoczne są w krajobrazie gminy – w szczególności te położone na niewielkich wzniesieniach pośród pól. Cmentarze te są często zaniedbane, a nagrobki nawet zdewastowane – jednak jeszcze ich istnienie funkcjonuje w świadomości mieszkańców gminy.

Fot. 1 -2. Zadrzewienia dawnych cmentarzy położonych wśród pól widoczne z drogi z Zamkowej Góry do Wolnego Dworu.

W obszarze gminy czytelny jest także historyczny układ drożny z towarzyszącą mu zielenią w postaci alei i szpalerów drzew, których pielęgnacja i wzmocnienie pozwoli na zachowanie charakterystycznego krajobrazu Kociewia, z alejami drzew wyróżniającymi się z otoczenia.

Parki, dawne cmentarze oraz zielenią towarzyszącą układom komunikacyjnym poza znaczeniem historyczno-krajobrazowym, mają duże znaczenie przyrodnicze – wzmocniają system przyrodniczy regionu, poprzez zwiększenie bioróżnorodności i są jednym z ważniejszych elementów przy kształtowaniu korytarzy ekologicznych w skali lokalnej.

Niestety moda, dostępność i brak świadomości powodują degradację krajobrazu kulturowego również w aspekcie zieleni komponowanej. Objawia się to najczęściej poprzez wprowadzanie roślinności obcej krajobrazowo – np. tak częste odgradzanie się rzędem żywotników (*Thuja occidentalis*). Gatunki obce są stosowane zarówno przy zabudowaniach mieszkalnych, ale również towarzyszą zabytkowym budowlom sakralnym, co często drastycznie odbiega od ich historycznego a także sakralnego charakteru. Stosowane są współczesne, „miejskie” kompozycje zieleni a likwidowana jest dawna stara zielenią (drzewa i krzewy). Zbyt często też pielęgnacja mylona jest z nadmiernym usuwaniem gałęzi i konarów, czyli ogławianiem drzewa prowadzące do osłabienia jego kondycji.

Elementy zieleni komponowanej należy uporządkować i w razie potrzeby poddać rewaloryzacji na podstawie projektów rewaloryzacji zieleni zabytkowej zatwierdzonych przez konserwatora zabytków. Należy zwrócić uwagę na właściwą pielęgnację zieleni, zarówno tej, będącej elementem zieleni komponowanej w założeniach typu parki, czy cmentarze, jak i zieleni przyulicznej (szpalery, aleje) oraz towarzyszącej obiektom zabytkowym, np. sakralnym (kościół, kapliczki). Należy promować nasadzenia w postaci sadów, ogrodów przydomowych, czy szpalerów wzdłuż dróg, przy użyciu rodzimych gatunków. Historyczna zielenią przy drogach, w parkach czy na cmentarzach powinna być na bieżąco kontrolowana i uzupełniana.

Zabytkowa zielenią komponowana, nawet jeśli jest włączona do gminnej ewidencji zabytków (GEZ) – z wyłączeniem zieleni położonej na obszarach wpisanych do rejestru zabytków, w obecnym stanie prawnym jest pozbawiona nadzoru konserwatorskiego ze względu na to, że uzgodnieniu z konserwatorem podlegają tylko roboty budowlane prowadzone przy zabytkach włączonych do GEZ, usuwanie drzew i krzewów oraz prowadzenie prac pielęgnacyjnych lub nowych nasadzeń nie podlega

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

uzgodnieniu z właściwym konserwatorem zabytków. Niemniej należy mieć na uwadze, że zieleń komponowana jako zabytek powinna być przez właściciela lub posiadacza otoczona opieką jako dziedzictwo kulturowe warte zachowania dla przyszłych pokoleń.

5.2.5. Zabytki ruchome

W myśl art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- a. dziełami sztuk plastycznych rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b. kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c. numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d. wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e. materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. z późniejszymi zmianami – tj.: dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumenty graficzne [piśmiennicze, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne], dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i elektroniczne).
- f. instrumentami muzycznymi,
- g. wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h. przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie gminy Skarszewy znajdują się zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych województwa pomorskiego, jest to wyposażenie kościołów:

- p.w. śś. Apostołów Piotra i Pawła w Pogódkach;
- p.w. św. Michała Archanioła w Skarszewach;
- p.w. św. Michała Archanioła w Obozinie;
- p.w. śś. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Szczodrowie;
- p.w. św. Jana Nepomucena W Godziszewie.

W kościele p.w. Św. Michała Archanioła w Obozinie znajduje się bardzo cenna, pochodząca z 1420 r. gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Madonna w płaszczu trzyma na ręku Dzieciątko, które bawi się koniuszkiem jej chusty. W kościele p.w. Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Szczodrowie znajduje się również cenna gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Jest to piętnastowieczna, polichromowana drewniana postać Madonny stojącej na półksiężycu, w mandorli z płomieni, podtrzymującej lewą ręką Dzieciątko, a w prawej ręce trzymającej berło.

W kościele p.w. Św. Michała Archanioła w Skarszewach znajduje się, pierwotnie stojąca w kapliczce cmentarnej, późnogotycka, drewniana rzeźba Św. Jerzego z pocz. XVI w.

Najciekawsze zabytki z epoki renesansu to np. siedemnastowieczna, drewniana rzeźba Pasji z kościoła p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Pogódkach, czy również siedemnastowieczna, drewniana, polichromowana rzeźba Wojownika oraz marmurowa płyta nagrobna z 1562 r. z kościoła p.w. Św.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Michała Archaniola w Oboznie. W kościele p.w. Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Szczodrowie znajduje się z kolei pochodzący z 1605 r. witraż w formie koła.

5.2.6. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są jednym z elementów budujących krajobraz kulturowy danego regionu. Badania archeologiczne dostarczają nam informacji o najstarszych dziejach regionu, natomiast stanowiska o własnej formie krajobrazowej (grodziska, cmentarzyska kurhanowe) mogą stanowić ważną ofertę turystyczną. Większość stanowisk archeologicznych (osad, cmentarzysk) jest niewidoczna na powierzchni. Odkrywamy je w czasie badań powierzchniowych, wykopaliskowych i przypadkowych odkryć. Od kilku lat w badaniach archeologicznych wykorzystuje się metodę lidarową czyli lotniczy skaning laserowy, dzięki któremu otrzymujemy model powierzchni ziemi. Metoda ta jest szczególnie przydatna w lokalizacji stanowisk położonych na terenach leśnych.

Podstawowym zagrożeniem dla obszarów stanowisk, obszarów i stref ochrony archeologicznej są :

- prace ziemne, w trakcie których może dojść do naruszenia oraz zniszczenia warstw i obiektów archeologicznych zalegających pod powierzchnią ziemi. Są to takie prace jak: parcelacje, zabudowa, melioracje, wodociągi, itp. Dla stanowisk położonych w lasach zagrożeniem jest karczunek drzew i orka leśna.
- zagrożeniem może być też ingerencja w krajobraz poprzez zabudowę terenów otaczających obiekt archeologiczny, np. w przypadku grodziska i cmentarzysk kurhanowych.

Na terenie gminy zarejestrowano 188 stanowisk archeologicznych, są to stanowiska figurujące w wykazie wojewódzkim, z czego 13 wpisanych jest do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Część obszarów gminy Skarszewy została przebadana w ramach programu AZP, ale nie wszystkie. Przebadane obszary to: 16-42, 16-43, 17-43, 18-40, 19-42. Natomiast obszary nieprzebadane to: 16-41, 17-41, 17-42, 18-41, 18-42 i 19-41.

Stanowiska archeologiczne znajdujące się na terenie gminy Skarszewy są bardzo różnorodne, prezentują cały przekrój chronologiczny, a także są cenne poznawczo. Zasób archeologiczny gminy posiada wysoki potencjał do budowania atrakcji turystycznych gminy – co zostało zauważone w dokumencie studium, gdzie wśród miejsc wskazanych do zagospodarowania i przystosowania dla turystyki i rekreacji wskazano obszar Zamkowej Góry oraz rejon Czaplej Góry w Godziszewie.

Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego zostały szerzej opisane w rozdziale 5.3.

W Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Skarszewy nie ujęto kart stanowisk archeologicznych figurujących w ewidencji wojewódzkiej.

Stanowiska archeologiczne jako istotny element dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz środowiska podlegają ochronie na mocy przepisów prawa międzynarodowego i tworzonych w ich duchu prawa krajowego, które zobowiązują do ich trwałego zachowania (jeśli to możliwe -- na miejscu), uwzględnienia zadań ochronnych w procesie planowania przestrzennego, a jeśli niemożliwa jest trwała ochrona – metodycznego przebadania i zadokumentowania warstw kulturowych oraz zakonserwowania i zabezpieczenia pozyskanych archeologicznych zabytków ruchomych.

Zgodnie z art. 5 pkt i lit. a Europejskiej Konwencji o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego (Dz.U. z 1996 r. nr 120, poz. 564) każda Strona zobowiązuje się do podejmowania próby pogodzenia i połączenia odpowiednich potrzeb archeologicznych oraz planów zagospodarowania przestrzennego

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

poprzez zapewnienie archeologom uczestnictwa w tworzeniu założeń planowania, ukierunkowanych na zapewnienie wyważonej strategii mającej na celu ochronę, konserwację i podniesienie wartości terenów o wartości archeologicznej, w związku z art. 4 pkt ii cyt. Konwencji, zgodnie z którym każda Strona zobowiązuje się do stosowania środków fizycznej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniając, stosownie do okoliczności konserwację i zachowanie dziedzictwa archeologicznego, jeżeli jest to możliwe na miejscu.

Zgodnie z art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu (m.in.): zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie (pkt 1) oraz uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska (pkt 6).

W przypadku zabytków archeologicznych zasada trwałej ochrony została dodatkowo umocowana w przepisach ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo Ochrony Środowiska (tekst jednolity: Dz.U z 2021 r. poz. 1973, z późn. zm.) Zgodnie z art. 101 pkt 2 lit. f Prawa Ochrony Środowiska ochrona powierzchni ziemi polega na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego. Tym samym także, zachowanie zbioru dziedzictwa archeologicznego, jako funkcji kulturowej powierzchni ziemi, staje się jednym z celów ochrony środowiska, a zatem uzyskuje dodatkową podstawę prawną w działalności organów administracji publicznej.

Zgodnie z art. 31 ust. 1a pkt 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Do zbioru dziedzictwa archeologicznego, jako zasobu kulturowego i środowiskowego, zastosowanie ma zasada zrównoważonego rozwoju, stanowiąca podstawowe założenie planowania i zagospodarowania przestrzennego. Ponieważ jest to zasób nieodnawialny (co podnosi jednej z kluczowych dokumentów doktrynalnych jakim jest Karta Zarządzania i Ochrony Dziedzictwem Archeologicznym, Lozanna 1990), należy nim gospodarować świadomie i racjonalnie, aby umożliwić jego zachowanie i korzystanie z niego przez przyszłe pokolenia. Stąd też kolejne dokumenty planistyczne, w szczególności miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, powinny zawierać: zapisy umożliwiające realizację tego celu. W pierwszej kolejności należy dążyć do usuwania z terenów stanowisk archeologicznych funkcji powodujących zagrożenie dla substancji zabytku (prace naruszające strukturę gruntu), zaś w miejscach gdzie nie jest to możliwe – wprowadzić obowiązek przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Zarówno naukowe jak i inwestycyjne badania wykopaliskowe należy ograniczyć do niezbędnego minimum, ponieważ w ich trakcie nawarstwienia kulturowe zostają nieodwracalnie usunięte, zaś zabytki ruchome zostają wyciągnięte z pierwotnego kontekstu. Wykopaliskowe badania archeologiczne w tym-samym miejscu przeprowadzić można tylko jeden raz, stąd też niezwykle istotne jest racjonalne gospodarowanie zasobem archeologicznym poprzez powstrzymanie się od zbędnych badań wykopaliskowych oraz preferowanie tzw. nieinwazyjnych metod badawczych, które stają się coraz szerzej dostępne. Z tego powodu, w

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

przypadku zagrożenia stanowiska archeologicznego poprzez działania inwestycyjne lub gospodarcze, badaniami archeologicznymi obejmuje się jedynie obszar bezpośrednio narażony na zniszczenie przez prace ziemne. Z kolei w przypadku badań naukowych zaleca się zwiększenie udziału metod nieinwazyjnych, takich jak badania georadarowe, magnetyczne, elektrooporowe, C14 itp.

Zestawienie stanowisk archeologicznych z terenu miasta i gminy Skarszewy przedstawia tabela 4 w rozdziale 14. Aneksy.

5.2.7. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Muzea są instytucjami powołanymi do ochrony zabytków głównie ruchomych. Gromadzone w nich dobra kultury obrazują nasze dzieje, dorobek kultury materialnej i artystycznej. Dokumentują tożsamość regionu, prowadzą działalność naukową i edukacyjną.

Na terenie gminy Skarszewy, przy Gminnej Bibliotece Publicznej w Skarszewach działa Skarszewskie Centrum Ekspozycji Historycznych, które powołano w 2006 roku z inicjatywy Burmistrza Skarszew Dariusza Skalskiego w oparciu o zbiory Macieja Mostowego, zabytki Muzeum Archeologicznego w Gdańsku i materiały ikonograficzne Edwarda Zimmermanna. Na wystawie prezentowane są pamiątki przeszłości Skarszew i okolicy od starszej epoki kamienia do II wojny światowej.

Wśród zgromadzonych eksponatów na szczególną uwagę zasługują:

- średniowieczny sztylet wydobyty ze szczeliny muru gotyckiego zamku w Skarszewach;
- wspinały róg tura znaleziony w mule podczas oczyszczania rzeki Wierzyca w Pogódkach gmina Skarszewy;
- zabytki pozyskane podczas prac archeologicznych na terenie skarszewskiego zamku;
- zbiór przedmiotów z okresu nowożytnego, XVI-XVIII wiek: monety, towarowe plomby, guziki, medaliki, fajki ceramiczne itd.;
- pamiątki z czasów napoleońskich odkryte na terenie miasta: strzelba, bagnet, kule armatnie, guziki pułkowe, emblematy itd.;
- skarbonka otwierana przy pomocy trzech kluczy - najstarszy sprzęt ze średniowiecznej skarszewskiej fary;
- unikatowa w skali europejskiej wielka tarcza strzelecka skarszewskiego Bractwa Strzeleckiego (Kurkowego) oraz medale, zdjęcia i inne pamiątki związane z tym Bractwem;
- zabytki ze skarszewskiego zboru zbudowanego przez gdańszczan w 1741 roku, w ciągu zaledwie 24 godzin. Rekordowe tempo budowy zostało odnotowane w dwóch edycjach Księgi Polskie Rekordy i Osobliwości, krajowego odpowiednika Księgi Guinnessa;
- eksponaty wpisane do Księgi Polskie Rekordy i Osobliwości: najstarsza w kraju butelka po piwie z oryginalną etykietką (II poł. XIX w.), najmniejsza tabakierka i najstarsza znaleziona w Polsce paczka tytoniu (z 1854 roku);
- oryginalne egzemplarze Głosu Serca Polskiego, konspiracyjnej gazety Gryfa Pomorskiego, których nie posiadają w swoich zbiorach inne placówki muzealne na Pomorzu Gdańskim;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

- jedyny znany egzemplarz gazety skarszewskiej Schoenecker Anzeiger, z herbem miasta na winiecie;
- zbiór skarszewskich banknotów z czasów I wojny światowej;
- skrzynka cechowa skarszewskich piekarzy z połowy XIX wieku, w której przechowywano puchar cechowy, akta i tłoki pieczętne;
- liczące kilkaset lat fragmenty Tory, najświętszej księgi judaizmu, pochodzące ze skarszewskiej synagogi, zniszczonej w 1939 roku.

5.2.8. Dziedzictwo niematerialne

W przypadku dóbr kultury niematerialnej szczególnie ważnym wyznacznikiem tożsamości narodowej, czy etnicznej jest kultura ze wszystkimi jej składnikami.

W gminie Skarszewy istnieją miejsca upamiętniające jakieś wydarzenia, lub wierzenia – związane z legendami, lub wydarzeniami historycznymi – te w dużej mierze związane są z czasem II wojny światowej. Oto niektóre z nich:

- W odległości 1,5 km na południe od wsi Bolesławowo, 60 m od brzegów jeziora Rokitki, znajduje się gład narzutowy nazwany „Kamieniem Skarbów”, gdyż jak głosi legenda w jeziorze znajdują się zatopione skarby.
- Święta Góra – to wzgórze na południe od wsi Godziszewo, miejscowa legenda opowiada o Krzyżakach poległych w latach 1454-1457.
- Znany jest przekaz (zapis w kronice cysterskiej) o zatonięciu w Jeziorze Godziszewskim jachty szwedzkiej w 1657 r.
- W lesie niedaleko wsi Jaroszewy znajduje się płyta pamiątkowa w miejscu rozstrzelania przez hitlerowców 25 X 1939 r. 39-ciu mężczyzn z Jaroszew.
- Znane osoby urodzone we wsi Jaroszewy to: Julian Milewski (1885-1930) - rzeźbiarz ludowy, mówca i śpiewak, Julian Burczyk (1883-1973) – zasłużony działacz niepodległościowy, Edmund Reduński (1889-1939) – historyk i dziennikarz.
- Podczas powstania w 1863 r. we wsi Obozin znajdowała się baza powstańców, z którymi współdziałał J. Łyskowski.
- Szkoła w Pogódkach wzięła udział w głośnym na Pomorzu Gdańskim strajku szkolnym trwającym od października 1906 r. do wiosny 1907 r.
- W okresie okupacji we wsi Pogódki działała komenda gminna tajnej organizacji wojskowej „Gryf Pomorski” założonej w 1941 r. przez Józefa Dambka, nauczyciela we wsi Kobyle.
- Znane osoby związane z wsią Pogódki to: ks. Szczepan Keller (1827-1872) – proboszcz lokalnej parafii, folklorysta, miłośnik Kaszub i Kociewia, krzewiciel oświaty ludowej, Franciszek Nierzwicki (1821-1904) – chłop samouk, działacz społeczny, bibliofil, mąż zaufania Rządu Narodowego w powstaniu styczniowym, Piotr Szturmowski (-1939) – działacz społeczny, patriota piętnujący polityką zaborczą Hitlera, trzykrotny poseł na Sejm RP, Józef Kowalski (-1939) – działacz Polonii Gdańskiej.
- „Dolina Śmierci” miejsce w pobliżu wsi Więckowy, w którym Niemcy w 1939 r. zamordowali około 1000 Polaków i Żydów oraz 40 Cyganów; w 1961 r. ufundowano tablicę pamiątkową.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Znane osoby związane z wsią to: z urodzenia Franciszek Nierzwicki (1821-1904) - działacz społeczny, bibliofil, mąż zaufania Rządu Narodowego w powstaniu styczniowym; Stanisław Rekowski – rzeźbiarz ludowy.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego

Na terenie miasta i gminy Skarszewy znajdują się 23 obiekty i zespoły obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego – są to wpisy zarówno pojedynczych obiektów jak i zespołów. Jeden z wpisów dotyczy układu urbanistycznego, czyli stanowi zabytkowy obszar – jest to układ urbanistyczny miasta Skarszewy. Z kolei trzy wpisy dotyczą historycznych zespołów budowlanych, obejmujących więcej niż jeden obiekt historyczny, są to wpisy dotyczące zespołów dworsko-parkowych wraz z folwarkiem w Bolesławowie i w Bączku oraz zespołu dworsko-parkowego w Zapowiedniku.

Inne wpisy odnoszą się do obiektów indywidualnych (czasem z otaczającym terenem np. kościoły wraz z cmentarzem w Pogódkach, czy w Szczodrowie). Oznacza to, iż 23 decyzje o wpisie do rejestru zabytków województwa pomorskiego obejmują więcej obiektów niż ilość samych decyzji o wpisie.

Tabela.1. Obiekty z terenu miasta i gm. Skarszewy wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego.

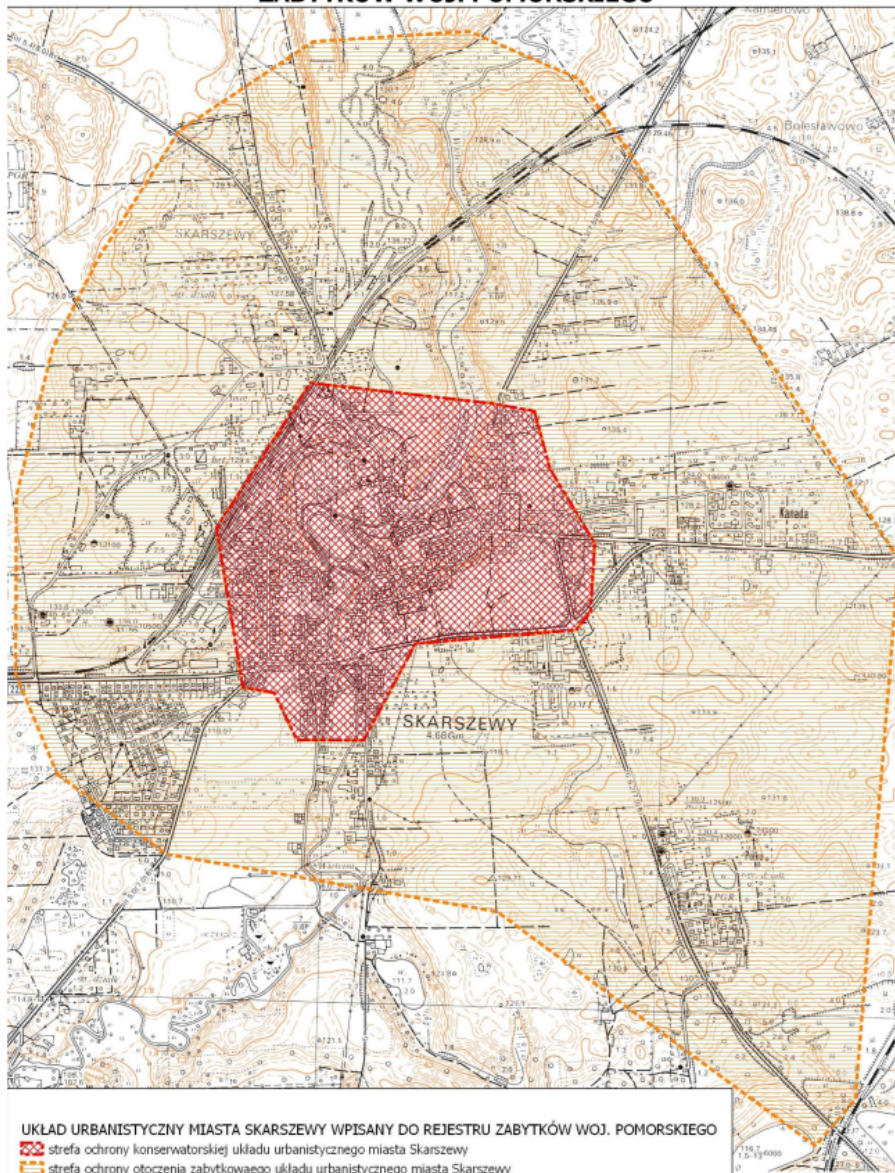
lp.	miejsowość	obiekt	nr rejestru zabytków	data wpisu do rejestru zabytków
Obszar miasta				
1.	Skarszewy	kościół parafialny p.w. Św. Michała Archanioła	258	08.12.1961
2.	Skarszewy	zespół średniowiecznych obwarowań miejskich- ciąg wschodni i południowy	724	21.12.1972
3.	Skarszewy	zamek joannitów	725	21.12.1972
4.	Skarszewy	ratusz-ob. dom mieszkalny	726	21.12.1972
5.	Skarszewy	kaplica cmentarna	727	21.12.1972
6.	Skarszewy	dom	866	25.04.1977
7.	Skarszewy	dom	867	25.04.1977
8.	Skarszewy	dom	868	25.04.1977
9.	Skarszewy	dom	869	25.04.1977
10.	Skarszewy	dom	870	25.04.1977
11.	Skarszewy	dom	871	25.04.1977
12.	Skarszewy	układ urbanistyczny miasta Skarszewy	903	07.04.1978
13.	Skarszewy	kościół ewangelicki ob. rzymskokatolicki parafialny p.w. św. Maksymiliana Marii Kolbego wraz z działką, odcinkiem ogrodzenia wzdłuż jej granicy zach. oraz	1879	14.11.2011

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

lp.	miejsowość	obiekt	nr rejestru zabytków	data wpisu do rejestru zabytków
		starodrzewem		
Obszar gminy				
14.	Bączek	zespół dworsko-parkowy z częścią folwarku : / dwór, magazyn zbożowy, stajnia , magazyn - (d. kościół ?) , park/	1542	30.05.1995
15.	Bolesławowo	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (park, dwór, mieszkalny budynek podworski, obora, owczarnia, kuźnia-stolarnia, budynek inwentarski; budynek obecnych warsztatów szkolnych, stodoła, chlewnia, magazyn zbożowy, gorzelnia, wieża ciśnień, lodownia)	1489	17.11.1994
16.	Godziszewo	kościół parafialny p.w. Św. Jana Nepomucena	602	30.05.1972
17.	Obozin	kościół filialny p.w. Św. Michała Archanioła	256	04.12.1961
18.	Pogódki	kościół parafialny p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła	257	04.12.1961
19.	Pogódki	dwór	729	21.12.1972
20.	Pogódki	kościół ewangelicki z cmentarzem	1116	10.06.1986
21.	Skarszewy - Bączek	cmentarz żydowski	1289	16.10.1989
22.	Szczodrowo	kościół parafialny p.w. Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza wraz z cmentarzem przykościelnym i otaczającym go murem	126	29.06.2012
23.	Zapowiednik	zespół dworsko-parkowy (dwór, park)	1428	07.12.1993

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA SKARSZEWEY WPISANY DO REJESTRU ZABYTKÓW WOJ. POMORSKIEGO

Źródło: opracowanie własne.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Na terenie gminy Skarszewy znajduje się również trzynaście stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych województwa pomorskiego.

Dwa z nich posiadają własną ekspozycję w terenie, są to grodziska wczesnośredniowieczne w Junkrowych i Pogódkach. Grodzisko w Junkrowach powstało najprawdopodobniej na miejscu osady otwartej, która istniała tu od VIII do poł. IX w., kiedy to uległa spaleniu. Był to dość masywny, dobrze obwarowany gród, który prawdopodobnie strzegł przeprawy przez pobliską rzekę Więcisę.

Tabela 2. Stanowiska archeologiczne z terenu miasta i gm. Skarszewy w rejestrze zabytków archeologicznych województwa pomorskiego.

Ip.	Nowy numer	Wpis do rejestru (nr, data)	Przedmiot ochrony	Miejscowość	Nr działki	Datowanie
1.	C-106	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku, KL. IV/620/67/70 z dnia 08.01.1970 r.	grodzisko	Junkrowy	dz. 31, obr. Junkrowy	wś
2.	C-145	Wojewódzki Konserwator Zabytków Kl.IV/620/4138/70 z dnia 25.11.1970 r.	grodzisko wyżynne	Pogódki	dz. 331, 332 obr. Pogódki	wś
3.	C-217	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku Kl.IV/6200/4143/71 z dnia 21.11.1971 r.	osada otwarta	Pogódki	dz. 142 obr. Pogódki	późne średniowiecze
4.	C-218	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku Kl.IV/6200/4144/71 z dnia 21.11.1971 r.	Kurhan kamienny	Obozin	dz. 32 obr. Obozin	nieokreśl.
5.	C-233	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku Kl.IV/6200/4555/71 z dnia 17.12.1971 r.	Cmentarzysko płaskie	Malary	dz. 36 obr. Malary	WEŻ
6.	C-234	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku Kl.IV/6200/4553/71 z dnia 17.12.1971 r.	osada otwarta	Malary	dz. 36 obr. Malary	WEŻ
7.	C-284	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku Kl.IV/6200/5240/72 z dnia 05.12.1972 r.	cmentarzysko płaskie	Więckowy	dz. 15 obr. Więckowy	WEŻ
8.	C-391	WKZ w Gdańsku Kl.VI/6200/5565/76 z dnia 06.12.1976 r.	Cmentarzysko płaskie	Kamierowo	dz. 146/1 obr. Kamierowo	eż
9.	C-403	WKZ w Gdańsku Kl.VI/6200/6491/77 z dnia	osada otwarta	Obozin	dz. 39/1 obr. Obozin	WEŻ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Ip.	Nowy numer	Wpis do rejestru (nr, data)	Przedmiot ochrony	Miejscowość	Nr działki	Datowanie
		08.12.1977 r.				
10.	C-404	WKZ w Gdańsku Kl.VI/6200/6490/77 z dnia 08.12.1977 r.	osada otwarta	Obozin	dz. 44, 45 obr. Obozin	wś
11.	C-405	WKZ w Gdańsku Kl.VI/6200/6489/77 z dnia 08.12.1977 r.	osada otwarta	Szczodrowo	dz. 162 obr. Szczodrowo	WEŻ
12.	C-406	WKZ w Gdańsku Kl.VI/6200/6488/77 z dnia 09.12.1977 r.	cmentarzysko płaskie	Godziszewo	dz. 152/8 obr. Godziszewo	WEŻ
13.	C-468	WKZ w Gdańsku V/9716/29/83 z dnia 06.07.1983 r.	zamek	Skarszewy	dz.nr 25 i 26,27 i 28, obr. Skarszewy	wś

(źródło: informacje udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku)

Grodzisko w Junkrowach, zwane **Grodzisko Gnosna** – jest położone niedaleko osady Zamkowa Góra, w odległości ok.6km na północny-zachód od Skarszew, nad rzeką Wietcisą, około 2 km od wsi Junkrowy. Stanowi dobrze zachowany przykład grodziska obronnego - usytuowane zostało na wysokim wzgórzu, około 35 m nad otaczającymi je łąkami. Grodzisko posiada kształt owalu o średnicy 45-50m i obwarowane jest po trzech stronach wysokim na 5 m wałem, przed którym znajduje się niewielkie wgłębienie prawdopodobnie po fosie. Po stronie rzeki czyli od strony północnej nie ma obwarowania. Miejsce to zostało przebadane archeologicznie w latach 60-tych. W wyniku badań znaleziono wiele kawałków ceramiki oraz przedmioty wykonane z kości i rogów. Badania dostarczyły też informacji o budowie grodziska.

Pomniki historii

Pomnikami historii określa się zabytki o szczególnym znaczeniu dla historii kraju. Na terenie miasta i gminy Skarszewy nie występują pomniki historii. Dokumenty nadrzędne również nie wskazują obszaru do objęcia go tym rodzajem ochrony prawnej.

Parki kulturowe

Na terenie miasta i gminy Skarszewy nie występują parki kulturowe. Dokumenty nadrzędne nie wskazują obszaru do objęcia go tym rodzajem ochrony prawnej. Zatem nie wyznacza się na terenie miasta i gminy obszaru, gdzie występujące powiązania przestrzenne elementów przyrodniczych z kulturowymi predestynowały by ten obszar do objęcia go szerszą ochroną.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Gmina Skarszewy posiada dość niski stopień pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego – ok. 6% obszaru posiada obowiązujące plany. Plany miejscowe są liczne, natomiast charakteryzują się dużym rozdrobnieniem. Aktualnie uchwalone są 83 plany (wliczając zmiany planów). Są to głównie plany dotyczące zagospodarowania nowych obszarów, czasem obejmują kilka

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

działek – dlatego w większości nie określają zasad ochrony środowiska kulturowego gminy, jednak te, na których występują obiekty chronione (np. stanowiska archeologiczne), lub znajdują się w obszarze chronionym (np. w strefie ochrony otoczenia zabytkowego zespołu urbanistycznego miasta Skarszewy), uwzględniają ochronę dziedzictwa kulturowego.

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gminy należy uwzględnić ochronę dziedzictwa kulturowego: obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym zabytków archeologicznych oraz najcenniejszych układów ruralistycznych.

Zestawienie zabytków objętych prawnymi formami ochrony z terenu miasta i gminy Skarszewy przedstawiają tabela 1 i tabela 2 w rozdziale 14. Aneksy.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ) została przyjęta Zarządzeniem nr 32/WGIIOŚ/2015 Burmistrza Skarszew z dnia 12 lutego 2015 r. w sprawie założenia Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Skarszewy. W październiku 2015 r. przyjęto zarządzenie wykreślające obiekt z przełomu XIX/XX w. - hali przemysłowej przy ul. Dworcowej 6 w Skarszewach, który został wykreślony ze względu na zły stan techniczny obiektu i pilną konieczność rozbiórki (Zarządzenie nr 184/WGIIOŚ/2015 Burmistrza Skarszew z dnia 19 października 2015 r.). Gminna ewidencja zabytków wymaga okresowej aktualizacji, wskazując np. obiekty już nieistniejące lub te, które po przebudowie zatraciły cechy zabytkowe. Może również zostać uzupełniona o kolejne obiekty.

Aktualnie GEZ zawiera zarówno obiekty figurujące w wojewódzkiej ewidencji zabytków (WEZ) – jednak nie wszystkie – jak i obiekty chronione wyłącznie na poziomie gminy. Poza obiektami budowlanymi zawiera również karty zabytków obszarowych, tj. np. układy ruralistyczne wsi, czy układy założeń folwarcznych, **nie zawiera natomiast kart zabytków archeologicznych.**

Przystępując do prac nad sporządzeniem niniejszego dokumentu Programu Opieki nad Zabytkami, dokonano weryfikacji ewidencji zabytków gminy Skarszewy pod kątem dodania obiektów figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków, które wcześniej nie znalazły się w GEZ. Jest to 60 obiektów z terenu miasta i gminy.

Prace nad uzupełnieniem listy obiektów GEZ pozwoliły stwierdzić, iż nie wszystkie brakujące w GEZ obiekty z listy WEZ mogą być włączone do ewidencji gminnej: niektóre nie istnieją, niektóre są zapisane pod błędnym adresem, lub już dawno uznano, że zatraciły cechy wartościowe – w procesie weryfikacji zostały uznane predysponowane do wykreślenia z WEZ, aby nie trzeba było ujmować tych obiektów w GEZ.

Tym samym zaproponowano włączenie do Gminnej Ewidencji Zabytków 46 obiektów, które wcześniej nie zostały w niej ujęte, a figurują w WEZ. Wśród nowych kart GEZ najczęściej stanowi układy ruralistyczne wsi oraz nieczynne, zabytkowe cmentarze, często zarośnięte i zapomniane.

Uporządkowanie WEZ i GEZ we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków zapisano jako jedno z zadań niniejszego Programu.

Nowa lista GEZ nie została dotychczas przyjęta zarządzeniem Burmistrza – zostanie przyjęta po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Analizując zawartość ewidencji zabytków gminy Skarszewy należy stwierdzić, że najwięcej obiektów zabytkowych, bo 188 znajduje się na terenie miasta Skarszewy. Na obszarze gminy w ilości obiektów zabytkowych wyraźnie wyróżnia się miejscowość Pogódki.

Obiekty gminnej ewidencji zabytków wraz z walorami przyrodniczymi gminy Skarszewy stanowią wartość turystyczną, tworząc krajobraz kulturowy regionu – co świadczy o dobrze zachowanej tkance historycznej tej miejscowości.

Zasady prowadzenia gminnej ewidencji zabytków określa rozporządzenie ministra kultury i dziedzictwa narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem z dnia 26 maja 2011 r. Do niniejszego dokumentu rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. wprowadzono istotne zmiany dotyczące m. in. aktualizacji ewidencji zabytków. Zmiany te w szczególności nakładają na gminę obowiązek informowania właściciela zabytku o umieszczeniu go w ewidencji, a także wprowadzają nowe wzory kart ewidencyjnych zabytków.

Zestawienie zabytków figurujących w ewidencji gminy Skarszewy przedstawia tabela 3 w rozdziale 14. Aneksy.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Wszystkie obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków mają szczególne znaczenie dla gminy, przede wszystkim w dużym stopniu wpływając na jej krajobraz kulturowy.

Ważną rolę pełni położone w centrum gminy i stanowiące najważniejszy ośrodek miasta **Skarszewy**. 13 z 23 wpisów do rejestru zabytków województwa pomorskiego dotyczy obiektów lub zespołów obiektów z obszaru miasta. Jest to niewątpliwie dużo, jak na niewielkiej wielkości miasto i świadczy o jego bogatej historii. Miasto zachowało czytelną strukturę przestrzenną funkcjonującą w dobrych relacjach z naturalnym środowiskiem. Szczególnie wyróżniającą się formą są elementy średniowiecznego układu, tj.: zachowany w dużym stopniu XIII wieczny system obwarowań miejskich, wzgórze zamkowe z Zamkiem Joannitów, XIV wieczny kościół p. w. św. Michała Archanioła. Panoramy miasta dobrze wpisują się w krajobraz i są czytelne, zwłaszcza od strony południowej. Widok ten wymaga zdecydowanej dalszej ochrony, w szczególności poprzez zakaz zabudowy na przedpolu murów obronnych miasta, aż do ul. Kościerskiej. Dobrze zachowana jest sieć uliczek z charakterystyczną zabudową w poszczególnych częściach miasta. Szczególnie zabudowa pierzei Rynku oraz przyległych do niego uliczek zachowała jednorodny wyraz.

Fot. 3. Obwarowania miejskie w Skarszewach (źródło: www.skarszewy.pl).

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Natomiast szczególny wpływ na krajobraz kulturowy obszaru wiejskiego mają pozostałości założen folwarczno-dworsko-parkowych. Założenia te widoczne są w krajobrazie gminy – już z daleka, zbliżając się do wsi widać w szczególności starodrzew dawnych parków. Wiele z nich, lub ich pozostałości wpisane są do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Dwory w Mirowie, Szczodrowie, Pogódkach, Nowym Wiecu i Obozinie to przykłady dość skromnej dziewiętnastowiecznej architektury rezydencjonalnej. Bączek, Zapowiednik i Bolesławowo reprezentują już okres dwudziestowieczny. Nie zachował się budynek dworu w Wolnym Dworze, rozebrany około 1970 roku, a dwory w Pogódkach i Nowym Wiecu zatraciły swe pierwotne cechy w wyniku powojennych remontów i adaptacji. Zespoły parkowe jakie towarzyszyły tej architekturze uległy degradacji. Stosunkowo najlepiej zachowały się w Zapowiedniku, Mirowie i Bączku. Zabudowania gospodarcze, jako jeden z głównych elementów XIX wiecznych kompleksów dworsko-folwarcznych, zachowały się szczątkowo przy większości wymienionych dworów. Cały zespół przetrwał jedynie w Bolesławowie i na jego podstawie można mieć wyobrażenie o pozostałych.

Fot. 4. Zabudowania gospodarcze dawnego folwarku w Bolesławowie. Fot. 5. Kościół w Szczodrowie.

Dużą część zabytków gminy stanowią również kościoły, w tym **kościół w Szczodrowie**, który stanowi jedyny zachowany na Kociewiu drewniany kościół z okresu późnego średniowiecza. Świątynia p. w. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza powstała w ciągu XV i XVI stulecia. O bardzo starym rodowodzie szczodrowskiego kościoła świadczy jego prostota i zredukowana forma architektoniczna, charakterystyczne dla budownictwa okresu od XI – XIV w. Współcześnie w kościele znajduje się kamienna gotycka kropielnica, a do 1939 r. w wieży umieszczony był dzwon, którego znawcy przedmiotu datowali na początek XIV w. Przed 1687 r. od strony północnej do kościoła dobudowano drewnianą zakrystię a ołtarz główny datowany jest na połowę XVIII w.

Jedną z ciekawszych miejscowości gminy jest miejscowość **Pogódkki** – jedna z najstarszych osad na ziemi pomorskiej o bardzo urokliwym położeniu i ciekawych zabytkach. W dokumentach pierwsza wzmianka o Pogódkach (Pogodcou) pojawiła się w 1198 roku. Jednak już w VIII–IX wieku miejscowość ta wchodziła w skład ziem przynależnych do plemienia zwanego Wierzyzanami, po którym do dzisiaj zachowały się fragmenty sporego grodu, niestety, gołym okiem coraz słabiej widocznego. W Pogódkach znajdują się dwa kościoły: murowany, barokowy kościół pw.

Fot. 6. Kościół poewangelicki w Pogódkach (źródło: <https://pomorskie.travel/artykuly/nieoczywiste-atrakcje-kociewia-dla-dociekliwych-turystow>, fot. M. Kuchta)

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Apostołów Św. Piotra i Pawła oraz nieczynny, neogotycki kościół poewangelicki z 1899 roku, niestety, będący w nie najlepszym stanie technicznym. Wykorzystanie potencjału dawnego kościoła ewangelickiego zostało zapisane w studium miasta i gminy Skarszewy.

Gmina charakteryzuje się również różnorodnością stanowisk archeologicznych, tym samym dysponuje potencjałem do budowania atrakcji turystycznych opartych na zasobie archeologicznym. Cennym poznawczo miejscem jest dawne grodzisko wyżynne koło osady Zamkowa Góra, zwane Paniną Górą oraz Gnosną. **Panina Góra**, stanowiąca najwyższy punkt na Kociewiu (183,2 m n. p .m.) to miejsce, które cieszy się zainteresowaniem turystów – prowadzi tam szlak PTTK. Przez niektórych miejsce to uznawane jest za czakram – mieszkańcy uważają, że na Zamkowej Górze panuje niezwykle promieniowanie, a jego moc potrafi pozytywnie „naładować” człowieka. Bez wątplenia z tego miejsca roztacza się wspaniały widok na Skarszewy – położenie, historia i potencjał rozpoznawczy miejsca stanowi o dużej możliwości rozwoju turystycznego miejsca. Zagospodarowanie i przystosowanie dla turystów obszaru Zamkowej Góry w rejonie m. Zamkowa Góra zostało zapisane w studium miasta i gminy Skarszewy. W miejscu tym planowana jest wieża widokowa, lub też odtworzenie grodziska.

Miejsca o szczególnym potencjale kulturowym i krajobrazowym, dotychczas niewykorzystanym planuje się zagospodarować jako miejsca rekreacji. Stąd pomysły na: zagospodarowanie i przystosowanie dla turystów obszaru Zamkowej Góry w rejonie m. Zamkowa Góra, zagospodarowanie terenu dla organizacji imprez masowych w rejonie Czaplej Góry w Godziszewie, czy wykorzystanie potencjału obiektu dawnego kościoła ewangelickiego w Pogódkach. Inwestycje te zostały ujęte w obowiązującym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miast i gminy Skarszewy.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Na terenie miasta i gminy Skarszewy zachowało się wiele elementów krajobrazu świadczących o dokonaniach miejscowej społeczności w minionych wiekach. Te, o najwyższej wartości w skali gminy, bądź regionu zostały objęte ochroną prawną, poprzez wpis do rejestru zabytków. Obecnie, z terenu gminy Skarszewy 23 obiekty lub zespoły obiektów wpisanych jest do rejestru zabytków nieruchomych województwa pomorskiego.

W Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków aktualnie figuruje **568 obiektów** z obszaru miasta (188) i gminy (380) Skarszewy – gmina w procedurze aktualizacji GEZ wystąpiła o wykreślenie z WEZ 12 obiektów, nieistniejących, lub które zatraciły wartości zabytkowe. W Gminnej Ewidencji Zabytków natomiast figuruje **585 obiektów** (188 z terenu miasta i 397 z gminy). Gminna Ewidencja Zabytków powinna zawierać wszystkie obiekty z ewidencji wojewódzkiej oraz dodatkowe obiekty chronione na poziomie gminy. Dlatego prace nad Programem zostały poprzedzone weryfikacją zasobu ewidencji wojewódzkiej i uzupełnieniem listy ewidencji gminnej.

Analiza obiektów zabytkowych wpisanych do wojewódzkiej oraz gminnej ewidencji zabytków w podziale na rozmieszczenie obiektów w poszczególnych miejscowościach została przedstawiona w poniższej tabeli.

Tabela.3. Obiekty z terenu miasta i gm. Skarszewy w GEZ w podziale na miejscowości

Lp.	miejscowość	Ilość obiektów GEZ
1.	Skarszewy	188
2.	Bączek	19
3.	Bolesławowo	38
4.	Bożepole Królewskie	8
5.	Czarnocin	18
6.	Cztery Włóki (osada)	1
7.	Demlín	16
8.	Godziszewo	42
9.	Jaroszewy	23
10.	Junkrowy	10
11.	Kamierowo	6
12.	Kamierowskie Piece	2
13.	Koźmin	25
14.	Malary	3
15.	Marianka (Godziszewo)	3
16.	Mestwinowo	2
17.	Mirowo Duże	11
18.	Nowe Gołębiewko	4
19.	Nowy Wiec	11
20.	Obozin	22
21.	Pogódki	61
22.	Pogódki - Jastrzębce	3
23.	Przerębska Huta	8
24.	Rusia	1
25.	Szczodrowo	19
26.	Szczodrowski Młyn	2

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

27.	Wilcze Góry	1
28.	Więckowy	28
29.	Wolny Dwór	5
30.	Zamkowa Góra	2
31.	Zapowiednik	3

Spis poszczególnych obiektów figurujących w GEZ i WEZ znajduje się w rozdziale 14. Aneksu.

W ramach analizy zasobu kulturowego miasta i gminy Skarszewy podzielono istniejące obiekty zabytkowe na grupy i dokonano oceny stanu zachowania, wskazano zagrożenia oraz możliwe działania gminy w stosunku do każdej z grup obiektów. Wyniki przedstawia poniższa tabela.

Tabela.4. Ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

		STAN ZACHOWANIA	ZAGROŻENIA	PLANOWANE DZIAŁANIA GMINY
ZABYTKI SAKRALNE	kościół	Dobrze zachowane, wiele z nich objętych jest ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków.	Brak dofinansowania remontów.	Brak.
	kapliczki	Dość dobrze zachowane.	Możliwe zagrożenia ze strony aktów wandalizmu. Zapomniane niszczeją.	Stworzenie spisu kapliczek i krzyży z terenu gminy. Prace porządkowe przy obiektach, np. w formie wsparcia akcji społecznych.
ZESPOŁY DWORSKO-PARKOWE		Trzy objęte są ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków. Większość stanowi jedynie pozostałości dawnych zespołów: brak dworu, resztki parku, etc.	Dalsza degradacja dawnych zespołów nie posiadających żadnej funkcji.	Szerzenie świadomości wartości kulturowych obiektów oraz krajobrazowych założeń jako całości.
ZABYTKI BUDOWNICTWA MIESZKANIOWEGO	domy mieszkalne	Ogólnie stan zachowania wartości zabytkowych jest zadowalający, choć bardzo różny. Często lepiej zachowane walory zabytkowe posiadają budynki w gorszym stanie technicznym (nieremontowane).	Dostosowanie do aktualnych potrzeb mieszkaniowych (nadbudowy, ocieplenia), bez dbałości o walory zabytkowe. Niezamieszkałe budynki zagrożone są dewastacją. Nieremontowane budynki	Zawiadomienie właścicieli o ochronie obiektów. Szerzenie świadomości wartości kulturowych obiektów.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

	budynki gospodarcze	Budynki w różnym stanie technicznym. Użytkowane zazwyczaj są w dobrym stanie. Często jednak dawne obiekty zastępowane są nowymi, bardziej funkcjonalnymi.	niszczenia. Rozbiórka budynków, które nie pełnią już swojej funkcji gosp. Lub przebudowa ze zmianą funkcji.	
ZABYTKI ZIELENI PROJEKTOWANEJ		Parki podworskie	Brak świadomości wartości układu zieleni. Brak właściwej pielęgnacji zieleni (ogławiania drzew). Degradacja i dewastacja terenu.	Zawiadomienie właścicieli o ochronie. Szerzenie świadomości wartości kulturowych oraz przyrodniczych założeń parkowych.
ZABYTKOWE CMENTARZE		Cmentarze poewangelickie, śródpolne czytelne w krajobrazie poprzez zachowaną zielenią wysoką. W różnym stanie zachowania i zadbania. Miejsca po cmentarzach poepidemicznych nieoznakowane, czasem trudne do zlokalizowania, jednak istniejące w świadomości mieszkańców.	Możliwe zagrożenia ze strony aktów wandalizmu, braku pielęgnacji, lub nieprawidłowo prowadzona pielęgnacja zieleni, brak renowacji pomników.	Prace porządkowe, np. w formie wsparcia akcji społecznych.

Analiza szans i zagrożeń dla terenu gminy wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona w poniższej tabeli.

Tabela.5. Szanse i zagrożenia w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego.

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Ochrona układu urbanistycznego miasta wpisem do rejestru zabytków; Wartościowe obiekty zabytkowe stanowiące o krajobrazie kulturowym regionu – założenia dworsko-parkowe, w tym chronione wpisami do rejestru, starodrzew parków odznaczający się w krajobrazie; Dobrze zachowane obiekty architektury sakralnej (kościół); Czytelny w przestrzeni tradycyjny układ 	<ul style="list-style-type: none"> Brak świadomości wartościowych cech zabytkowych obiektów; Niewystarczająca promocja walorów kulturowych i wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki, w tym przede wszystkim agroturystyki; Nieweryfikowana na bieżąco Gminna Ewidencja Zabytków; Trudny dostęp do wartościowych obiektów (dwory w rękach prywatnych); Brak regulacji prawnych regulujących

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

<p>zabudowy i rozłogu pól przynależnych;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tereny gminy nie zdewastowane nachalną, nową zabudową – wykorzystywane rolniczo, ale i atrakcyjne przyrodniczo; • Duży zasób obiektów o wartościach kulturowych w Gminnej Ewidencji Zabytków świadczący o szacunku do zasobów kulturowych regionu. 	<p>niekontrolowany proces wprowadzania nowej zabudowy oraz remontowania obiektów zabytkowych powodujący dewaloryzację krajobrazu kulturowego;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak weryfikacji realizacji założeń poprzednich Programów Opieki nad Zabytkami.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój agroturystyki z wykorzystaniem obiektów o wysokich walorach kulturowych, jako uzupełnienie zasobów przyrodniczych gminy; • Działania na rzecz włączenia dziedzictwa kulturowego w budowanie tożsamości społeczności lokalnej; • Możliwość wykorzystania dotacji unijnych na rewaloryzację obiektów zabytkowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niszczenie zabytków; • Remonty obiektów bez zachowania wartościowych, zabytkowych cech obiektów – bez uzgodnień konserwatorskich; • Potencjalna groźba zmniejszania się zasobów GEZ; • Powstawanie nowej zabudowy powodującej dewaloryzację krajobrazu kulturowego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

7. Założenia programowe

Opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami wymaga zaangażowania władz gmin oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

7.1. Priorytety programu opieki

Priorytety *Programu opieki nad zabytkami gminy miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027* wynikają z diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego i oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego oraz ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Priorytety formułowane są w perspektywie wieloletniej.

Priorytet I – **Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.**

Priorytet II – **Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja, popularyzacja i edukacja służąca budowaniu tożsamości oraz popularyzacji dobrych praktyk konserwatorsko-remontowych.**

7.2. Kierunki działań programu opieki

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określono kierunki działań wraz z oczekiwanymi rezultatami.

W ramach priorytetu I – Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

- a. **Zahamowanie procesu degradacji zabytków oraz poprawa ich stanu zachowania**
- b. **Rozszerzenie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy**
- c. **Wykorzystanie zasobu dziedzictwa kulturowego miasta i gminy do promocji turystycznej**
- d. **Realizacja działań rewitalizacyjnych planowanych w gminnym programie rewitalizacji**

W ramach priorytetu II - Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja, popularyzacja i edukacja służąca budowaniu tożsamości oraz popularyzacji dobrych praktyk konserwatorsko-remontowych.

- a. **Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków**
- b. **Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz dobrych praktyk konserwatorsko-remontowych**
- c. **Kultywowanie tożsamości kulturowej mieszkańców gminy**

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

7.3. Zadania programu opieki

W ramach przyjętych kierunków działań wskazano następujące zadania.

Priorytet I Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków oraz poprawa ich stanu zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji; • Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy; • Pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w pozyskaniu środków na odnowę budynków; • Promocja adaptacji obiektów zabytkowych na obiekty o funkcji turystycznej i usługowej, np. w dziedzinie agroturystyki.
Rozszerzenie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	<ul style="list-style-type: none"> • Usankcjonowanie granic ochrony zespołów obiektów zabytkowych oraz układów przestrzennych ustanowionych w kartach gminnej ewidencji zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego; • Przygotowanie uchwały w sprawie ustalenia zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzajów materiałów budowlanych na terenie miasta uwzględniając granice chronionego układu urbanistycznego; • Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego szczególnie obszarów o dużych wartościach krajobrazu kulturowego; • Zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy - wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącą go zabudowy; - wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk; • Ochrona zespołów o cennych układach przestrzennych, zespołów ruralistycznych wsi poprzez zalecenia: <ul style="list-style-type: none"> - przedmiotem ochrony są: historyczne podziały

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

	<p>własnościowe, historyczny układ komunikacyjny, układ zabudowy w zagrodach, obiekty małej architektury oraz historyczna zieleń związana z zabudową i układem komunikacyjnym,</p> <ul style="list-style-type: none"> - w obrębie zabudowy zagrodowej obowiązuje wymóg zachowania historycznych zasad zagospodarowania, - ustala się wymóg ochrony historycznych rozgraniczeń nieruchomości, - zabytkowa zieleń wysoka w obrębie strefy wymaga ochrony.
Realizacja działań inwestycyjnych, w tym planowanych w gminnym programie rewitalizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Renowacja i rekonstrukcja średniowiecznych murów obronnych miasta; • Renowacja i adaptacja zamku Joannitów (inwestycja planowana w etapach); • Przebudowa i odtworzenie infrastruktury ulic: Zduńskiej, Szkolnej, Kościelnej, Kowalskiej, Św. Jana, wraz z zagospodarowaniem otoczenia (inwestycja na etapie pozwolenia na budowę); • Zagospodarowanie pl. Hallera; • Zagospodarowanie dla potrzeb turystyki rejonu Paninej Góry w sąsiedztwie m. Zamkowa Góra (wieża widokowa z elementami małej architektury).

Priorytet II Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja, popularyzacja i edukacja służąca budowaniu tożsamości oraz popularyzacji dobrych praktyk konserwatorsko-remontowych	
Kierunki działań	Zadania
Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków	<ul style="list-style-type: none"> • Zawiadomienie właścicieli o ochronie obiektów; • Monitorowanie stanu obiektów figurujących w GEZ na podstawie oględzin w terenie oraz informacji od właściciela nt. przeprowadzonych remontów; wykreślanie obiektów zdegradowanych lub znacząco przekształconych; • Uzupełnienie GEZ o obiekty z WEZ wcześniej nie ujęte; • Stworzenie kart GEZ dla obiektów archeologicznych; • Opublikowanie GEZ na stronach internetowych gminy.
Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz dobrych praktyk konserwatorsko-remontowych	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie i publikacja materiałów informacyjnych o zabytkach gminy; • Oznakowanie obiektów szczególnie wartościowych, pomagających dostrzec je w terenie, • Wskazanie dobrych przykładów przeprowadzonych remontów obiektów zabytkowych na terenie gminy – poprzez wyróżnienie / nagradzanie właścicieli, odznaką „promotor dziedzictwa kulturowego”; • Organizacja konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na temat dziedzictwa kulturowego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Kultywowanie tożsamości kulturowej mieszkańców gminy	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystanie organizacji imprez masowych na terenie gminy do ugruntowania tożsamości kulturowej mieszkańców; • Prowadzenie i aktualizacja na stronie internetowej gminy zakładki dotyczącej dziedzictwa kulturowego; Zamieszczanie informacji o zasobie i wartościach tego dziedzictwa: krajobrazie, zabytkach, historii, tradycjach, zwyczajach i obrzędach, legendach itp.; • Włączenie mieszkańców w proces dostrzegania zasobów dziedzictwa poprzez utworzenie w social mediach profilu dotyczącego krajobrazu gminy z możliwością uczestnictwa poprzez publikację zdjęć, uwag, prywatnych pamiątek historycznych, uwag etc.
---	---

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka miasta i gminy Skarszewy w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego Programu stanowią szansę na ocalenie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Realizacja *Programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027* będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w *Programie opieki nad zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- A. instrumentów **prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych :
  - 1) uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- B. instrumentów **finansowych**:
  - 1) finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
  - 2) korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich,
  - 3) dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- C. instrumentów **koordynacji**:
  - 1) realizacja projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach,
  - 2) współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- D. instrumentów **społecznych**:
  - 1) działania edukacyjne promocyjne,
  - 2) współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- E. instrumentów **kontrolnych**:
  - 1) aktualizacja gminnej ewidencji zabytków,
  - 2) monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Należy pamiętać, iż Burmistrz miasta i gminy ma obowiązek sporządzania co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania ich radzie gminy. Wykonanie sprawozdania powinna zawsze poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Poniżej przedstawiono kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań.

W ramach priorytetu I: **Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.**

- Poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, w tym analiza zapisów dotyczących zasobów kulturowych gminy;
- Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom;
- Ilość obiektów zabytkowych będących własnością gminy, które otrzymały nowe funkcje;
- Liczba opracowań służących analizie i ochronie krajobrazu kulturowego gminy;
- Stopień zaawansowania prac inwestycyjnych, w tym planowanych w gminnym programie rewitalizacji.

W ramach priorytetu II: **Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości oraz popularyzacji dobrych praktyk konserwatorsko-remontowych**

- Przeprowadzenie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków – ilość dodanych kart adresowych zabytków, w tym kart obiektów archeologicznych;
- Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy;
- Aktywność mieszkańców w prowadzonym profilu dotyczącym dziedzictwa kulturowego gminy;
- Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw dot. dziedzictwa kulturowego gminy, w tym folderów promocyjnych, przewodników, wpisów na stronie internetowej gminy;
- Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
- Liczba utworzonych oznakowań szlaków turystycznych, czy obiektów dziedzictwa kulturowego;
- Liczba przeprowadzonych wizji w terenie służących monitorowaniu stanu obiektów zabytkowych;
- Liczba dostrzeżonych dobrych przykładów przeprowadzonych remontów obiektów zabytkowych na terenie gminy wyróżnionych właścicieli, odznaką „promotor dziedzictwa kulturowego”.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Ten rozdział ma charakter informacyjny, prezentujący przykładowe możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy z uwzględnieniem środków:

- publicznych (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych itp.).

Zasady finansowania opieki nad zabytkami zostały określone w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zgodnie z art. 71. Ust. 1: *W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.* Natomiast zgodnie z ust. 2 *Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.*

Zgodnie z art. 81. Ust. 1.: *W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez **organ stanowiący gminę, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.***

W związku z powyższym, wskazane jest uwzględnienie w uchwałach gminy możliwości dofinansowania nie tylko obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków, ale także obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Uchwała Rady Powiatu Starogardzkiego w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków²

Określa zasady udzielania dotacji celowej z budżetu Powiatu Starogardzkiego na realizację zadań związanych z pracami konserwatorskimi, restauratorskimi lub robotami budowlanymi przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, położonych w granicach administracyjnych Powiatu Starogardzkiego

Przy rozpatrywaniu wniosku o udzielenie dotacji uwzględnia się w szczególności:

- 1) Możliwości finansowe budżetu Powiatu Starogardzkiego oraz wysokość środków przeznaczonych na ten cel w danym roku budżetowym.
- 2) Wartość historyczną, naukową lub artystyczną zabytku.

² uchwała Nr XXVI/205/2017 Rady Powiatu Starogardzkiego z 27 stycznia 2017 r. w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych w granicach administracyjnych Powiatu Starogardzkiego, zmienioną uchwałą Nr XXX/247/2017 Rady Powiatu Starogardzkiego z 26 maja 2017 r. oraz uchwałą Nr XXX/247/2017 Rady Powiatu Starogardzkiego z dnia 23 czerwca 2021 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

- 3) Stan techniczny w jakim znajduje się zabytek.
- 4) Racjonalność zamierzenia wnioskodawcy, w tym kosztów realizacji planowanych prac.
- 5) Zaangażowanie finansowe wnioskodawcy, a także wskazanie innych źródeł finansowania prac lub robót budowlanych przy zabytku.
- 6) Dotychczas poniesione przez Wnioskodawcę nakłady konieczne na wykonanie prac.

Inne dostępne źródła finansowania Programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego³

- **Ochrona zabytków** - celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.
- **Kultura ludowa i tradycyjna** – celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.
- **Ochrona zabytków archeologicznych** - celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Pomorskiego⁴

Zasady udzielania dotacji określono w Uchwale Nr 33/III/14 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 8 grudnia 2014 roku w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego.

Dotacja może być udzielona w zależności od środków zaplanowanych w budżecie Województwa Pomorskiego, w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027⁵

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FENKS) stanowi kontynuację dwóch wcześniejszych programów Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 oraz 2014-2020.

W sektorze kultury (PRIORYTET VII: Kultura 2.7.1 Cel szczegółowy 4.6 *Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych*) planuje się działania mające na celu ochronę zabytków o światowym i krajowym

³ Aktualne informacje (regulaminy, informacje o naborze, etc.) dostępne na stronie <http://www.mkidn.gov.pl>

⁴ Aktualne informacje na stronie <https://bip.pomorskie.eu> w zakładce: *Sprawy do załatwienia/Kultura/Dotacje...*

⁵ Aktualne informacje na stronie <https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/fundusze-europejskie-na-infrastruktura-klimat-srodowisko/zalozenia-programu/>

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

znaczeniu zarówno ruchomych i nieruchomości. Jednocześnie będziemy rozwijać instytucję kultury oraz wspierać ich adaptację do nowych funkcji kulturalnych i społecznych.

Wsparcie będzie kierowane do projektów, które będą przyczyniać się do realizacji nadrzędnego celu priorytetu, jakim jest zwiększenie wpływu kultury na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne, czyli będą wynikać z analizy popytu zapewnią trwałość i poprawią rentowność, a także wykażą pozytywny wpływ na społeczność i gospodarkę lokalną.

Oferta programu skierowana jest do m. in.:

- przedsiębiorstw,
- jednostek samorządu terytorialnego,
- podmiotów świadczących usługi publiczne w ramach realizacji obowiązków własnych jednostek samorządu terytorialnego,
- właścicieli budynków mieszkalnych,
- państwowych jednostek budżetowych i administracji publicznej,
- dostawców usług energetycznych,
- zarządców dróg krajowych i linii kolejowych,
- służb ratowniczych (ratownictwo techniczne) i odpowiedzialnych za bezpieczeństwo ruchu,
- Państwowej Straży Pożarnej,
- podmiotów zarządzających portami lotniczymi oraz portami morskimi,
- organizacji pozarządowych,
- instytucji ochrony zdrowia, instytucji kultury,
- kościołów i związków wyznaniowych.

Program Kreatywna Europa⁶

Kreatywna Europa to unijny program zaplanowany na lata 2021-2027, oferujący finansowe wsparcie dla sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnych. Głównymi celami programu są promocja europejskiej różnorodności kulturowej i dziedzictwa, budowanie kompetencji profesjonalistów, rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł m. in. poprzez zwiększanie dostępu do kultury i utworów audiowizualnych.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2021-2027⁷

Nowy Program Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027 będzie następcą Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 oraz jednym z narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030. Wsparcie unijne w nowej perspektywie skupi się przede wszystkim na sferze gospodarczej, cyfryzacji, energetyce, środowisku, transporcie oraz edukacji, rynku pracy i włączeniu społecznym.

Należy śledzić aktualne informacje dotyczące Programu.

---

⁶ Więcej informacji na stronie <https://kreatywna-europa.eu/>

⁷ Aktualne informacje na stronie <http://www.rpo.pomorskie.eu/>

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Za sporządzenie Programu Opieki nad Zabytkami miasta i gminy Skarszewy odpowiada Burmistrz Miasta i Gminy Skarszewy, który wskazuje zespoły i osoby odpowiedzialne za wdrażanie i koordynowanie niniejszego Programu. Zadania programu opieki mogą też być realizowane przez instytucje kultur podległe gminie (np. muzea, biblioteki, izby regionalne, izby tradycji) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia).

Rada miasta i gminy przyjmuje Program do wykonania poprzez odpowiednią uchwałę. Należy określić poziom wysokości finansowania planowanych przez gminę zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez wskazanie udziału procentowego w corocznie uchwalanym budżecie oraz określić konkretne jednostki odpowiedzialne za ich wdrożenie. Większość zadań wskazanych w niniejszym dokumencie ma charakter ciągły, zatem okres ich realizacji będzie tożsamy z okresem obowiązywania Programu (czyli 2024-2027). Zadania, mające konkretne ramy czasowo-finansowe to remonty obiektów – ewentualne środki na ich dofinansowanie należy zabezpieczyć w budżecie gminy po ich oszacowaniu.

Monitorowanie realizacji zadań w postaci przygotowywanych co 2 lata sprawozdań oraz aktualizacja dokumentu co 4 lata pozwoli na weryfikowanie działań oraz korektę (rozszerzenie lub modyfikację) zadań w kolejnych edycjach Programu.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

12. Spis wykorzystanych źródeł danych

1. Biuletyn Informacji Publicznej gminy Skarszewy <https://bip.skarszewy.pl/>
2. Kiełczewska-Zaleska M., „O powstaniu i przeobrażaniu kształtów wsi Pomorza Gdańskiego
3. Kiersnowski R., „Grodziska Pomorskie w najdawniejszych przekazach źródeł pisanych”, w: *Archeologia Polski*, T.2 , Z. 2, 1958, (dostępne na <https://rcin.org.pl/>)
4. Krajowy Program Opieki Nad Zabytkami.
5. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego 2030.
6. Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Skarszewy na lata 2009-2012.
7. Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Skarszewy na lata 2014-2018.
8. „Rozpoznanie wartości środowiska kulturowego do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Skarszewy”, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Gdańsku, 1996 r.
9. Strategia Rozwoju Gminy Skarszewy na lata 2014-2022
10. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030.
11. Strona internetowa archiwalne mapy pomorza gdańskiego, <http://www.mapy.eksploracja.pl/>
12. Strona internetowa gminy Skarszewy <https://www.skarszewy.pl/>
13. Strona internetowa Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego <http://www.mkidn.gov.pl>
14. Strona internetowa Narodowego Instytutu Dziedzictwa <https://www.nid.pl> .
15. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Skarszewy.
16. Szymańska A., „Wyniki badań archeologicznych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w *Junkrowach gm. Skarszewy*” w: *Pomerania Antiqua* T.XVI 1995
17. UCHWAŁA NR XXVIII/274/2021 RADY POWIATU STAROGARDZKIEGO z dnia 23 czerwca 2021 r. o zmianie uchwały w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych w granicach administracyjnych Powiatu Starogardzkiego
18. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 r, poz. 840).
19. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2022 r., poz. 559 ze zm.).

13. Spis stosowanych skrótów

1. GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków.
2. WEZ – Wojewódzka Ewidencja Zabytków.
3. WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

14. **Aneksy**

Tabela 1. Obiekty w rejestrze zabytków województwa pomorskiego.

Rejestr Zabytków Województwa Pomorskiego							
Lp.	Nr rejestru zabytków woj. pomorskiego	Organ wpisujący do rejestru zabytków	Data wpisu	Nr dawnego rejestru zabytków	Obiekt	Adres	Miejscowość
OBSZAR MIASTA							
1.	258	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	08.12.1961	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego- nr 158	kościół parafialny p.w. Św. Michała Archaniota	ul. Ks. Ściegiennego 3	Skarszewy
2.	724	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	21.12.1972	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 601	zespół średniowiecznych obwarowań miejskich- ciąg wschodni i południowy	ul. Rzeczna, Ogrodowa, Zduńska, Szkolna	Skarszewy
3.	725	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	21.12.1972	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 602	zamek joannitów	ul. Zamkowa 1	Skarszewy
4.	726	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	21.12.1972	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 603	ratusz-ob. dom mieszkalny	Plac Gen. Hallera (d. Plac 8 Marca) 14 i 15	Skarszewy
5.	727	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	21.12.1972	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 604	kaplica cmentarna	ul. Kościuszki	Skarszewy
6.	866	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	25.04.1977	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego	dom	Plac Gen. Hallera 8 (d. Plac 8 Marca)	Skarszewy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Rejestr Zabytków Województwa Pomorskiego							
Lp.	Nr rejestru zabytków woj. pomorskiego	Organ wpisujący do rejestru zabytków	Data wpisu	Nr dawnego rejestru zabytków	Obiekt	Adres	Miejscowość
				- nr 750			
7.	867	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	25.04.1977	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 751	dom	Plac Gen. Hallera 9 (d. Plac 8 Marca)	Skarszewy
8.	868	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	25.04.1977	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 752	dom	Plac Gen. Hallera 10 (d. Plac 8 Marca)	Skarszewy
9.	869	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	25.04.1977	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 753	dom	Plac Gen. Hallera 11 (d. Plac 8 Marca)	Skarszewy
10.	870	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	25.04.1977	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 754	dom	Plac Gen. Hallera 12 (d. Plac 8 Marca)	Skarszewy
11.	871	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	25.04.1977	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 755	dom	Plac Gen. Hallera 13 (d. Plac 8 Marca)	Skarszewy
12.	903	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	07.04.1978	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego	układ urbanistyczny miasta Skarszewy	Skarszewy	Skarszewy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Rejestr Zabytków Województwa Pomorskiego							
Lp.	Nr rejestru zabytków woj. pomorskiego	Organ wpisujący do rejestru zabytków	Data wpisu	Nr dawnego rejestru zabytków	Obiekt	Adres	Miejscowość
				- nr 792			
13.	1879	Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków	14.11.2011		kościół ewangelicki ob. rzymskokatolicki i parafialny p.w. św. Maksymiliana Marii Kolbego wraz z działką, odcinkiem ogrodzenia wzdłuż jej granicy zach. oraz starodrzewem	ul. Szkolna 5	Skarszewy
OBSZAR GMINY							
14.	1542	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	30.05.1995	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 1125	zespół dworsko-parkowy z częścią folwarku : / dwór, magazyn zbożowy, stajnia , magazyn -(d. kościół ?) , park/	Bączek	Bączek
15.	1489	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	17.11.1994	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 1113	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (park, dwór, mieszkalny budynek podworski, obora, owczarnia, kuźnia-stolarnia, budynek	Bolesławowo	Bolesławowo

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Rejestr Zabytków Województwa Pomorskiego							
Lp.	Nr rejestru zabytków woj. pomorskiego	Organ wpisujący do rejestru zabytków	Data wpisu	Nr dawnego rejestru zabytków	Obiekt	Adres	Miejscowość
					inwentarski; budynek obecnych warsztatów szkolnych, stodoła, chlewnia, magazyn zbożowy, gorzelnia, wieża ciśnieniowa, lodownia)		
16.	602	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	30.05.1972	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 478	kościół parafialny p.w. Św. Jana Nepomucena	ul. Tczewska	Godziszewo
17.	256	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	04.12.1961	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 156	kościół filialny p.w. Św. Michała Archanioła	Obozin	Obozin
18.	257	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	04.12.1961	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 157	kościół parafialny p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła	Pogódki	Pogódki
19.	729	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	21.12.1972	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 606	dwór	ul. Jeziorna 12	Pogódki
20.	1116	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	10.06.1986	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego-	kościół ewangelicki z cmentarzem	ul. Sambora	Pogódki

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Rejestr Zabytków Województwa Pomorskiego							
Lp.	Nr rejestru zabytków woj. pomorskiego	Organ wpisujący do rejestru zabytków	Data wpisu	Nr dawnego rejestru zabytków	Obiekt	Adres	Miejscowość
				nr 960			
21.	1289	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	16.10.1989	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego- nr 1063	cmentarz żydowski	Skarszewy - Bączek	Skarszewy - Bączek
22.	126	Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków	29.06.2012	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 14- decyzja zmieniająca z dn.29-06-2012 r. sygn. 5240-6/82-3/2011/2012 - kościół parafialny p.w. Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza wraz z cmentarzem przykościelnym i otaczającym go murem, położone na części działki o nr ewid.103	kościół parafialny p.w. Św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza wraz z cmentarzem przykościelnym i otaczającym go murem	Szczodrowo	Szczodrowo

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Rejestr Zabytków Województwa Pomorskiego							
Lp.	Nr rejestru zabytków woj. pomorskiego	Organ wpisujący do rejestru zabytków	Data wpisu	Nr dawnego rejestru zabytków	Obiekt	Adres	Miejscowość
23.	1428	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	07.12.1993	dawny rejestr zabytków woj. gdańskiego - nr 1106	zespół dworsko-parkowy (dwór, park)	Zapowiednik	Zapowiednik

Tabela 2. Obiekty w rejestrze zabytków archeologicznych województwa pomorskiego.

Rejestr Zabytków Archeologicznych Województwa Pomorskiego				
Lp.	Miejscowość	nr w rejestrze zabytków woj. pomorskiego / znak decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku o wpisie	rodzaj obiektu i jego chronologia	forma terenowa
1.	Junkrowy	84/Archeol. Kl.IV/620/67/70 z dnia 08.01.1970 r.	Grodzisko datowane na okres wczesnośredniowieczny	własna forma krajobrazowa
2.	Pogódki	108/Archeol. Kl.IV/620/4138/70 z dnia 25.11.1970 r.	Grodzisko wyżynne, datowane na okres wczesnośredniowieczny wraz z osadą przygodową	własna forma krajobrazowa
3.	Pogódki	162/Archeol. Kl.IV/6200/4143/71 z dnia 21.11.1971	Osada otwarta, datowana na okres późnego średniowiecza	stanowisko płaskie
4.	Obozin	163/Archeol. Kl.IV/6200/4144/71 z dnia 21.11.1971	kurhan kamienny	własna forma krajobrazowa
5.	Malary	186/Archeol. Kl.IV/6200/4555/71 z dnia 17.12.1971	Cmentarzysko płaskie grobów skrzynkowych datowane na wczesną epokę żelaza	stanowisko płaskie
6.	Malary	187/Archeol. Kl.IV/6299/4553/71 z dnia 17.12.1971	Osada otwarta datowana na wczesną epokę żelaza	stanowisko płaskie

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

Rejestr Zabytków Archeologicznych Województwa Pomorskiego				
Lp.	Miejscowość	nr w rejestrze zabytków woj. pomorskiego / znak decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku o wpisie	rodzaj obiektu i jego chronologia	forma terenowa
7.	Więckowy	226/Archeol. Kl.IV/6200/5240/72 z dnia 05.12.1972	Cmentarzysko płaskie datowane jest na wczesną epokę żelaza	stanowisko płaskie
8.	Kamierowo	315/Archeol. Kl.VI/6200/5565/76 z dnia 06.12.1976	Cmentarzysko płaskie grobów skrzynkowych kultury wschodniopomorskiej datowane na wczesny i środkowy okres lateński (IV - II w. p.n.e.)	stanowisko płaskie
9.	Obozin	326/ Archeol. Kl.VI/6200/6491/77 z dnia 08.12.1977	Osada otwarta (st. 7) datowana na wczesną epokę żelaza (VII - II w. p.n.e.)	stanowisko płaskie
10.	Obozin	327/ Archeol. Kl.VI/6200/6490/77 z dnia 08.12.1977	Osada otwarta (stan.8) datowana na okres wczesnośredniowieczny	stanowisko płaskie
11.	Szczodrowo	328/ Archeol. Kl.VI/6200/6489/77 z dnia 08.12.1977	Osada otwarta datowana na wczesną epokę żelaza (VII - II w. p.n.e.)	stanowisko płaskie
12.	Godziszewo	329/Archeol. Kl.VI/6200/6488/77 z dnia 09.12.1977	Cmentarzysko płaskie grobów skrzynkowych kultury wschodniopomorskiej datowane na wczesną epokę żelaza (VII - II w. p.n.e.)	stanowisko płaskie
13.	Skarszewy	385/ Archeol. V/9716/29/83 z dnia 06.07.1983	Zachowany w fragmentach zamek i pozostałości osadnictwa wczesnośredniowiecznego i późnośredniowiecznego	własna forma krajobrazowa

Tabela 3a. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków – obszar miasta Skarszewy.

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR MIASTA						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Czas powstania	uwagi
1.	Skarszewy			układ urbanistyczny	XIV/XV w.	rejestr nr 903
2.	Skarszewy	Bednarska	2	dom mieszkalny i gospodarczy	1925	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR MIASTA						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Czas powstania	uwagi
3.	Skarszewy	Bednarska	8	dom mieszkalny	początek XX w.	WEZ
4.	Skarszewy	Bednarska	10	dom mieszkalny	początek XX w.	WEZ
5.	Skarszewy	Chojnicka	1	dom mieszkalny	początek XX w.	WEZ
6.	Skarszewy	Chojnicka	2	dom mieszkalny	początek XX w.	WEZ
7.	Skarszewy	Chojnicka	3	dom mieszkalny	1900	WEZ
8.	Skarszewy	Chojnicka	6	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
9.	Skarszewy	Chojnicka	7	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
10.	Skarszewy	Chojnicka	8	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
11.	Skarszewy	Chojnicka	28	dom mieszkalny	przed 1939 r.	WEZ
12.	Skarszewy	Drogowców	1	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
13.	Skarszewy	Dworcowa	2	d. gorzelnia	XIX/XX w.	WEZ
14.	Skarszewy	Dworcowa	4	d. mleczarnia	1900; przebudowany	WEZ
15.	Skarszewy	Dworcowa	8	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
16.	Skarszewy	Dworcowa	9	d. dom mieszkalny ob. przedszkole	1920	WEZ
17.	Skarszewy	Dworcowa	10	dworzec PKP	XIX/XX w.	WEZ
18.	Skarszewy	Dworcowa	12	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
19.	Skarszewy	Dworcowa	12	budynek gospodarczy	1900	WEZ
20.	Skarszewy	Dworcowa	13	dom mieszkalny	1910	WEZ
21.	Skarszewy	Dworcowa	14	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
22.	Skarszewy	Dworcowa	14	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	WEZ
23.	Skarszewy	Dworcowa	15	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
24.	Skarszewy	Dworcowa	16	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
25.	Skarszewy	Dworcowa	20	dom mieszkalny	1900	WEZ
26.	Skarszewy	Dworcowa	21	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
27.	Skarszewy	Dworcowa	23	dom mieszkalny	1890-95	WEZ
28.	Skarszewy	Dworcowa	25	dom mieszkalny	1900	WEZ
29.	Skarszewy	Dworcowa	27	szkoła	1910	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR MIASTA						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Czas powstania	uwagi
30.	Skarszewy	Dworcowa	29	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
31.	Skarszewy	Dworcowa	30	dom mieszkalny	1906	WEZ
32.	Skarszewy	Dworcowa	34	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
33.	Skarszewy	Dworcowa	36	dom mieszkalny	1906	WEZ
34.	Skarszewy	Dworcowa	41	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
35.	Skarszewy	Dworcowa	50	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
36.	Skarszewy	Dworcowa	50	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
37.	Skarszewy	Dworcowa	52	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
38.	Skarszewy	Dworcowa		d. cmentarz ewangelicki z ogrodzeniem i starodrzewem	XIX-XX w.	WEZ
39.	Skarszewy	Dworcowa		d. kaplica cmentarna	1910	WEZ
40.	Skarszewy	Gdańska	9	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
41.	Skarszewy	Gdańska	13	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
42.	Skarszewy	Grobla Mickiewicza	1	dom mieszkalny	1935-36	WEZ
43.	Skarszewy	Grobla Mickiewicza	3	dom mieszkalny	1910	WEZ
44.	Skarszewy	Grobla Mickiewicza	5	dom mieszkalny z d. kaplicą	1880	WEZ
45.	Skarszewy	Grobla Mickiewicza	6	dom mieszkalny	1916	WEZ
46.	Skarszewy	Grobla Mickiewicza	10	dom mieszkalny	1910-15	WEZ
47.	Skarszewy	Kamierowska	18	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
48.	Skarszewy	Kamierowska	18	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
49.	Skarszewy	Kleszczewska	11	dom mieszkalny	lata 20/30. XX w.	WEZ
50.	Skarszewy	Kleszczewska	17	dom mieszkalny w zespole młyna "Dolina"	1877	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR MIASTA						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Czas powstania	uwagi
51.	Skarszewy	Kleszczewska	19	młyn "Dolina"	lata 70. XIX w.	WEZ
52.	Skarszewy	Kleszczewska	2/4	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
53.	Skarszewy	Kleszczewska		obelisk przy d. cmentarzu wojennym z czasów napoleońskich	pocz. XIX w.	WEZ
54.	Skarszewy	Kościelna	2	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
55.	Skarszewy	Kościelna	3	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
56.	Skarszewy	Kościelna	4	dom mieszkalny	1900	WEZ
57.	Skarszewy	Kościelna	6	dom mieszkalny	XIX/XXw.	WEZ
58.	Skarszewy	Kościelna	10	dom mieszkalny	1897	WEZ
59.	Skarszewy	Kościelna	10	budynek gospodarczy	1910	WEZ
60.	Skarszewy	Kościelna	12	budynek gospodarczy	1891	WEZ
61.	Skarszewy	Kościelna	12	dom mieszkalny	1 poł. XIX w.	WEZ
62.	Skarszewy	Kościerska	4	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
63.	Skarszewy	Kościerska	6	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
64.	Skarszewy	Kościerska	29	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
65.	Skarszewy	Kościerska	31	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
66.	Skarszewy	Kościuszki	1	dom mieszkalny	1900	WEZ
67.	Skarszewy	Kościuszki	3	dom mieszkalny	1900	WEZ
68.	Skarszewy	Kościuszki	5	budynek gospodarczy (od ul. Spichlerzowej)	1900	WEZ
69.	Skarszewy	Kościuszki	5	dom mieszkalny	I cw. XIXw.	WEZ
70.	Skarszewy	Kościuszki	7	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
71.	Skarszewy	Kościuszki	7	budynek gospodarczy (od ul. Spichlerzowej)	1900	WEZ
72.	Skarszewy	Kościuszki	9	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
73.	Skarszewy	Kościuszki	11	dom mieszkalny	1910-20	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR MIASTA						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Czas powstania	uwagi
74.	Skarszewy	Kościuszki	13	dom mieszkalny	1900	WEZ
75.	Skarszewy	Kościuszki	14	dom mieszkalny	II poł. XIX w.; przebudowany	WEZ
76.	Skarszewy	Kościuszki	15	dom mieszkalny	1900	WEZ
77.	Skarszewy	Kościuszki	16	dom mieszkalny	XIX w.	WEZ
78.	Skarszewy	Kościuszki	17	dom mieszkalny	1900	WEZ
79.	Skarszewy	Kościuszki	22	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
80.	Skarszewy	Kościuszki	23	dom mieszkalny	1906	WEZ
81.	Skarszewy	Kościuszki	24	dom mieszkalny	1910-15	WEZ
82.	Skarszewy	Kościuszki	24	dom mieszkalny	XIX/XX w.	
83.	Skarszewy	Kościuszki	27	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
84.	Skarszewy	Kościuszki	31	dom mieszkalny	1910-12	WEZ
85.	Skarszewy	Kościuszki	34	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
86.	Skarszewy	Kościuszki		cmentarz katolicki z ogrodzeniem i starodrzewem	XIX-XX w.	WEZ
87.	Skarszewy	Kościuszki		kaplica cmentarna	1823	WEZ
88.	Skarszewy	Kościuszki		kapliczka cmentarna	1823	rejestr nr 727
89.	Skarszewy	Kościuszki		krzyż na cmentarzu	1904	
90.	Skarszewy	Kościuszki	18/20	dom mieszkalny	II poł XIX w.; przebudowany	WEZ
91.	Skarszewy	Kościuszki	19-21	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
92.	Skarszewy	Kościuszki	19-21	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	WEZ
93.	Skarszewy	Ks. Ściegiennego	1	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
94.	Skarszewy	Ks. Ściegiennego		kościół pw. św. Michała Archanioła z ogrodzeniem	pocz. XIV w.; 1341; 1728	rejestr nr 258
95.	Skarszewy	Ks. Ściegiennego		d. cmentarz przykościelny ze starodrzewem	geneza średniowieczna	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR MIASTA						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Czas powstania	uwagi
96.	Skarszewy	Młyńska	5	młyn z ogrodzeniem	IV ćw. XIX w.	WEZ
97.	Skarszewy	Młyńska	24	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
98.	Skarszewy	Młyńska	24	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
99.	Skarszewy	Ogrodowa	3	dom mieszkalny z fragmentem murów miejskich	XIX/XX w. (mury - XIV w.)	WEZ
100.	Skarszewy	Ogrodowa, Rzeczna		fragm. murów miejskich	XIV w.	rejestr nr 724
101.	Skarszewy	Plac Hallera	1	dom mieszkalny	I poł. XX w.	WEZ
102.	Skarszewy	Plac Hallera	1	budynek gospodarczy I (od ul. Spichlerzowej)	pocz. XX w.	WEZ
103.	Skarszewy	Plac Hallera	1	budynek gospodarczy II (od ul. Spichlerzowej)	pocz. XXw.	WEZ
104.	Skarszewy	Plac Hallera	2	budynek gospodarczy (od ul. Spichlerzowej)	pocz. XX w.	WEZ
105.	Skarszewv	Plac Hallera	2	dom mieszkalny/sklep	1896	WEZ
106.	Skarszewy	Plac Hallera	3	dom mieszkalny/sklep	pol. XIX w.	WEZ
107.	Skarszewy	Plac Hallera	3	budynek gospodarczy (od ul. Spichlerzowej)	1900	WEZ
108.	Skarszewv	Plac Hallera	4	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	WEZ
109.	Skarszewy	Plac Hallera	6	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	WEZ
110.	Skarszewy	Plac Hallera	7	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	WEZ
111.	Skarszewy	Plac Hallera	8	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	rejestr nr 866
112.	Skarszewy	Plac Hallera	9	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
113.	Skarszewy	Plac Hallera	9	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	rejestr nr 867
114.	Skarszewy	Plac Hallera	9	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR MIASTA						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Czas powstania	uwagi
115.	Skarszewy	Plac Hallera	10	dom mieszkalny	I poł. XIX w.	rejestr nr 868
116.	Skarszewy	Plac Hallera	11	dom mieszkalny/sklep	1900	rejestr nr 869
117.	Skarszewy	Plac Hallera	12	dom mieszkalny/sklep	XIX w.	rejestr nr 870
118.	Skarszewy	Plac Hallera	13	dom mieszkalny/sklep	IV ćw. XIX w.	rejestr nr 871
119.	Skarszewy	Plac Hallera	16	dom mieszkalny/sklep	koniec XIX w.	WEZ
120.	Skarszewy	Plac Hallera	17	dom mieszkalny/sklep	II poł. XIX w.	WEZ
121.	Skarszewy	Plac Hallera	18	d. sąd, ob. Urząd Miasta	1912-13	WEZ
122.	Skarszewy	Plac Hallera	14/15	d. ratusz, ob. dom mieszkalny	IV ćw. XVIII w.	rejestr nr 726
123.	Skarszewy	Polna	2	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
124.	Skarszewy	Polna	3	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
125.	Skarszewy	Polna	4	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	WEZ
126.	Skarszewy	Polna	5	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
127.	Skarszewy	Polna	6	dom mieszkalny	1900	WEZ
128.	Skarszewy	Rzeczna	5	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
129.	Skarszewy	Sikorskiego		cmentarz katolicki ze starodrzewem	XIX-XX w.	WEZ
130.	Skarszewy	Sobieskiego	2	dom mieszkalny	1910	WEZ
131.	Skarszewy	Sobieskiego	5	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
132.	Skarszewy	Sobieskiego	7 (6?)	dom mieszkalny	1900	WEZ
133.	Skarszewy	Sobieskiego	8 (7?)	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
134.	Skarszewy	Sobieskiego	13	dom mieszkalny	1900	WEZ
135.	Skarszewy	Sobieskiego	22	dom mieszkalny	koniec XIX w.; przebudowany	WEZ
136.	Skarszewy	Starogardzka	1	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
137.	Skarszewy	Starogardzka	3	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
138.	Skarszewy	Starogardzka	11	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR MIASTA						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Czas powstania	uwagi
139.	Skarszewy	Szkolna	1	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
140.	Skarszewy	Szkolna	2	dom mieszkalny	XVIII/XIX w.	WEZ
141.	Skarszewy	Szkolna	3	dom mieszkalny z fragm. murów miejskich	II poł. XIX w. (XIV w. - mury/basza)	WEZ
142.	Skarszewy	Szkolna	5	d. kościół ewangelicki , ob. rzymsko- katolicki pw. św. M.M. Kolbego	1879-81	rejestr nr 1879
143.	Skarszewy	Szkolna	9	d. szkoła ob. GOPS, biblioteka	1915-25	WEZ
144.	Skarszewy	Szkolna	11	magazyn II d. tartaku	1900	WEZ
145.	Skarszewy	Szkolna	11	magazyn I d. tartaku	1900	WEZ
146.	Skarszewy	Szkolna	11	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
147.	Skarszewy	Szkolna		zach. fragment ogrodzenia kościoła	koniec XIX w.	rejestr nr 1879
148.	Skarszewy	Szkolna/Wybickiego		fragment murów miejskich (przy domu Wybickiego 19a)	XIV w.	rejestr nr 724
149.	Skarszewy	św. Jana	5	dom mieszkalny	1908	WEZ
150.	Skarszewy	św. Jana	12	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	WEZ
151.	Skarszewy	św. Jana	13	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
152.	Skarszewy	św. Jana	14	dom mieszkalny	I poł. XIX w.	WEZ
153.	Skarszewy	św. Jana	15	dom mieszkalny	1900	WEZ
154.	Skarszewy	św. Jana	16	dom mieszkalny	1900	WEZ
155.	Skarszewy	św. Jana	18	dom mieszkalny	1910	WEZ
156.	Skarszewy	św. Jana	19	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
157.	Skarszewy	św. Jana	20	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
158.	Skarszewy	św. Jana	22	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
159.	Skarszewy	św. Jana	26	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR MIASTA						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Czas powstania	uwagi
160.	Skarszewy	Tczewska	2	d. szkoła	1934	WEZ
161.	Skarszewy	Tczewska	2	ogrodzenie z budynkami gospodarczymi	lata 30. XX w.	WEZ
162.	Skarszewy	Tczewska	10	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
163.	Skarszewy	Wybickiego	1	dom mieszkalny	1910-20	WEZ
164.	Skarszewy	Wybickiego	5	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
165.	Skarszewy	Wybickiego	6	dom mieszkalny	1920	WEZ
166.	Skarszewy	Wybickiego	7	dom mieszkalny/sklep	1920	WEZ
167.	Skarszewy	Wybickiego	11	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
168.	Skarszewy	Wybickiego	12	dom mieszkalny	1900	WEZ
169.	Skarszewy	Wybickiego	14	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
170.	Skarszewy	Wybickiego	16	dom mieszkalny	XIX/XXw.	WEZ
171.	Skarszewy	Wybickiego	18	dom mieszkalny	1900; przebudowany	WEZ
172.	Skarszewy	Wybickiego	19	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
173.	Skarszewy	Wybickiego	21	budynek gospodarczy d. tartaku	1900	WEZ
174.	Skarszewy	Wybickiego	24	dom mieszkalny	1910-20	WEZ
175.	Skarszewy	Wybickiego	26	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	WEZ
176.	Skarszewy	Wybickiego	26	poczta	1890	WEZ
177.	Skarszewy	Wybickiego	28	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
178.	Skarszewy	Wybickiego		muszla koncertowa	XIX/XX w.	WEZ
179.	Skarszewy	Zamkowa	1	zamek joannitów	XIV w.	rejestr nr 725
180.	Skarszewy	Zamkowa	2	zajazd	1900	WEZ
181.	Skarszewy	Zamkowa	4	dom mieszkalny	1800	WEZ
182.	Skarszewy	Zduńska	1	dom mieszkalny z fragm. murów miejskich	koniec XIX w.	WEZ
183.	Skarszewy	Zduńska	3	dom mieszkalny z	pol. XIX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR MIASTA						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Czas powstania	uwagi
				fragm. murów miejskich		
184.	Skarszewy	Zduńska	4	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	WEZ
185.	Skarszewy	Zduńska	4	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
186.	Skarszewy	Zduńska	5	budynek mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
187.	Skarszewy	Zduńska	5	fragm. murów miejskich	XIV w.	rejestr nr 724

Tabela 3b. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków – obszar gminy.

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
1.	Bączek		1	szkoła	1910	WEZ
2.	Bączek		10	zespół dworsko-parkowy		rejestr 1524
3.	Bączek		10	zespół dworsko-parkowy - d. spichlerz	1890	rejestr 1524
4.	Bączek		10	zespół dworsko-parkowy - dwór	1901	rejestr 1524
5.	Bączek		10	zespół dworsko-parkowy - gorzelnia	koniec XIX w.	rejestr 1524
6.	Bączek		10	zespół dworsko-parkowy - budynek gospodarczy	XIX/XX w.	rejestr 1524
7.	Bączek		10	zespół dworsko-parkowy - park	XIX w.	rejestr 1524
8.	Bączek		12	dom mieszkalny podworski	1903	WEZ
9.	Bączek		22	poniatówka	przed 1939	
10.	Bączek		30	budynek gospodarczy w zespole dworca kolejowego	XIX/XX w/	WEZ
11.	Bączek		30	dworzec kolejowy - ob. budynek	1904	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
				mieszkalny		
12.	Bączek		31	poniatówka	przed 1939	WEZ
13.	Bączek		21 (d. 28)	stodoła	XIX/XX w.	WEZ
14.	Bączek		21 (d. 28)	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
15.	Bączek		21 (d. 28)	poniatówka	1937	WEZ
16.	Bączek		30a	budynek gospodarczy w zespole dworca kolejowego	pocz. XX w.	WEZ
17.	Bączek		obok nr 15	transformator	pocz. XX w.	WEZ
18.	Bączek- Skarszewy	w lesie, na południe od Skarszew, w obrzebie wsi Bączek, na zach od linii kolejowej		cmentarz żydowski		rejestr 1289
19.	Bolesławowo	skrzyżowanie - w kier. dworca		kapliczka - figura Matki Boskiej	lata 20. XX w.	WEZ
20.	Bolesławowo		1	budynek gospodarczy w zespole dworca kolejowego	pocz. XX w.	WEZ
21.	Bolesławowo		1	dom mieszkalny w zespole dworca kolejowego	pocz. XX w.	WEZ
22.	Bolesławowo		5	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	
23.	Bolesławowo		5	czworak	pocz. XX w.	
24.	Bolesławowo		7	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	WEZ
25.	Bolesławowo		7	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
26.	Bolesławowo		8	budynek mieszkalny pofolwarczny	pocz. XX w.	WEZ
27.	Bolesławowo		8	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
28.	Bolesławowo		9	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
29.	Bolesławowo		13	zespół dworsko- folwarczny - chlewnia	1899	rejestr 1489

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
30.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - obora	1906	rejestr 1489
31.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - stodoła	1890	rejestr 1489
32.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - magazyn zbożowy	1898	rejestr 1489
33.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - kuźnia-stolarnia	1900	rejestr 1489
34.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - stajnia i cielećnik; ob. ujeżdżalnia (ob. warsztaty??)	1906	rejestr 1489
35.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - lodownia	pocz. XX w.	rejestr 1489
36.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - budynek obecnych warsztatów szkolnych	1900	rejestr 1489
37.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - wieża ciśnień	1902	rejestr 1489
38.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - owczarnia	XIX/XX w.	rejestr 1489
39.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - gorzelnia	1902	rejestr 1489
40.	Bolesławowo		13	zespół dworsko-folwarczny - paszarnia	1910	rejestr 1489
41.	Bolesławowo		14	zespół dworsko-folwarczny - oficyna (dom mieszkalny?)	1911	rejestr 1489
42.	Bolesławowo		15	zespół pałacowo-parkowy		rejestr 1489

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
43.	Bolesławowo		15	zespół dworsko-folwarczny -park (zespół pałacowo-parkowy??)	XIX w.	rejestr 1489
44.	Bolesławowo		15	zespół dworsko-folwarczny -dwór (pałac??)	1902	rejestr 1489
45.	Bolesławowo		15	zespół dworsko-folwarczny -ogrodzenie	XIX/XX w.	rejestr 1489
46.	Bolesławowo		27	budynek mieszkalny ("poniatówka")	lata 30. XX w.	WEZ
47.	Bolesławowo		29	budynek mieszkalny ("poniatówka")	lata 30. XX w.	WEZ
48.	Bolesławowo		1a	dworzec kolejowy	pocz. XX w.	WEZ
49.	Bolesławowo		4a	budynek gospodarczy szkoły	pocz. XX w.	WEZ
50.	Bolesławowo		4a	szkoła	pocz. XX w.	WEZ
51.	Bolesławowo			brama wraz z fragmentem ogrodzenia cmentarza poewangelickiego	XIX/XX w.	
52.	Bolesławowo			fragment kaplicy grobowej cmentarza poewangelickiego	koniec XIX w.	
53.	Bolesławowo	w lesie przy stacji kolejowej Bolesławowo		cmentarz ewangelicki	XIX/XX w.	WEZ
54.	Boże Pole		1	szkoła; ob. dom mieszkalny	1910	WEZ
55.	Boże Pole		4	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
56.	Boże Pole		6	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
57.	Boże Pole		7	dom mieszkalny	pocz. XIX w.	
58.	Boże Pole		11	budynek mieszkalny; sklep	1900	WEZ
59.	Czarnocin		6	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
60.	Czarnocin		7	obora (dom mieszkalny???)	XIX/XX w.	WEZ
61.	Czarnocin		12	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
62.	Czarnocin		18	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
63.	Czarnocin		19	dom mieszkalny	1912	
64.	Czarnocin		21	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
65.	Czarnocin		26	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
66.	Czarnocin		32	dawna karczma i sklep (ob.. Dom mieszkalny?)	1915	WEZ
67.	Czarnocin		33	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
68.	Czarnocin		34	dom mieszkalny	1914	WEZ
69.	Czarnocin		34	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	
70.	Czarnocin		obok 52	kapliczka	1946	WEZ
71.	Czarnocin		55	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
72.	Czarnocin		57	szkoła podstawowa	1910	WEZ
73.	Czarnocin			kapliczka przydrożna	1946; odnowiona	WEZ
74.	Demlin		2	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
75.	Demlin		3	dom mieszkalny z chlewikiem	1900	WEZ
76.	Demlin		5	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
77.	Demlin		15	dom mieszkalny	poł. XIX w.	WEZ
78.	Demlin		18	dom mieszkalny w zespole pofolwarczym	1907	
79.	Demlin		19	dom mieszkalny	1913	WEZ
80.	Demlin		22	dom mieszkalny pofolwarczny	1907	
81.	Demlin		25	szkoła podstawowa	XIX/XX w.	WEZ
82.	Demlin		31	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
83.	Demlin		46	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
84.	Demlin		46	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
85.	Demlin		52	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
86.	Demlin			kapliczka	1937	
87.	Demlin			krzyż	XIX/XX w.	
88.	Godziszewo	Tczewska	23	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
89.	Godziszewo	Gdańska	1	budynek mieszkalny/gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
90.	Godziszewo	Gdańska	2	dom mieszkalny	1915	WEZ
91.	Godziszewo	Gdańska	3	zajazd Penzlak	pocz. XX w.; obiekt przebudowany	
92.	Godziszewo	Gdańska	4	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
93.	Godziszewo	Gdańska	4	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	WEZ
94.	Godziszewo	Gdańska	5	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
95.	Godziszewo	Gdańska	6	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
96.	Godziszewo	Gdańska	7	dawna karczma Wilhelmik, ob. szkoła	XIX w.	WEZ
97.	Godziszewo	Gdańska	8	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	
98.	Godziszewo	Gdańska	17	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
99.	Godziszewo	Gdańska	13/15	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
100.	Godziszewo	Gdańska	16/18	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
101.	Godziszewo	Ks. Sawickiego	1	plebania	1900	WEZ
102.	Godziszewo	Ks. Sawickiego	1	budynek gospodarczy parafii	1900	WEZ
103.	Godziszewo	Ks. Sawickiego	2	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
104.	Godziszewo	Młyńska	4	młyn wodny	XIX w.	WEZ
105.	Godziszewo	Młyńska	4	budynek gospodarczy przy młynie	XIX w.	WEZ
106.	Godziszewo	Młyńska	5	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
107.	Godziszewo	Młyńska	8	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWO NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
108.	Godziszewo	Młyńska	8	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	
109.	Godziszewo	Młyńska	20	d. gorzelnia	pocz. XX w.	WEZ
110.	Godziszewo	Młyńska		przepust wodny	XIX w.	WEZ
111.	Godziszewo	Skarszewska	8	dawny dwór	poł. XIX w.	WEZ
112.	Godziszewo	Skarszewska	8	budynek gospodarczy w zespole podworskim; ob. zajazd	II poł. XIX w.	WEZ
113.	Godziszewo	Skarszewska	8	park w zespole dworsko-parkowym	XIX w.	WEZ
114.	Godziszewo	Skarszewska	10	budynek gospodarczo-mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
115.	Godziszewo	Tczewska	1	dom mieszkalny - d. mleczarnia (Biblioteka Publiczna?)	1910	WEZ
116.	Godziszewo	Tczewska	4	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
117.	Godziszewo	Tczewska	5	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
118.	Godziszewo	Tczewska	7	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
119.	Godziszewo	Tczewska	17	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
120.	Godziszewo	Tczewska	18	budynek mieszkalny	pocz. XX w.; przebudowany	WEZ
121.	Godziszewo	Tczewska	19	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
122.	Godziszewo	Tczewska	22	budynek mieszkalny, dawna remiza	XIX/XX w.	WEZ
123.	Godziszewo	Tczewska	26	dom mieszkalny	XIX/XX w.	
124.	Godziszewo			ogrodzenie kościoła pw. św. Jana	XVIII/XIX w.	WEZ
125.	Godziszewo			kościół parafialny pw. św. Jana Nepomucena	1748	rejestr nr 602
126.	Godziszewo			cmentarz przykościelny	geneza średniowieczna	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWO NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
127.	Jaroszewy	obok domu nr 41	41	kapliczka przydrożna - fig. M. Boskiej, św. Rozalii i św. Rocha	1948	WEZ
128.	Jaroszewy	obok nr 72	72	kapliczka przydrożna - figura M. Boskiej	XIX/XX w.	WEZ
129.	Jaroszewy		2	dom mieszkalny	1910	WEZ
130.	Jaroszewy		3	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	WEZ
131.	Jaroszewy		8	dom mieszkalny	1912	WEZ
132.	Jaroszewy		11	dom mieszkalny/sklep	XIX/XX w.	WEZ
133.	Jaroszewy		20	dom mieszkalny	poł. XIX w.	WEZ
134.	Jaroszewy		21	szkoła ; obecnie dom mieszkalny	III ćw. XIX w.	WEZ
135.	Jaroszewy		21	budynek gospodarczy d. szkoły	1910	WEZ
136.	Jaroszewy		32	dom mieszkalny - dawna piekarnia	1885	WEZ
137.	Jaroszewy		38	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
138.	Jaroszewy		45	dom mieszkalny	1900	WEZ
139.	Jaroszewy		50	szkoła	1910	WEZ
140.	Jaroszewy		50	budynek gospodarczy szkoły	1910	WEZ
141.	Jaroszewy		65	dom mieszkalny	1882	WEZ
142.	Jaroszewy		65	stodoła	IV ćw. XIX w.	WEZ
143.	Jaroszewy		72	dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.	WEZ
144.	Jaroszewy		72	stodoła	IV ćw. XIX w.	WEZ
145.	Jaroszewy		90	budynek gospodarczy	XIX w.	WEZ
146.	Jaroszewy			ogrodzenie d. cmentarza	XIX w.	WEZ
147.	Junkrowy	polna droga w stronę kolonii wsi		kapliczka przydrożna - figura M. Boskiej	pocz. XX w.	WEZ
148.	Junkrowy	w centrum wsi		cmentarz ewangelicki wraz z ogrodzeniem	poł. XIX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
149.	Junkrowy	wjazd do wsi od Więckowych		kapliczka z krzyżem drewnianym	1910	WEZ
150.	Junkrowy		7	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
151.	Junkrowy		14	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
152.	Junkrowy		15	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
153.	Junkrowy		15	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
154.	Junkrowy		12 (d. 8)	dom mieszkalny	poł. XIX w.; przebudowany	WEZ
155.	Junkrowy			nagrobek na cmentarzu poniemieckim	1910	WEZ
156.	Kamierowo		5	budynek gospodarczy szkoły	koniec XIX w.	WEZ
157.	Kamierowo		5	d. szkoła podstawowa	1890	WEZ
158.	Kamierowo		32	d. szkoła - świetlica	1910	WEZ
159.	Kamierowo		46	obora	XIX w.	WEZ
160.	Kamierowskie Piece		8	obora	1910	WEZ
161.	Kamierowskie Piece		8	dom mieszkalny	1900	WEZ
162.	Koźmin		15	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	WEZ
163.	Koźmin		23	dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.	WEZ
164.	Koźmin		23	obora	IV ćw. XIX w.	WEZ
165.	Koźmin		26	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	
166.	Koźmin		34	kapliczka	1946-1947	WEZ
167.	Koźmin		38	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
168.	Koźmin		44	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
169.	Koźmin		46	dom mieszkalny	pocz. XIX w.	WEZ
170.	Koźmin		48	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
171.	Koźmin		50	dom mieszkalny	1912	
172.	Koźmin		53	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
173.	Koźmin		53	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
174.	Koźmin		57	szkoła podstawowa	XIX/XX w.	WEZ
175.	Koźmin		57	budynek gospodarczy przy szkole	pocz. XX w.	WEZ
176.	Koźmin		59	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
177.	Koźmin		64	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
178.	Koźmin		64	budynek gospodarczy	1913	
179.	Koźmin		67	dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.	WEZ
180.	Koźmin		69	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
181.	Koźmin		70	budynek gospodarczy (dom mieszkalny???)	pocz. XX w.	WEZ
182.	Koźmin		72	dom mieszkalny	1904	
183.	Koźmin		74	dom mieszkalny	XIX/XX w.	
184.	Koźmin		96	dom mieszkalny	pocz. XX w.	
185.	Koźmin		37a	dom mieszkalny	poł. XIX w.	WEZ
186.	Malary		6	budynek mieszkalny; d. sklep	poł. XIX w.	WEZ
187.	Malary		6	kapliczka przydrożna	1948	WEZ
188.	Malary		7	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
189.	Marianka (Godziszewo)		6	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
190.	Marianka (Godziszewo)		7	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
191.	Marianka (Godziszewo)		10	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
192.	Mirowo		5	budynek mieszkalny	IV ćw. XIX w.	WEZ
193.	Mirowo		6	budynek mieszkalny	IV ćw. XIX w.	WEZ
194.	Mirowo		26	budynek mieszkalny - poniatówka	lata 30. XX w.	WEZ
195.	Mirowo		28	budynek mieszkalny - poniatówka	lata 30. XX w.	WEZ
196.	Mirowo		16	jałownik w zespole	II poł. XIX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWO NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
				pałacowo- parkowym		
197.	Mirowo		16	obora w zespole pałacowo-parkowym	II poł. XIX w.	WEZ
198.	Mirowo		16	budynek gospodarczy w zespole pałacowo-parkowym	II poł. XIX w.	WEZ
199.	Mirowo Duże			park dworski	XIX w.	WEZ
200.	Nowe Gołębiewko		7	budynek mieszkalny	1907	WEZ
201.	Nowe Gołębiewko		18	budynek mieszkalny	1907	WEZ
202.	Nowe Gołębiewko			zespół dworsko-parkowy	XIX/XX w.	WEZ
203.	Nowy Wiec		18	budynek mieszkalny	1940-45	WEZ
204.	Nowy Wiec		19	budynek mieszkalny	1940-45	WEZ
205.	Nowy Wiec		22	dwór	XIX w.	WEZ
206.	Nowy Wiec		25	dom mieszkalny -bar	pocz. XX w.	WEZ
207.	Nowy Wiec		25	hala ludowa	lata 20. XX w.	WEZ
208.	Nowy Wiec		28	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
209.	Nowy Wiec		22	park podworski	XIX w.	WEZ
210.	Nowy Wiec	przy wjeździe od strony Skarszew		kapliczka przydrożna	koniec XIX w.; odbudowana w 2006 r.	WEZ
211.	Nowy Wiec			budynek gospodarczy k. kapliczki	XIX/XX w.	WEZ
212.	Obozin		14	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	WEZ
213.	Obozin		14	stodoła	pocz. XX w.	WEZ
214.	Obozin		15	stodoła	1937	WEZ
215.	Obozin		15	budynek mieszkalny ("poniatówka")	1937	WEZ
216.	Obozin		16	budynek mieszkalny ("poniatówka")	lata 30. XX w.	WEZ
217.	Obozin		17	budynek mieszkalny ("poniatówka")	1937	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
218.	Obozin		20	budynek mieszkalny ("poniatówka")	1937	WEZ
219.	Obozin		20	stodoła	1937	WEZ
220.	Obozin		20	budynek gospodarczy	1937	WEZ
221.	Obozin		21	stodoła	1937	WEZ
222.	Obozin		21	budynek gospodarczy	1937	WEZ
223.	Obozin		21	budynek mieszkalny ("poniatówka")	1937	WEZ
224.	Obozin		22	budynek mieszkalny ("poniatówka")	1937	WEZ
225.	Obozin		22	budynek gospodarczy	1937	WEZ
226.	Obozin		22	stodoła	1937	WEZ
227.	Obozin		23	budynek mieszkalny ("poniatówka")	1937	WEZ
228.	Obozin		23	stodoła	1937	WEZ
229.	Obozin		14a	dwór	poł. XIX w.	WEZ
230.	Obozin			park dworski	XIX-XX w.	WEZ
231.	Obozin			kościół filialny pw. św. Michała Archanioła	XVI-XVII w.	rejestr nr 256
232.	Pogódki	Cystersów	1	budynek dawnej mleczarni	pocz. XX w.	WEZ
233.	Pogódki	Cystersów	2	dom mieszkalny	poł. XIX w.	WEZ
234.	Pogódki	Cystersów	4	dom mieszkalny/sklep	1900	WEZ
235.	Pogódki	Cystersów	7	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
236.	Pogódki	Cystersów	8	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
237.	Pogódki	Cystersów	13	przedszkole	1900	WEZ
238.	Pogódki	Cystersów	13	budynek gospodarczy przedszkola	1900	WEZ
239.	Pogódki	Cystersów	19	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
240.	Pogódki	Cystersów	obok nr 23	kapliczka - figura Matki Boskiej	XIX/XX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
241.	Pogódki	Cystersów		ogrodzenie kościoła parafialnego i cmentarza przykościelnego	XVIII-XIX w.	WEZ
242.	Pogódki	Cystersów		cmentarz przy kościele pw. Św. Piotra i Pawła (katolicki)	XIX w.	WEZ
243.	Pogódki	Cystersów		kapliczka na cmentarzu przykościelnym	II poł. XIX w.	WEZ
244.	Pogódki	Cystersów		kościół parafialny pw. św. Apostołów Piotra i Pawła	XVIII w.	rejestr nr 257
245.	Pogódki	położony w sąsiedztwie kościoła p. w. św. Piotra i Pawła, pd granicę stanowi kanał rzeki Wierzycy		Cmentarz katolicki	pocz. XX w.	WEZ
246.	Pogódki	Jeziorna	1	budynek mieszkalny	pocz. XX w.; przebudowany	WEZ
247.	Pogódki	Jeziorna	2	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
248.	Pogódki	Jeziorna	7	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
249.	Pogódki	Jeziorna	8	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
250.	Pogódki	Jeziorna	8	dom mieszkalny	1905	WEZ
251.	Pogódki	Jeziorna	12	dwór	poł. XIX w.; przebudowany	rejestr nr 729
252.	Pogódki	Jeziorna	4/6	dom mieszkalny	1905	WEZ
253.	Pogódki	Jeziorna		budynek gospodarczy w zespole dworsko-folwarcznym - obecnie magazyn	XIX/XX w.	WEZ
254.	Pogódki	Jeziorna		dawna gorzelnia w zespole dworsko-folwarcznym	XIX/XX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
255.	Pogódki	Jeziorna	12	park dworski	XIX w.; zachowała się niewielka część parku	WEZ
256.	Pogódki	Jeziorna	4/6	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
257.	Pogódki	Jeziorna		budynek gospodarczy w zespole dworsko- folwarcznym - obecnie magazyn	XIX/XX w.	WEZ
258.	Pogódki	Kellera	1	plebania - budynek gospodarczy	IV ćw. XIX w.	WEZ
259.	Pogódki	Kellera	1	plebania - budynek gospodarczy	IV ćw. XIX w.	WEZ
260.	Pogódki	Kellera	1	plebania kościoła pw. Św. Piotra i Pawła	IV ćw. XIX w.	WEZ
261.	Pogódki	Kellera	1	stodoła w zespole plebanii	XIX/XX w.	WEZ
262.	Pogódki	Kozi Rynek	4	dom mieszkalny	XIX w.	WEZ
263.	Pogódki	Kozi Rynek	6	dom mieszkalny	XIX/ XX w.	WEZ
264.	Pogódki	Kozi Rynek	7	dom mieszkalny	XIX/ XX w.	WEZ
265.	Pogódki	Kozi Rynek	8	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
266.	Pogódki	Kozi Rynek	8	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
267.	Pogódki	Kozi Rynek	11	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
268.	Pogódki	Kozi Rynek	13	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
269.	Pogódki	Kozi Rynek	14	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
270.	Pogódki	Kozi Rynek	15	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
271.	Pogódki	Kozi Rynek	18	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
272.	Pogódki	Kozi Rynek	10/12	dom mieszkalny	XIX/XX w.; częściowo przebudowany	WEZ
273.	Pogódki	Ogrodowa	1	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
274.	Pogódki	Sambora/Cystersów		kościół poewangelicki	1899	rejestr nr 1116

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
275.	Pogódki	Sambora/Cystersów		cmentarz ewangelicki przy kościele poewangelickim		rejestr nr 1116
276.	Pogódki	Spacerowa	1	dom mieszkalny	XIX/XX w.; przebudowany	WEZ
277.	Pogódki	Spacerowa	6	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
278.	Pogódki	Staromłyńska	3	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	WEZ
279.	Pogódki	Staromłyńska	3	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
280.	Pogódki	Szkolna	1	szkoła podstawowa - biblioteka	XIX w.	WEZ
281.	Pogódki	Szkolna	3	szkoła	pacz. XX w.	WEZ
282.	Pogódki	Szkolna	3	budynek gospodarczy szkoły	1910	WEZ
283.	Pogódki	Szturmowskiego	1	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
284.	Pogódki	Szturmowskiego	5	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
285.	Pogódki	Szturmowskiego	5	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
286.	Pogódki	Szturmowskiego	7	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
287.	Pogódki	Szturmowskiego	9	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
288.	Pogódki	Szturmowskiego	11	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
289.	Pogódki	Szturmowskiego	13	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
290.	Pogódki	Szturmowskiego	16	budynek mieszkalny; dawna poczta	1936	WEZ
291.	Pogódki	Szturmowskiego	17	budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	WEZ
292.	Przerębska Huta		1	dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.	WEZ
293.	Przerębska Huta		2	dom mieszkalny	1900	WEZ
294.	Przerębska Huta		2	stodoła	1900	WEZ
295.	Przerębska Huta		2	obora	1900	WEZ
296.	Przerębska Huta		2	chlew	1900	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
297.	Przerębska Huta		3	dom mieszkalny i obora	IV ćw. XIX w.	
298.	Rusia		1	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
299.	Szczodrowo	Dworska	2	dwór	XIX w.	WEZ
300.	Szczodrowo	Główna	9	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
301.	Szczodrowo	Główna	30	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
302.	Szczodrowo	Główna	34	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
303.	Szczodrowo	Główna	36	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
304.	Szczodrowo	Główna	40/42	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
305.	Szczodrowo	Główna		kościół pw. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza	XV-XVI w.; 1687 - rozbudowa wieży; 1735 - wydłużenie prezbiterium	rejestr nr 126
306.	Szczodrowo	Główna		cmentarz przykościelny	geneza średniowieczna	rejestr nr 126
307.	Szczodrowo	Główna		brama z fragm. ogrodzenia kościoła parafialnego i cmentarza przykościelnego	XVII w.	rejestr nr 126
308.	Szczodrowo	Główna		krzyż przy kościele pw. św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza	1826	
309.	Szczodrowo	Słoneczna	3 (d. 19)	budynek mieszkalny	XIX/XX w.; przebudowany	WEZ
310.	Szczodrowo	Szkolna	1	szkoła podstawowa	pocz. XX w.	WEZ
311.	Szczodrowo	Szkolna/ Bajeczna		krzyż na rozstajach dróg	I poł. XX w.	
312.	Szczodrowo	Skarszewska	d. 49	budynek mieszkalny	1910-12	WEZ
313.	Szczodrowo	Skarszewska	d. 49	stodoła	1917	WEZ
314.	Szczodrowo			relikty parku w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
315.	Szczodrowo	w płu wsch część wsi, na małym wzniesieniu		cmentarz parafialny	XIX/XX w.	WEZ
316.	Szczodrowski Młyn		2	dom obok młyna	lata 20. XX w.	WEZ
317.	Szczodrowski Młyn		1a	młyn wodny	1920; ruina	
318.	Więckowy		1	kapliczka z figurką Matki Boskiej z Dzieciątkiem	1930	WEZ
319.	Więckowy		2	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
320.	Więckowy		7	dom mieszkalny	koniec XIX w.	WEZ
321.	Więckowy		8	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
322.	Więckowy		9	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
323.	Więckowy		14	dom mieszkalny	II poł. XIX w.	WEZ
324.	Więckowy		17	dom mieszkalny	1910	WEZ
325.	Więckowy		20	dom mieszkalny	pocz. XX w.	WEZ
326.	Więckowy		21	dom mieszkalny	1927	WEZ
327.	Więckowy		29	stodoła	I poł. XX w.	WEZ
328.	Więckowy		32	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ
329.	Więckowy		32	dom mieszkalny	1870-1911	WEZ
330.	Więckowy		32	kapliczka z krzyżem dREW.	XIX/XX w.	WEZ
331.	Więckowy		40	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
332.	Więckowy		43	dom mieszkalny	poł. XIX w.	WEZ
333.	Więckowy		43	obora/stodoła	1900	WEZ
334.	Więckowy		48	dom mieszkalny	XVIII/XIX w.	WEZ
335.	Więckowy		53	dom mieszkalny	XIX/XX w.; przebudowany	WEZ
336.	Więckowy		54	budynek mieszkalny; d. poczta	XIX/XX w.; przebudowany	WEZ
337.	Więckowy		55	dom mieszkalny	lata 20. XX w.	WEZ

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBSZAR GMINY						
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Data	uwagi
338.	Więckowy		58	dom mieszkalny	I poł. XIX w.	WEZ
339.	Więckowy		59	dom mieszkalny - d. karczma	II poł. XIX w.	WEZ
340.	Więckowy		60	dom mieszkalny	1926.; przebudowany	WEZ
341.	Więckowy		75	budynek mieszkalny	1930	WEZ
342.	Więckowy		75	stodoła	1930	WEZ
343.	Więckowy		75	obora	1930	WEZ
344.	Więckowy		95	dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ
345.	Więckowy		naprzeci w nr 32	stodoła	przed 1939	WEZ
346.	Wolny Dwór		4	dom mieszkalny	XIX/XX w.	
347.	Wolny Dwór		7	dawna stajnia w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	WEZ
348.	Wolny Dwór		7	dawna obora w zespole folwarcznym	IV ćw. XIX w.	
349.	Wolny Dwór		7	park podworski	XIX/XX w.	WEZ
350.	Wolny Dwór		7	dawny spichlerz w zespole folwarcznym	XIX/XX w.	WEZ
351.	Zapowiednik		1	zespół dworsko- parkowy		rejestr nr 1428
352.	Zapowiednik		1	dwór	pocz. XX w.	rejestr nr 1428
353.	Zapowiednik		1	zespół dworsko- parkowy - park dworski	pocz. XX w.	rejestr nr 1428

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWO NA LATA 2024-2027

Tabela 3c. Obiekty ujęte figurujące w wojewódzkiej ewidencji zabytków, nie ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Na **czzerwono** oznaczono obiekty w WEZ nieistniejące, lub nieodnalezione w terenie. Na **niebiesko** – zweryfikowane w terenie, które należy dodać do listy GEZ.

OBSZAR MIASTA				
Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt
	Skarszewy	Dworcowa	4	magazyn d. mleczarni
1.	Skarszewy	Kleszczewska	15 (?)	zespół młyna
OBSZAR GMINY				
Lp.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt
2.	Bączek		30a	d. dworzec PKP ob. dom mieszkalny
3.	Bolesławowo			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
4.	Bolesławowo		13	zespół pałacowo-parkowy - stodoła (drew.)
5.	Bolesławowo	na płu od drogi Skarszewy-Godziszewo, od wsi Bolesławowo w odl.1,2 km, na wzniesieniu		cmentarz epidemiczny
6.	Bożepole Królewskie			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
7.	Bożepole Królewskie	na wzniesieniu, na płu od zabudowań wsi, po str zach drogi gruntowej Boże Pole - Skarszewy		cmentarz ewangelicki
8.	Bożepole Królewskie		31	budynek mieszkalny
	Bożepole Królewskie		32	budynek mieszkalny
	Bożepole Królewskie		32	budynek gospodarczy
9.	Czarnocin			układ wsi w obrębie historycznej niwy siedliskowej

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWY NA LATA 2024-2027

10.	Czarnocin	położony po pld-wsch str drogi Skarszewy-Kleszczewo przy drodze do Czarnocina, od wsi oddalony na pł zach ok..400 m, na fragm. cmentarza usytuowany przystanek PKS		cmentarz ewangelicki, pow. 0,06 ha
11.	Czarnocin	na ternie leśnym, na pld-wsch brzegu Wierzycy, od wsi oddalony ok. 2,8 km w kier pñ-wsch		cmentarz ewangelicki, pow. 0,13 ha
	Czarnocińskie Piece			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
12.	Cztery Włóki (d. osada)	na wzniesieniu , po str pld drogi gruntowej z Zamkowej Góry do Wolnego Dworu, od którego jest oddalony na zach o ok..2 km		cmentarz ewangelicki, pow. 0,04 ha
13.	Demlin			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
14.	Demlin	na wzniesieniu , na skraju lasu przy drodze polnej , na pñ od zabudowa wsi o ok..150 m		cmentarz ewangelicki
15.	Godziszewo			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
16.	Godziszewo	zlokalizowany po pñ-wsch str cmentarza katolickiego przykościelnego przy drodze Godziszewo-Tczew. W centrum wsi		cmentarz ewangelicki, pow. 0,1, ha

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

17.	Godziszewo	położony poza wsią, na płd zach po zach str drogi Godziszewo-Starogard Gd.		cmentarz parafialny katolicki, pow 0,07 ha
18.	Jaroszewy			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
19.	Jaroszewy	położony w płd-zach części wsi, graniczy z terenem cmentarza ewangelickiego		cmentarz bezwyznaniowy
20.	Jaroszewy	położony w płd-zach części wsi,		cmentarz ewangelicki
21.	Junkrowy			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
22.	Kamierowo			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
23.	Kamierowo	po płu str drogi Postołowo-Kamierowo, na płu od zabudowań wsi		cmentarz ewangelicki
24.	Koźmin			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
	Malary			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
25.	Mestwinowo			leśniczówka
26.	Mestwinowo			obora/stodoła leśniczówki
27.	Mirowo Duże			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
	Mirowo Duże			zespół pałacowo-parkowy
	Mirowo Duże			zespół pałacowo-parkowy - gorzelnia
28.	Nowe Gołębiewko			fragment parku z aleją
29.	Nowy Wiec			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

30.	Nowy Wiec	na pld-zach od wsi, od centrum odległy ok. 1,2 km, po pln str drogi Nowy Wiec-Wysin		cmentarz ewangelicki
31.	Obozin			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
32.	Obozin			zespół dworsko-parkowy
33.	Obozin			cmentarz przykościelny
34.	Pogódki			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
35.	Pogódki	w lesie przy drodze leśnej w odl. 500 m od skrzyżowania z szosą Stara Kiszewa-Pogódki		grób Piotra Szturmowskiego
36.	Pogódki Jastrzębce		1	leśniczówka
37.	Pogódki Jastrzębce		1	stodoła leśniczówki
38.	Pogódki Jastrzębce		1	obora leśniczówki
39.	Przerębska Huta			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
40.	Przerębska Huta	w pln-wsch części wsi, na wzniesieniu, oddalony ok. 100 m od szosy Skarszewy-Pawłowo		d. cmentarz ewangelicki
41.	Szczodrowo			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
42.	Szczodrowo			zespół dworsko-parkowy
43.	Wilcze Góry		7	budynek mieszkalny
44.	Więckowy			układ ruralistyczny w obrębie historycznej niwy siedliskowej
	Wilki		2	budynek mieszkalny
	Wolny Dwór		7	zespół dworsko-parkowy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWY NA LATA 2024-2027

	Wolny Dwór		1	budynek mieszkalny
	Wolny Dwór		1	obora
	Wolny Dwór		1	stodoła
45.	Zamkowa Góra	po płd str drogi gruntowej z Zamkowej Góry do Wolnego Dworu, na wzniesieniu, odległy od Góry Zamkowej o 1 km		cmentarz ewangelicki
46.	Zamkowa Góra		2	dom mieszkalny

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWO NA LATA 2024-2027

Tabela 4. Zestawienie zinwentaryzowanych w gminie Skarszewy stanowisk archeologicznych.

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
1.	SZCZODROWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		1
2.	SZCZODROWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D		2
3.	SZCZODROWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D		3
4.	SZCZODROWO	CMENTARZYSKO	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		4
5.	SZCZODROWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		5
6.	SZCZODROWO	CMENTARZYSKO KURHANOWE	WCZESNA EPOKA BRĄZU		6
7.	SZCZODROWO	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE;		7
8.	SZCZODROWO	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT		8
9.	SZCZODROWO	CMENTARZYSKO KURHANOWE	V OKRES EPOKI BRĄZU		9
10.	SZCZODROWO	ZNALEZISKO LUŻNE	EPOKA BRĄZU		10
11.	SZCZODROWO	HUTA SZKŁA	OKRES NOWOŻYTNY		11
12.	SZCZODROWO	HUTA SZKŁA	OKRES NOWOŻYTNY		12
13.	BĄCZEK	ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA	19-42;97;	1
14.	BĄCZEK	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	19-42;98;	2
15.	BĄCZEK	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	19-42;99;	3
16.	BĄCZEK	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		4
17.	BĄCZEK	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		5
18.	BĄCZEK	ZNALEZISKO LUŻNE	HALLSTATT		6
19.	BĄCZEK	CMENTARZYSKO	HALLSTATT		7

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
		GROBÓW SKRZYNKOWYCH			
20.	BĄCZEK	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA		8
21.	BĄCZEK	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE;		9
22.	BĄCZEK	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA		10
23.	DEMLIN	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE/PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE;	17-43;23;	1
24.	DEMLIN	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	17-43;10;	2
25.	DEMLIN	OSADA; ZNALEZISKO LUŻNE	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	17-43;26;	3
26.	DEMLIN	OSADA	PRADZIEJE	17-43;4;	4
27.	DEMLIN	OSADA	PRADZIEJE	17-43;5;	5
28.	DEMLIN	PUNKT OSADNICZY	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;7;	6
29.	DEMLIN	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;8;	7
30.	DEMLIN	ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;9;	8
31.	DEMLIN	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; OSADA	PRADZIEJE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;11;	9
32.	DEMLIN	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;12;	10
33.	DEMLIN	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY; OSADA	OKRES PREHISTORYCZNY; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;13;	11
34.	DEMLIN	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;14;	12

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
35.	DEMLIN	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;15;	13
36.	DEMLIN	OSADA; OSADA	PRADZIEJE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;16;	14
37.	DEMLIN	PUNKT OSADNICZY	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;18;	15
38.	DEMLIN	OSADA; OSADA; OSADA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNEŚREDNIOWIECZE	17-43;19;	16
39.	DEMLIN	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA; ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;20;	17
40.	DEMLIN	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;21;	18
41.	DEMLIN	ŚLAD OSADNICTWA;OSADA; OSADA; PUNKT OSADNICZY	PRADZIEJE; OKRESWPŁYWÓW RZYMSKICH;WCZESNE ŚREDNIOWIECZE;PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE /OKRES NOWOŻYTNY	17-43;22;	19
42.	DEMLIN	OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;24;	20
43.	DEMLIN	ŚLAD OSADNICTWA;PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;25;	21
44.	DEMLIN	OSADA	PÓŹNY OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	17-43;98;	22
45.	MIROWO DUŻE	ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA;WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	16-43;1;	1
46.	MIROWO DUŻE	OSADA; PUNKT OSADNICZY	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNA EPOKA ŻELAZA	16-43;2;	2
47.	MIROWO DUŻE	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;31;	3
48.	MIROWO DUŻE	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;32;	4
49.	MIROWO DUŻE	OSADA; OSADA	WCZESNE	17-43;33;	5

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
			ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE		
50.	MIROWO DUŻE	PUNKT OSADNICZY	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;34;	6
51.	MIROWO DUŻE	ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	PRADZIEJE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;35;	7
52.	MIROWO DUŻE	PUNKT OSADNICZY	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;36;	8
53.	MIROWO DUŻE	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PRADZIEJE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;37;	9
54.	MIROWO DUŻE	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	17-43;103;	10
55.	MIROWO DUŻE	OSADA?; OSADA	MŁODSZA EPOKA BRĄZU; MŁODSZA EPOKA BRĄZU/WCZESNA EPOKA ŻELAZA	16-42;	11
56.	NOWE GOŁĘBIEWKO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; NEOLIT	17-43;28;	1
57.	NOWE GOŁĘBIEWKO	PUNKT OSADNICZY	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE /OKRES NOWOŻYTNY	17-43;17;	2
58.	NOWE GOŁĘBIEWKO	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;27;	3
59.	NOWE GOŁĘBIEWKO	OSADA	PRADZIEJE	17-43;29;	4
60.	NOWE GOŁĘBIEWKO	OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?	17-43;30;	5
61.	GODZISZEWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?	17-43;99;	1
62.	GODZISZEWO	CMENTARZYSKO	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	17-43;50;	2
63.	GODZISZEWO	PUNKT OSADNICZY; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; MŁODSZA EPOKA BRĄZU	17-43;66;	3

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWO NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
64.	GODZISZEWO	ZNALEZISKO LUŻNE; ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; PRADZIEJE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;47;	4
65.	GODZISZEWO	ZNALEZISKO LUŻNE	V OKRES EPOKI BRĄZU	17-43;90;	5
66.	GODZISZEWO	PUNKT OSADNICZY; ŚLAD OSADNICTWA; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH?; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE/OKRES NOWOŻYTNY; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;73;	6
67.	GODZISZEWO	OSADA PRODUKCYJNA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;42;	7
68.	GODZISZEWO	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;43;	8
69.	GODZISZEWO	OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;44;	9
70.	GODZISZEWO	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;45;	10
71.	GODZISZEWO	OSADA; CMENTA RZYSKO	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	17-43;46;	11
72.	GODZISZEWO	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;48;	12
73.	GODZISZEWO	OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;49;	13
74.	GODZISZEWO	PUNKT OSADNICZY	PRADZIEJE	17-43;65;	14
75.	GODZISZEWO	PUNKT OSADNICZY; PUNKT OSADNICZY	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;67;	15
76.	GODZISZEWO	PUNKT OSADNICZY	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;68;	16
77.	GODZISZEWO	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;69;	17
78.	GODZISZEWO	ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE	17-43;70;	18
79.	GODZISZEWO	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	EPOKA KAMIENIA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;71;	19
80.	GODZISZEWO	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;72;	20
81.	GODZISZEWO	OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;74;	21

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWO NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
82.	GODZISZEWO	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; OSADA	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE / OKRES NOWOŻYTNY	17-43;75;	22
83.	GODZISZEWO	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;76;	23
84.	GODZISZEWO	OSADA; OSADA	EPOKA BRĄZU/WCZESNA EPOKA ŻELAZA; OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH	17-43;84;	24
85.	GODZISZEWO	OSADA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA	17-43;85;	25
86.	GODZISZEWO	PUNKT OSADNICZY	PRADZIEJE	17-43;86;	26
87.	GODZISZEWO	ZNALEZISKO LUŻNE	EPOKA BRĄZU	17-43;100;	27
88.	GODZISZEWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?	17-43;101;	28
89.	GODZISZEWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D	17-43;102;	29
90.	OBOZIN	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		1
91.	OBOZIN	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		2
92.	OBOZIN	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D		3
93.	OBOZIN	CMENTARZYSKO KURHANOWE; CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D; HALLSTATT D		4
94.	OBOZIN	CMENTARZYSKO KURHANOWE	EPOKA NIEOKREŚLONA		5
95.	OBOZIN	OSADA; OSADA; OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE;		6

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
			ŚREDNIOWIECZE		
96.	OBOZIN	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA		7
97.	OBOZIN	OSADA	ŚREDNIOWIECZE		8
98.	OBOZIN	ŚLAD OSADNICTWA; ŚLAD OSADNICTWA; PUNKT OSADNICZY	EPOKA KAMIENIA; PRADZIEJE; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;1;	9
99.	OBOZIN	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES NOWOŻYTNY	17-43;2;	10
100.	OBOZIN	PUNKT OSADNICZY	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;3;	11
101.	OBOZIN	OSADA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	17-43;6;	12
102.	OBOZIN	ZNALEZISKO LUŻNE	-		13
103.	OBOZIN	ZNALEZISKO LUŻNE	HALLSTATT D		14
104.	OBOZIN	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT		15
105.	OBOZIN	ZNALEZISKO LUŻNE	ŚREDNIOWIECZE		16
106.	OBOZIN	ZNALEZISKO LUŻNE	MŁODSZY OKRES PRZEDRZYMSKI		17
107.	BOLESŁAWOWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D		1
108.	BOLESŁAWOWO	CMENTARZYSKO	-		2
109.	BOLESŁAWOWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		3
110.	BOLESŁAWOWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	-		4
111.	BOLESŁAWOWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA		5
112.	BOŻE POLE KRÓLEWSKIE	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D; WCZESNY I; ŚRODKOWY OKRES LATEŃSKI		1
113.	CZARNOCIN	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		1

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
114.	CZARNOCIN	ZNALEZISKO LUŻNE	EPOKA KAMIENIA		2
115.	CZARNOCIN	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	EPOKA KAMIENIA; PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE		3
116.	CZARNOCIN	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT; WCZESNA EPOKA ŻELAZA		4
117.	JAROSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH; CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT; HALLSTATT D		1
118.	JAROSZEWEY	ZNALEZISKO LUŻNE	ŚREDNIOWIECZE		2
119.	JAROSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNY I ŚRODKOWY OKRES LATEŃSKI		3
120.	JAROSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNY I ŚRODKOWY OKRES LATEŃSKI		4
121.	JAROSZEWEY	BUDYNEK	OKRES NOWOŻYTNY		5
122.	JAROSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA		6
123.	JAROSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA		7
124.	JAROSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT		8
125.	JAROSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT		9
126.	JAROSZEWEY	ZNALEZISKO LUŻNE	-		10
127.	JAROSZEWEY	CMENTARZYSKO KURHANOWE	EPOKA NIEOKREŚLONA		11
128.	JUNKROWY	GRODZISKO WYŻYNNE; -	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; -		1
129.	JUNKROWY	GRODZISKO WYŻYNNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE		2

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
130.	JUNKROWY	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE		3
131.	JUNKROWY	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA		4
132.	KAMIEROWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D		1
133.	KAMIEROWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		2
134.	KAMIEROWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		3
135.	KAMIEROWO	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA		4
136.	KAMIEROWSKIE PIECE	CMENTARZYSKO	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		1
137.	MALARY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		1
138.	MALARY	CMENTARZYSKO; ŚLAD OSADNICTWA	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE		2
139.	MALARY	OSADA?; OSADA?	WCZESNA EPOKA ŻELAZA; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE		3
140.	NOWY WIEC	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		1
141.	NOWY WIEC	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D		2
142.	NOWY WIEC	ZNALEZISKO LUŻNE;	V OKRES EPOKI BRĄZU; -; -		3
143.	NOWY WIEC	ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE		4
144.	NOWY WIEC	ZNALEZISKO LUŻNE	ŚREDNIOWIECZE		5

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
145.	NOWY WIEC	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE		6
146.	NOWY WIEC	ZNALEZISKO LUŻNE	EPOKA NIEOKREŚLONA		7
147.	NOWY WIEC	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		8
148.	NOWY WIEC	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		9
149.	NOWY WIEC	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D		10
150.	POGÓDKI	GRODZISKO WYŻYNNE; OSADA PRZYGRODOWA; ZNALEZISKO LUŻNE; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE	18-40;25;	1
151.	POGÓDKI	OSADA PRZYGRODOWA; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE	18-40;26	2
152.	POGÓDKI	ZNALEZISKO LUŻNE; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA; OSADA OTWARTA	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; NEOLIT; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE; ŚREDNIOWIECZE		3
153.	POGÓDKI	OSADA?; ZNALEZISKO LUŻNE	EPOKA NIEOKREŚLONA; NEOLIT		4
154.	POGÓDKI	OSADA	PÓŻNE ŚREDNIOWIECZE		5
155.	POGÓDKI	OSADA	ŚREDNIOWIECZE		6
156.	POGÓDKI	OSADA; OSADA; OSADA	NEOLIT; ŚREDNIOWIECZE;		7
157.	POGÓDKI	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT		8
158.	POGÓDKI	CMENTARZYSKO GROBÓW	WCZESNA EPOKA		9

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
		SKRZYNKOWYCH	ŻELAZA?		
159.	POGÓDKI	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA		10
160.	POGÓDKI	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT		11
161.	POGÓDKI	GRÓDEK STOŻKOWATY (stanowisko o własnej formie terenowej)	EPOKA NIEOKREŚLONA		12
162.	SKARSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNY I ŚRODKOWY OKRES LATEŃSKI		1
163.	SKARSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNY I ŚRODKOWY OKRES LATEŃSKI		2
164.	SKARSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	HALLSTATT D		3
165.	SKARSZEWEY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA		4
166.	SKARSZEWEY	CMENTARZYSKO	-		5
167.	SKARSZEWEY	SKARB MONET	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH		6
168.	SKARSZEWEY	MIASTO	ŚREDNIOWIECZE		7
169.	SKARSZEWEY	ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE/PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE		8
170.	SKARSZEWEY	ZAMEK	ŚREDNIOWIECZE		9
171.	SKARSZEWEY	ZNALEZISKO LUŻNE	ŚREDNIOWIECZE		10
172.	SKARSZEWEY	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE		11
173.	SKARSZEWEY	OSADA OTWARTA	ŚREDNIOWIECZE		12
174.	SKARSZEWEY	CMENTARZYSKO KURHANOWE	EPOKA NIEOKREŚLONA		13
175.	SKARSZEWEY	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT		14

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY SKARSZEWEY NA LATA 2024-2027

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW – OBIEKTY ARCHEOLOGICZNE					
Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Datowanie	Lokalizacja AZP	Nr stan.
176.	SKARSZEWEY	ZNALEZISKO LUŻNE	OKRES WPŁYWÓW RZYMSKICH?		15
177.	SKARSZEWEY	OSADA MIEJSKA	OKRES NOWOŻYTNY		16
178.	SKARSZEWEY	MIASTO	OKRES NOWOŻYTNY		17
179.	STRZYŻEWO	ZNALEZISKO LUŻNE	EPOKA ŻELAZA		1
180.	STRZYŻEWO	ZNALEZISKO LUŻNE	NEOLIT		2
181.	WIĘCKOWY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?; WCZESNE ŚREDNIOWIECZE		1
182.	WIĘCKOWY	SKARB	HALLSTATT D		2
183.	WIĘCKOWY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		3
184.	WIĘCKOWY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH; ZNALEZISKO LUŻNE	WCZESNY I ŚRODKOWY OKRES LATEŃSKI;		4
185.	WIĘCKOWY	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH	WCZESNA EPOKA ŻELAZA?		5
186.	WIĘCKOWY	CMENTARZYSKO KURHANOWE	EPOKA NIEOKREŚLONA		6
187.	SZCZODROWSKI MŁYN	ZNALEZISKA LUŻNE	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE		1/NN
188.		B/D	CMENTARZYSKO GROBÓW SKRZYNKOWYCH ⁸	B/D	

⁸ Brak danych dotyczących stanowiska, informacja z wcześniejszych dokumentów.

Uzasadnienie

Na podstawie art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r, poz. 840 ze zm.) Burmistrz Miasta i Gminy Skarszewy zobligowany jest do sporządzania na okres czterech lat gminnego programu opieki nad zabytkami. Program ten jest przyjmowany przez Radę Miejską po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a następnie publikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa.

Zgodnie z zapisem art. 87 ust 2 program ten ma na celu w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami miasta i gminy Skarszewy na lata 2024-2027 jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Skarszewy na lata 2014-2018*. Gminny program opieki nad zabytkami jest dokumentem opracowywanym na 4 lata. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu. Zatem *Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Skarszewy na lata 2014-2018* w roku 2019 stracił swoją ważność. Niniejszy dokument, opisując zasób dziedzictwa kulturowego, na który składają się: zabytki nieruchome, zabytki ruchome oraz archeologiczne, formułuje cele i kierunki oraz zadania służące ochronie dziedzictwa kulturowego gminy oraz jego krajobrazu kulturowego.

Niniejszy Program uzyskał pozytywną opinię Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wyrażoną w piśmie znak: RD.5120.4.2023.MST/MG z dnia 20 czerwca 2024r.

Program opieki nad zabytkami może być dodatkową przesłanką do ubiegania się przez Miasto i Gminę Skarszewy, lub inne zainteresowane osoby prawne lub fizyczne, o środki zewnętrzne na sfinansowanie: prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach; projektów rewitalizacyjnych i rewitalizacyjnych i innych form działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.